

ERASMUS UNIVERSITEIT ROTTERDAM

Nadruk verboden

Erasmus School of Economics

Fiscale economie

Masterscriptie

Subsidies voor groene innovatie in het MKB

Met een focus op landschapskwaliteit en
twee casestudy's uit de recreatiesector.

Naam: A.M.A. de Kleuver BSc.

Studentnummer: 297417

Begeleider Erasmus Universiteit Rotterdam: dr. D.A. Albregtse

Hoofdbegeleider LEI, onderdeel Wageningen Universiteit: dr. ir. A.J. Reinhard

Begeleider LEI, onderdeel Wageningen Universiteit: ir. M.H. Borgstein

Rotterdam, januari 2011.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Samenvatting	4
Inleiding	6
Hoofdstuk 1: Innovatie.....	8
1.1 Innovatie en R&D	8
1.2 Stimulerende en belemmerende factoren met betrekking tot innovatie.....	9
1.3. Het stimuleren van innovatie.....	11
1.4 Korte samenvatting	12
Hoofdstuk 2: Begrippenkader voor MKB, MVO en landschapskwaliteit.....	13
2.1 Midden- en kleinbedrijf.....	13
2.2 Landschapskwaliteit, landschapskwaliteit innovaties en MVO.....	14
2.3 Landschapskwaliteit bij het MKB stimuleren	17
2.4 Korte samenvatting.....	18
Hoofdstuk 3: Stimuleringsregelgeving in Nederland en Europa	19
3.1 Inleiding.....	19
3.2. Categorieën stimuleringsregelingen	19
3.3 Europa	21
3.4 Regelingen specifiek gericht op landschapskwaliteit (zie Tabel 1).....	23
3.5 Korte samenvatting	24
Hoofdstuk 4: Effectiviteit innovatiestimulering	27
4.1 Is stimulering effectief?.....	27
4.2 Evaluaties van stimuleringsregelingen	28
4.3 Evaluatie van het subsidietraject	31
4.4 Korte samenvatting.....	33
Hoofdstuk 5: Innovatie en landschapskwaliteit in de recreatiesector	34
5.1 De recreatiesector.....	34
5.2 Relatie tussen recreatie en landschapskwaliteit	35
5.3 Innovaties in de recreatiesector	36
5.4 Subsidies in de recreatiesector	38
5.5 Korte samenvatting.....	39
Hoofdstuk 6: Landschapstimulerende regelgeving beoordeelt en verbetert.....	40
6.1 Beoordelingscriteria	40
6.2 Beoordeling huidige landschapskwaliteit regelingen.....	44

6.3. Verbeteringen aan de huidige regelingen	50
6.4 Mogelijke nieuwe landschapskwaliteit innovatieregeling	51
6.5 Subsidieregeling Groene innovatie in het MKB.....	56
6.6 Korte samenvatting	62
Hoofdstuk 7: Casestudy Recreatieoord De Panoven	64
7.1 Recreatieoord De Panoven	64
7.2 Aangevraagde stimulering <i>SBIR</i>	65
7.3 Andere mogelijke stimuleringsregelingen.....	65
7.4 Advies en aanbevelingen	66
7.5 Gevolgen van de nieuwe subsidieregeling <i>GIMBK</i>	67
Hoofdstuk 8: Casestudy Recreatiepark de BreeBronne	68
8.1 Recreatiepark de BreeBronne	68
8.2 Aangevraagde stimulering <i>SBIR</i>	69
8.3 Andere mogelijke stimuleringsregelingen.....	69
8.4 Advies en aanbevelingen	70
8.5 Gevolgen van de nieuwe subsidieregeling <i>GIMBK</i>	70
Conclusie	71
Discussie.....	73
Literatuurlijst.....	74
A. Wet- en regelgeving:.....	74
B. Literatuur:	77
C. Statistische bronnen	80
D. Overige bronnen:.....	80
E. Interviews.....	80
Bijlagen	81
Bijlage 1: Garantierregelingen en kredietfaciliteiten	82
Bijlage 2: Subsidieregelingen	83
Bijlage 3: Aftrekfaciliteiten en andere belastingvoordelen.....	84
Bijlage 4: Regelingen ter stimulering van kennisvergaring en kennisverspreiding	86
Bijlage 5: Provinciale stimuleringsregelingen van Gelderland en Limburg	86
Bijlage 6: Europese stimuleringsregelingen	87
Bijlage 7: Verslag van het interview met de heer Tap van de RECRON	89
Bijlage 8: Verslag van het interview met mevr. Kruitwagen-Hajenius van Recreatieoord De Panoven	93

Samenvatting

De onderzoeksvraag van deze scriptie is:

Hoe kunnen landschapskwaliteit bevorderende innovaties via fiscale maatregelen en/of (in)directe subsidies (d.m.v. geldprikkel) bij een MKB ondernemer gestimuleerd worden?

Het doel van deze scriptie is tweeledig en is zowel gericht op het Nederlandse midden- en kleinbedrijf als op de Nederlandse overheden. Ten eerste wordt beoogd een advies te geven aan overheden hoe de huidige stimuleringsregelingen efficiënter en effectiever kunnen worden. Ten tweede wordt beoogd de Nederlandse MKB ondernemers die een landschapskwaliteit bevorderende innovatie willen doen, te informeren over de verschillende subsidiemogelijkheden.

Deze scriptie gaat dieper in op de recreatiesector; de reden hiervoor is dat de bevordering en het behoud van landschapskwaliteit voor deze sector zeer belangrijk zijn.

Innovaties zouden gestimuleerd moeten worden, omdat er sprake is van marktfalen op de innovatiemarkt. Ondernemingen nemen niet alle maatschappelijke kosten en opbrengsten mee in hun innovatiebeslissing, waardoor er minder innovaties plaatsvinden dan maatschappelijk gezien optimaal is. Investerings in landschapskwaliteit moeten worden gestimuleerd vanwege de positieve gevolgen voor het maatschappelijk welzijn.

Landschapskwaliteit is opgebouwd uit natuurlijke, culturele, gebruiks- en belevingskwaliteit. Als een landschap drie van de vier kernkwaliteiten bezit, is er sprake van een optimale landschapskwaliteit. Er is sprake van een landschapskwaliteit bevorderende innovatie, wanneer een vernieuwing drie van de vier landschapskwaliteiten duidelijk verbetert, terwijl de vierde kwaliteit niet of nauwelijks verslechtert.

Er zijn verschillende financiële mogelijkheden waardoor de overheid innovaties en investeringen kan stimuleren, zoals garantie- en kredietfaciliteiten, subsidieregelingen, aftrekmogelijkheden en andere fiscale faciliteiten en faciliteiten met betrekking tot kennisverspreiding. De effectiviteit van overheidsstimulering op innovatie en landschapskwaliteit wordt beperkt door de informatieongelijkheid tussen de overheid en ondernemers. Daarnaast wordt de invloed van innovatiestimulering bepaald door de hoogte van de subsidie of van het subsidiepercentage, een percentage lager dan 100 procent geeft de ondernemer een prikkel om de innovatie succesvol te maken.

De recreatiesector is een competitieve sector die met veel regelgeving te maken heeft, waardoor de sector geneigd is minder innovatief te zijn. Echter een recreatieondernemer kan zich niet veroorloven om niet te investeren en niet innovatief te zijn, omdat anders de continuïteit van de onderneming ernstig in gevaar gebracht wordt. Zeker bij de huidige ontwikkeling waarbij de recreant steeds hogere verwachtingen heeft. Een innovatie is nodig om de klantperceptie te verbeteren; recreatieondernemers

moeten zichzelf onderscheiden van andere ondernemingen om klanten te blijven trekken. Landschap is een onderdeel van het totaalproduct of concept dat een recreatieonderneming aanbiedt aan de klant, waardoor een recreatieonderneming niet zonder landschap kan. De sector moet gezien worden als een producent van landschapskwaliteit.

De belemmerende factoren van innovatie in de recreatiesector zijn procedurele en administratieve lasten, geen goede financiering, te weinig ruimte en tijdgebrek. In de recreatiesector wordt beperkt gebruik gemaakt van subsidies, dit wordt veroorzaakt door onbekendheid van de ondernemer met de stimuleringsregelingen en doordat veel innovatiesubsidies niet toepasbaar in de sector. Daarnaast worden de ondernemers afgeschrikt door de zware administratieve lasten van de subsidieregelingen.

De negen provinciale, nationale en Europese stimuleringsregelingen die gericht zijn op de bevordering van landschapskwaliteit zijn getoetst aan de beoordelingscriteria van effectiviteit en efficiëntie. Deze twee criteria zijn opgedeeld in beter toetsbare begrippen: subsidiegrootte, doelmatigheid, gebruiksvriendelijkheid; bekendheid, eenvoud en uitvoeringskosten.

Van de negen beoordeelde regelingen hebben slechts twee regelingen een goede beoordeling, dit zijn: *Regeling groenprojecten* en *MIA/Vamil*. Deze regelingen zijn goed vindbaar, geven duidelijke informatie, hebben een korte beslissingstermijn – minder dan 5 weken – voor de overheid en zijn doelmatig. Deze twee regelingen zijn niet specifiek gericht op landschapskwaliteit innovaties, maar op landschapsinvesteringen.

Slechts twee regelingen zijn gericht op het stimuleren van landschapskwaliteit bevorderende innovaties, dit zijn: *Subsidie Innovatieprogramma Mooi Nederland* en *LIFE+*. Deze regelingen voldoen niet aan de beoordelingscriteria, door o.a. een veel te lange beslissingstermijn – meer dan vier maanden – van de overheid.

Aangezien de twee landschapskwaliteit bevorderende innovatieregelingen niet voldoen aan de beoordelingscriteria wordt een nieuwe subsidieregeling voorgesteld. Deze nieuwe subsidieregeling *Groene Innovatie in het MKB (GIMKB)* is bestemd om landschapskwaliteit bevorderende innovaties bij het MKB stimuleren. De *GIMKB* voldoet aan de beoordelingscriteria. De informatie over de regeling is duidelijk, de regeling heeft vier tenders van ieder zes weken, de beslissingstermijn voor de overheid is kort en in sommige gevallen vindt er een beoordelingsgesprek plaats. De regeling is doelmatig en heeft een subsidiepercentage beneden de 75 procent. Door het *Innovatieprogramma Mooi Nederland* en *Landbouwsubsidies bij onderzoek en ontwikkeling* te beëindigen kan de *GIMKB* budget-neutraal ingevoerd worden.

Daarnaast wordt voorgesteld dat de overheid AgentschapNL als het uitvoeringsorgaan voor alle Rijkssubsidies en stimuleringsregelingen instelt. Met één uitvoeringsorgaan worden zowel de uitvoeringskosten van de overheid als de administratieve lasten van de ondernemer verminderd.

Inleiding

Het landschap is van groot belang voor het maatschappelijk welzijn. Investerings in het landschap, oftewel landschapskwaliteit behoudende en bevorderende investeringen en innovaties, zijn kostbaar. Zulke investeringen en innovaties hebben grote maatschappelijke baten die vaak niet worden meegenomen in de investeringsbeslissing van de onderneming. Dit heeft tot gevolg dat er minder in het landschap wordt geïnvesteerd dan maatschappelijk gezien optimaal zou zijn. Subsidierelingen maken de landschapskwaliteit bevorderende innovaties en investeringen echter minder kostbaar; toch wordt van deze regelingen weinig gebruik gemaakt. Een goede landschapskwaliteit is met name van belang voor de recreatiesector, omdat deze een onderdeel is van het totaalproduct, dienst of concept dat de recreatieonderneming aanbiedt aan de klant [VROM-raad (2010), RECRON]. Een mooi landschap verhoogt de recreatiebeleving van de klant. Deze sector heeft dus belang bij een goede landschapskwaliteit en is daardoor zelfs te beschouwen als een producent van landschapskwaliteit [Ministerie van LNV en VROM (2009)]. Een stimuleringsregeling die zich specifiek richt op landschapskwaliteit, is voor deze sector belangrijk. Daarnaast is uiteraard het stimuleren van landschapskwaliteit belangrijk voor iedereen.

In 2010 bestonden er 850 nationale stimuleringsregelingen; in dit aantal zijn nog niet de provinciale en Europese regelingen meegeteld [Alg. Rekenkamer (2010)]. In deze scriptie zullen zo'n zeventig provinciale, nationale en Europese stimuleringsregelingen meegenomen worden. Deze regelingen richten zich op investeren, innovatie, landschapskwaliteit en/of maatschappelijk verantwoord ondernemen. Na uitvoerig onderzoek is mij gebleken dat er van alle provinciale, nationale en Europese regelingen er negen¹ stimuleringsregelingen zijn die zich richten op het behoud en de verbetering van landschapskwaliteit. Van deze negen regelingen zijn er slechts twee subsidieregelingen die zich richten op het stimuleren van landschapskwaliteit bevorderende innovaties.

Het bovenstaande betekent dat een ondernemer ook dit tijdrovende onderzoek moet doen om erachter te komen voor welke van de 850 stimuleringsregelingen zijn onderneming in aanmerking komt.

In deze scriptie wordt een antwoord gegeven op de onderstaande probleemstelling.

¹ Dit aantal betreft stimuleringsregelingen die aangevraagd kunnen worden door ondernemers.

Hoe kunnen landschapskwaliteit bevorderende innovaties via fiscale maatregelen en/of (in)directe subsidies (d.m.v. geldprikkel) bij een MKB ondernemer gestimuleerd worden?

Het doel van deze scriptie is tweeledig en zowel gericht op het Nederlandse midden- en kleinbedrijf als op de Nederlandse overheden.

Ten eerste wordt beoogd een advies te geven aan overheden hoe de huidige stimuleringsregelingen efficiënter en effectiever kunnen worden. Daarnaast zal ik een voorstel doen voor een nieuwe subsidieregeling. Met deze scriptie en dit voorstel hoop ik de overheid als eerste doelgroep nieuwe inzichten te geven omtrent de problemen en oplossingen die samenhangen met innovatie. Het is mijn bedoeling dat deze inzichten gebruikt kunnen worden om innovatie en landschapskwaliteit te stimuleren. Ten tweede wordt beoogd de Nederlandse MKB ondernemers die een landschapskwaliteit bevorderende innovatie willen doen, te informeren over de verschillende subsidiemogelijkheden. Deze tweededoelgroep, de Nederlandse MKB ondernemers, omvat 99,6 procent van alle 850.000 Nederlandse ondernemingen [CBS.nl].²

Deze scriptie gaat dieper in op de recreatiesector; de reden hiervoor is dat de bevordering en het behoud van landschapskwaliteit voor deze sector zeer belangrijk zijn.

Om een antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag is in hoofdstuk 1 en 2 literatuuronderzoek gedaan naar de verschillende begrippen en het belang van de vraagstelling. Vervolgens wordt er in hoofdstuk 3 en 4 op de verschillende stimuleringsregelingen ingegaan en het proces rondom een subsidie beschreven. Hierna verschuift in hoofdstuk 5 de focus naar de recreatiesector; in dit hoofdstuk wordt de verzamelde theorie aan de praktijk getoetst en worden recreatieondernemers en het MKB bevraagd over stimuleringsregelingen. In hoofdstuk 6 worden vervolgens de landschapskwaliteit bevorderende stimuleringsregelingen getoetst met behulp van door mij ontwikkelde beoordelingscriteria. Uit deze toetsing worden conclusies getrokken waardoor de problemen en de verbeterpunten van de huidige stimuleringsregelingen duidelijk worden. Naar aanleiding van deze conclusies zal een nieuwe stimuleringsregeling geschetst worden. In hoofdstuk 7 en 8 worden de twee casestudy's uit de praktijk besproken. Het gaat om, een groene innovatie uitgevoerd door Recreatieoord De Panoven in Zevenaar en een groene innovatie uitgevoerd door Recreatiepark de BreeBronne in Maasbree. De scriptie wordt afgesloten met een conclusie en een discussie.

² Cijfers van 1 januari 2009.

Hoofdstuk 1: Innovatie

In dit hoofdstuk worden de begrippen innovatie, research & development³ uitgelegd en komt de rol van innovatie in de onderneming aan bod. Vervolgens komen de belemmerende en stimulerende factoren van innovatie en de innovatiebeslissing aan de orde. Daarna wordt uitgelegd waarom en wanneer stimulering van innovaties belangrijk is. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een korte samenvatting.

1.1 Innovatie en R&D

1.1.1. Innovatie

Innovatie is per definitie een vernieuwing en bevat zowel het proces als het eindresultaat [Vandale.nl, WRR (2008)]. Innovaties zijn in drie categorieën op te delen, namelijk technische, sociale en organisatorische innovaties [Kline e.a. (1986), Nooteboom (2004), Taskforce Sociale Innovaties (2005)]. Technische innovaties zijn bijvoorbeeld productinnovaties (een geheel nieuw product of dienst) en procesinnovaties (zoals verbeteringen aan een productieproces door nieuwe materialen). Voorbeelden van organisatorische innovaties zijn de ontwikkeling van nieuwe juridische entiteiten (het idee van verhandelbare aandelen), nieuwe marketingmethoden of ontwikkelingsconcepten. Ten slotte zijn er de sociale innovaties. Voorbeelden hiervan zijn innovaties binnen een organisatie of onderneming (zoals nieuwe organisatiestructuur), innovaties in de arbeidsorganisatie (zoals flexibele werktijden) of innovaties in de manier van omgaan met innovaties (zoals meer flexibiliteit waardoor innovaties sneller worden geïmplementeerd).

Voor deze scriptie wordt de volgende definitie van innovatie gebruikt: innovatie is het ontwikkelen, vernieuwen en verbeteren of herstructureren van producten (goederen en diensten), processen, systemen, ideeën, methoden en concepten [Porter (1990)]

Volgens de algemene opvatting worden alleen productinnovaties gezien als ‘echte’ innovaties [Lambooy e.a. (1994)]. In de praktijk is het innovatiebegrip veel breder. Daarom wordt in deze scriptie een brede innovatiedefinitie gebruikt.

1.1.2. Research & development (R&D)

R&D is een onderdeel van het innovatieproces. Investerings in R&D worden gedaan met als doel de ontdekking, ontwikkeling of verbetering van producten (goederen en diensten),

³ R&D wordt ook wel speur- en ontwikkelingswerk (S&O) of onderzoek en ontwikkeling (O&O) genoemd.

processen, systemen, ideeën, methoden en concepten [OECD-glossary.org]. R&D gaat vaak vooraf aan een innovatief idee, maar dit hoeft niet perse [Porter (1990)]. R&D investeringen hebben een risicofactor, omdat investeringen niet altijd leiden tot innovaties.

1.1.3. Rol van innovatie binnen de onderneming

Er bestaat een positieve relatie tussen innoveren en presteren. Deze relatie heeft twee kanten, namelijk dat innovatieve ondernemingen beter presteren als niet-innovatieve ondernemingen en dat beter presterende ondernemingen eerder zullen gaan innoveren. [Mansury e.a. (2008)] De beter presterende ondernemingen zijn bereid meer tijd en geld aan innovaties te besteden. Daarnaast heeft innovatie een positief effect op de productiviteit, zo blijkt uit een onderzoek naar dienstenondernemingen [Wiel (2001)].⁴ Innovatieve ondernemingen laten een hogere productiviteitsgroei zien dan niet-innovatieve ondernemingen. Innovatie is echter vaak gerelateerd aan een lagere werkgelegenheidsgroei; een verklaring kan zijn dat een onderneming niet-technologische veranderingen moet doorvoeren om van alle voordelen van de innovatie te kunnen profiteren.

1.2 Stimulerende en belemmerende factoren met betrekking tot innovatie

Schumpeter, de eerste innovatie econoom, laat zien dat innovaties zowel in de technologie, in markten als in organisaties plaatsvinden [WRR (2008)]. Daarnaast zou een groot aandeel van kleine ondernemingen in een sector innovaties in die sector stimuleren [Schumpeter (1949)]. Statische gegevens⁵ laten zien dat grote ondernemingen meer innovatief zijn. Uit gegevens over Nederlandse ondernemingen blijkt dat de helft van de bedrijven met meer dan 250 werkzame personen innovatief is; tegenover 20 procent van de bedrijven met 10 tot 50 personen. Onderzoek van het OECD⁶ laat hetzelfde zien: ongeveer de helft van de grote ondernemingen is innovatief tegenover 30 procent van het MKB [OECD (2009)].

De visie van Porter, de innovatie econoom van de laatste twintig jaar, is dat innovaties – op een uitzondering na – het gevolg zijn van inspanningen en investeringen in R&D gedaan door een onderneming [Porter (1990)]. Innovaties ontstaan over het algemeen na een langdurig ontwikkelingsproces. Wanneer druk uitgeoefend wordt op het doen van innovaties, omdat

⁴ Dit onderzoek werd gedaan onder een beperkt aantal ondernemingen; het is de vraag of deze uitkomsten (zonder verder onderzoek) doorgetrokken kunnen worden naar heel Nederland.

⁵ Het gaat om een onderzoek uitgevoerd onder zo'n 62.500 Nederlandse ondernemingen van 2002-2008. In dit onderzoek zijn alleen de technische innovaties meegenomen, dit zijn zowel product- als procesinnovaties.

⁶ Dit onderzoek is gedaan in 2004-2005 en gebaseerd op bedrijven met meer dan 20 werknemers en een jaaromzet groter dan €250.000. In dit onderzoek zijn technische als niet-technische innovaties meegenomen.

deze bijvoorbeeld nodig zijn voor het voortbestaan van de onderneming, dan is het succes van het innoveren groter.

1.2.1. Stimulerende factoren

Het bepalen van de exacte factoren die innovaties bevorderen is moeilijk. De literatuur laat verschillende factoren zien die innovaties stimuleren; toch blijft onduidelijk welke factor het meeste invloed heeft op de innovatiebeslissing [Lambooy e.a. (1994), Gelauff e.a. (2004), Dolfsma e.a. (2008), Wielen e.a. (2008), Canton (2002), Griffith e.a. (2006)].

Over het algemeen zijn innovatieve ondernemingen in een sector iets groter dan gemiddeld. Innovatieve ondernemingen hebben een lange termijn visie, een iets betere marktpositie en zijn relatief gezien met iets meer vreemd vermogen gefinancierd. De iets betere marktpositie – een zekere mate van marktmacht – is nodig om de investeringen die de innovatie vergden, terug te kunnen verdienen en dus om de innovatie rendabel te maken.

Stimulerende factoren zijn:

- zekerheid in de toekomst en een lange termijn visie van de onderneming die de continuïteit waarborgt;
- investeringen in R&D;
- gespecialiseerde medewerkers en investeringen in human capital;⁷
- specialisaties binnen de sector, naarmate een onderneming meer gespecialiseerd is zal er meer geïnnoveerd worden;
- netwerkrelaties, intensief contact en langdurige relaties met afnemers en concurrenten;
- export naar buitenlandse afnemers;
- lage innovatiekosten.

1.2.2. Belemmerende factoren

Factoren die innovaties belemmeren zijn makkelijker te benoemen. Vaak genoemde redenen waarom niet geïnnoveerd wordt, zijn de volgende: tijdgebrek, financieringsproblemen en een tekort aan technische arbeidskrachten [Timmermans (2008)]. Toch blijkt uit onderzoek dat de problemen die 72 procent⁸ van het MKB met innovatie ondervindt, twee andere oorzaken

⁷ Voor investeringen in human capital zijn er fiscale faciliteiten, o.a. in de loonbelasting.

⁸ Dit percentage is sterk afhankelijk van de sector waarin de onderneming opereert. Hetzelfde geldt voor de overige percentages genoemd in deze alinea.

hebben dan de drie genoemde redenen. Het MKB ervaart de administratieve lasten⁹ (50 procent) als gevolg van wet- en regelgeving, procedures, vergunningen, etc., als de grootste belemmerende factor. Daarna volgt, met 20 procent al een stuk minder, de beschikbaarheid van personeel. Deze twee problemen ervaart het MKB in alle sectoren. Concurrentie, infrastructuur en financieringsproblemen zijn meer sectorspecifieke problemen; deze spelen een grote rol bij respectievelijk de diensten-, vervoer/logistiek- en technologiesector.

1.2.3. Innovatiebeslissing

Volgens de theorie wordt de innovatiebeslissing genomen met behulp van een kosten-batenanalyse. Geeft deze analyse een positieve uitkomst, dan zal men verder gaan met ontwikkelen. Geeft de analyse een negatieve uitkomst, dan zal de innovatie naar alle waarschijnlijkheid niet uitgevoerd worden. Zo zal er op elk keuzemoment in het innovatieproces een kosten-batenanalyse gedaan worden om de juiste beslissing te kunnen nemen. In de praktijk zal deze analyse niet op elk keuzemoment worden uitgevoerd. De analyse zal vaak niet zo objectief en compleet zal zijn zoals de theorie suggereert.

Een subsidie kan een negatieve uitkomst van een kosten-batenanalyse veranderen in een positieve uitkomst, waardoor de innovatie wel uitgevoerd zal worden. Bij toekenning van een subsidie zal de overheid zich moeten afvragen of de innovatie maatschappelijk gewenst is.

1.3. Het stimuleren van innovatie

Innovaties zouden gestimuleerd moeten worden op het moment dat sprake is van marktfalen op de innovatiemarkt. Dit is het geval wanneer de private kosten en opbrengsten van een innovatie niet overeenkomen met de maatschappelijke kosten en opbrengsten, waardoor de innovatiemarkt zelfstandig niet tot een optimum komt [Jacobs (2008)]. Onderzoek laat zien dat ondernemingen niet alle maatschappelijke kosten en opbrengsten meenemen in hun innovatiebeslissing, waardoor er minder innovaties plaatsvinden dan maatschappelijk gezien optimaal is [Cornet e.a. (2002)]. Hetgeen betekent dat er sprake is van marktfalen op de innovatiemarkt. Kennis- en rent spillovers, falende verzekeringsmarkten en bedrijfsdiefstal zijn redenen waardoor de private beslissing van ondernemingen niet overeenkomt met de maatschappelijk optimale.

Kennis spillovers zorgen ervoor dat een concurrent de kennis van de innoverende ondernemer kosteloos kan verkrijgen [Cornet e.a. (2002)]. Rent spillovers beperken de prijsverhoging die

⁹ De administratieve lasten die hier genoemd zijn, hangen niet samen met subsidies. De lasten die hier bedoeld worden, zijn andere administratieve lasten die samenhangen met subsidies zoals bedoeld in hoofdstuk 4,5, en 6.

de ondernemer als gevolg van de meerwaarde veroorzaakt door de innovatie, kan doorvoeren. De falende verzekeringsmarkt houdt risico-averse ondernemers tegen om te innoveren, omdat het niet mogelijk is zich te verzekeren tegen het risico van niet-succesvolle innovaties.

Bedrijfsdiefstal zorgt voor verspilde investeringen in R&D doordat een concurrent er met het innovatieve idee vandoor gaat en deze eerder (of verbeterd) in de markt zet.

Door een innovatie te subsidiëren worden de private kosten van innovatie omlaag gebracht met als gevolg dat er meer innovaties uitgevoerd zullen worden.

De landschapskwaliteit bevorderende innovatiemarkt faalt ook. Ondernemingen nemen immers niet alle maatschappelijke kosten en opbrengsten mee in hun innovatiebeslissing, waardoor er minder innovaties plaatsvinden dan maatschappelijk gezien optimaal is [Cornet e.a. (2002)]. In deze markt verschillen de private en maatschappelijke kosten en opbrengsten vaak nog meer van elkaar, dan op 'gewone' innovatiemarkt. De private opbrengsten van een landschapskwaliteit innovatie zijn beperkt, terwijl de maatschappelijke opbrengsten hoog zijn. Hierdoor worden op de landschapskwaliteit innovatiemarkt nog minder innovaties uitgevoerd dan maatschappelijk optimaal zou zijn. Omdat landschapskwaliteit innovaties lagere opbrengsten hebben dan 'gewone' innovaties zou de subsidie hoger moeten zijn om het aantal landschapskwaliteit innovaties naar het optimum te krijgen.

1.4 Korte samenvatting

Innovatie is het ontwikkelen, vernieuwen en verbeteren of herstructureren van producten (goederen en diensten), processen, systemen, ideeën, methoden en concepten.

De stimulerende factoren van innovatie zijn: gespecialiseerd personeel, export, lange termijn visie, specialisaties, contact met afnemers en concurrenten, investeringen in R&D en de innovatiekosten. De belemmerende factoren die het MKB ervaart met betrekking tot innovatie zijn: administratieve lasten, gebrek aan gespecialiseerde medewerkers en financieringsproblemen. De innovatiebeslissing wordt gedaan aan de hand van een kosten-batenanalyse, deze zal in de praktijk vaak niet zo objectief en uitgebreid zijn als de theorie suggereert.

Innovaties zouden gestimuleerd moeten worden, omdat er sprake is van marktfalen op de innovatiemarkt. Ondernemingen nemen niet alle maatschappelijke kosten en opbrengsten mee in hun innovatiebeslissing, waardoor er minder innovaties plaatsvinden dan maatschappelijk gezien optimaal is.

Hoofdstuk 2: Begrippenkader voor MKB, MVO en landschapskwaliteit

In dit hoofdstuk worden de begrippen midden- en kleinbedrijf en landschapskwaliteit besproken, tevens komt ook het begrip maatschappelijk verantwoord ondernemen aan bod. Vervolgens komt aan de orde waarom het MKB en landschapskwaliteit gestimuleerd zouden moeten worden. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een korte samenvatting.

2.1 Midden- en kleinbedrijf

2.1.1. Wat is het midden- en kleinbedrijf?

Voor de definitie van het midden- en kleinbedrijf (MKB) wordt gebruik gemaakt van de definitie zoals deze is vastgesteld door Europese Commissie [nr. 2003/361/EC].

Deze definitie komt er kort gezegd op neer dat ondernemingen met minder dan 250 werkzame personen¹⁰, een jaaromzet en balanstotaal kleiner of gelijk aan respectievelijk €50 mln. en €43 mln. tot het MKB worden gerekend (zie ook de onderstaande tabel).¹¹ Een onderneming is volgens deze definitie ‘elke eenheid, ongeacht de juridische entiteit, die economische activiteiten uitoefent’.

In onderstaande tabel staat ook de verdeling van het Nederlandse bedrijfsleven weergegeven; in 2009 behoorde 99,6 procent van de Nederlandse ondernemingen tot het MKB [CBS.nl].

Categorie MKB	Werkzame personen ¹²	Jaaromzet	of	Balanstotaal	Verdeling NL ondernemingen
Middelgroot	< 250	≤ €50 mln.		≤ €43 mln.	1,44%
Klein	< 50	≤ €10 mln.		≤ €10 mln.	7,04%
Micro	< 10	≤ €2 mln.		≤ €2 mln.	91,14%

2.1.2. Voordeel MKB op grote ondernemingen

Flexibiliteit, creativiteit en dynamiek zijn de voordelen van het MKB op grote ondernemingen [Cortie e.a. (1991)]. Hierdoor kan de MKB-onderneming beter inspelen op (structurele) veranderingen in de markt en economie [COM(2008)394def].

¹⁰ Het begrip 'werkzame personen' is breder dan het begrip werknemer. Het begrip werknemer omvat alleen de personen die op loonlijst staan. Het begrip werkzame personen omvat naast de werknemers, ook de eigenaren en meewerkende gezinsleden die niet op de loonlijst voorkomen.

¹¹ Voor o.a. beleggingsmaatschappijen, universiteiten en overheidsondernemingen gelden andere voorwaarden.

¹² Binnen de definitie is het criterium van het aantal werkzame personen het belangrijkste volgens de Europese Commissie. De andere twee zijn financiële criteria die het werkelijke belang van een onderneming ten opzichte van haar concurrenten aangeven.

Kleinere ondernemingen (<100 werkzame personen) zijn vaak minder innovatief, omdat zij zich niet kunnen veroorloven veel risico te lopen [Hoevenagel (2004)]. Ze richten zich op hun corebusiness en zijn moeilijk te bewegen tot veranderingen, omdat zij zich afwachtend opstellen. Er wordt gesteld dat veel MKB-ondernemingen een korte termijn visie hebben, maar voor familiebedrijven klopt dit niet; deze zijn juist gericht op de continuïteit van hun onderneming en dus gericht op de lange termijn [Keijzers e.a (2008)].

Opmerkelijk is het verschil in wat er van het MKB wordt verwacht – flexibiliteit, dynamiek, creativiteit en innovatie – vergeleken met wat de realiteit laat zien – starheid, korte termijn visie en risico-aversie. Deze beelden komen niet overeen. Alleen jonge, snel groeiende MKB-ondernemingen voldoen aan de verwachtingen [Dolfsma e.a. (2008)].

2.2 Landschapskwaliteit, landschapskwaliteit innovaties en MVO

2.2.1. Wat is landschapskwaliteit?

In de Nota Landschap worden drie kernkwaliteiten genoemd en uitgewerkt. Dit zijn:

- esthetische kwaliteit;
- ecologisch kwaliteit;
- economisch-functionele kwaliteit.

Volgens de Nota Landschap is er pas sprake van landschapskwaliteit als elke kwaliteit tot zijn recht kan komen [Zoest (1994)]. In de praktijk is het vaak zo dat één van de kwaliteiten de andere twee kwaliteiten beperkt. Hierdoor kan wel de optimale, maar niet de maximale landschapskwaliteit bereikt worden. Een voorbeeld is dat in een natuurpark de natuurlijke en belevingskwaliteit nooit maximaal kunnen zijn als er ook sprake is van gebruikskwaliteit (een fiets- of wandelpad door het park). Mede daarom wordt de volgende houding aangenomen “elk landschap is van een goede kwaliteit, zo lang binnen de gegeven bestemming naar een optimaal resultaat wordt gestreefd”¹³.

Tien jaar na de Nota Landschap worden in de Nota Ruimte vier kernkwaliteiten van landschapskwaliteit genoemd. Deze vier kernkwaliteiten bestaan uit de vorige drie, waarbij de esthetische kwaliteit is opgesplitst in culturele en belevingskwaliteit. De vier landschapskwaliteiten met de daarbij behorende subkwaliteiten zijn:

¹³ J.G.A. van Zoest, *Landschapskwaliteit, Uitwerking van de kwaliteitscriteria van de Nota Landschap*, pag. 251, Onderzoeksreeks Nota Landschap nr. 1, Rapport 349, DLO Staring Centrum, 1994, Wageningen.

- natuurlijke kwaliteit: bodem, reliëf, water, flora en fauna;
- culturele kwaliteit: cultuurhistorie, culturele vernieuwing en architectonische vormgeving;
- gebruikskwaliteit: toegankelijkheid, bereikbaarheid, meervoudig ruimtegebruik en toeristisch-recreatieve voorzieningen;
- belevingskwaliteit: ruimtelijke afwisseling, informatiewaarden, groen karakter, rust, ruimte, stilte en donkerte.

Er dient opgemerkt te worden dat “de kwaliteit van het landschap niet is te benoemen omdat kwaliteit geen intrinsiek onderdeel is van het landschap”¹⁴. Landschapskwaliteit ontstaat doordat bepaalde kwaliteiten een waardering toegekend krijgen, als de waardering verandert dan zal de definitie van landschapskwaliteit ook veranderen [Assche (2002)].

Een landschap zal nooit een maximale landschapskwaliteit bezitten, omdat het vaak zo is dat één van de kwaliteiten de andere drie kwaliteiten beperkt. Het is wel mogelijk een optimale kwaliteit te bereiken. In de Nota Ruimte zijn er voor de Nationale Landschappen telkens drie kernkwaliteiten genoemd [Koomen e.a. (2005)]. Hieruit maak ik op dat er sprake is van een optimale landschapskwaliteit als een landschap drie van de vier kernkwaliteiten bezit.

In deze scriptie zal het begrip landschapskwaliteit uit de Nota Ruimte gebruikt worden. De definitie van landschapskwaliteit in de Nota Ruimte is duidelijker en meer specifiek vergeleken met die in de Nota Landschap. Volgens de Nota Ruimte is landschapskwaliteit opgebouwd uit natuurlijke, ecologische, gebruiks- en belevingskwaliteit.

2.2.2. Wat is een landschapskwaliteit bevorderende innovatie?

In de vier tekstkaders worden voorbeelden gegeven van landschapskwaliteit behoudende en bevorderende innovaties.¹⁵ In het kader wordt een innovatieproject beschreven, daarna wordt uitgelegd of er sprake is van landschapskwaliteit behoudende of bevorderende innovatie.

Landschapskwaliteit bestaat uit vier kernkwaliteiten: de natuurlijke, culturele, gebruiks- en belevingskwaliteit. Mijn definitie van een landschapskwaliteit bevorderende innovatie: een vernieuwing die drie van de vier landschapskwaliteiten duidelijk verbetert, terwijl de vierde

¹⁴ J. Kruit, M. Brinkhuijsen en H. van Blerck, *Ontwikkelen met kwaliteit, Indicatoren voor culturele vernieuwing en architectonische vormgeving*, pag. 19, Werkdocument 117, WON&M, oktober 2008, Wageningen.

¹⁵ Ministerie LNV, Persbericht *Verburg steunt 10 nieuwe manieren van innovatie* gedownload op 22-10-2010. Het gaat om initiatieven die een subsidie hebben ontvangen voor fase 1 van de SBIR tender recreatie & ruimte.

Beleeftunnels

(bedrijf: Vecht Apparatenbouw B.V.)

“Haalbaarheidsonderzoek naar beleeftunnels voor onderwaterrecreatie. Het gaat om tunnels met ramen zodat je lopend of fietsend de onderwaterwereld kunt beleven. Het is ook een techniek om voor duikers een oefengat / duiktunnel te hebben. Het is een onderzoek naar de mogelijkheden in de Catenbroekseplas bij Harmelen.”
[Persbericht Ministerie van LNV]

*Dit project verbetert de belevings- en de gebruikskwaliteit van het landschap. De culturele kwaliteit van het landschap wordt niet geraakt door het project. Als het project zodanig wordt vormgegeven dat de natuurlijke kwaliteit niet verslechtert, dan is voldaan aan de vereisten voor een **landschapskwaliteit behoudende innovatie**.*

kwaliteit niet of nauwelijks verslechtert. Een landschapskwaliteit behoudende innovatie is een vernieuwing waarbij minimaal één kernkwaliteit wordt verbeterd en de overige drie kwaliteiten niet verslechteren. In deze scriptie wordt ook gesproken over landschapskwaliteit behoudende en bevorderende investeringen. Dit zijn investeringen die niet als innovatie kwalificeren, maar wel positieve gevolgen hebben voor de landschapskwaliteit.

Landschapskwaliteit behoudende of bevorderende innovaties zijn vaak innovaties

waarbij geen sprake is van technologische vernieuwing. Het zijn vaak technische innovaties (zoals een nieuwe dienst) of organisatorische innovaties (zoals een nieuw concept).

Zorg-leren-overnachten gericht op Landschappelijk en Cultuurhistorisch Onderhoud

(bedrijf: Recreatieoord De Panoven BV)

“Dit nieuwe concept richt zich op samenwerking tussen het recreatiebedrijf met de zorg- en onderwijssector. ... De Panoven, gesitueerd in een oude steenfabriek, heeft als ambitie om meerdere functies met elkaar te verbinden waar behoud en ontwikkeling van landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten centraal staan.” [Persbericht Ministerie van LNV]

*Dit project verbetert de belevings- en de gebruikskwaliteit van het landschap. De culturele kwaliteit van het landschap wordt niet geraakt door het project. Als het project zodanig wordt vormgegeven dat de natuurlijke kwaliteit niet verslechtert, dan is voldaan aan de vereisten voor een **landschapskwaliteit behoudende innovatie**.*

Landgoed De Groene Kamer

(bedrijf: Gebe Beheer BV)

“Dit project wil op een innovatieve en eigentijdse wijze een brug gaan slaan tussen stad en platteland. Het idee is om niet ver van de leef- en woonomgeving van de consument een landschapspark met paviljoens te creëren waar de stedeling in een op het onderwerp toegesneden groene belevingswereld groene producten en diensten kan gaan afnemen. Letterlijk een 'stepstone' tussen stad en platteland. Dit kan worden gecombineerd met educatieve, culturele en sportieve evenementen.”
[Persbericht Ministerie van LNV]

*Dit project verbetert de belevings-, culturele en de gebruikskwaliteit van het landschap. Als het project zodanig wordt vormgegeven dat de natuurlijke kwaliteit niet verslechtert, dan is voldaan aan de vereisten voor een **landschapskwaliteit bevorderende innovatie**.*

2.2.3. Relatie tussen MVO en landschapskwaliteit

Het begrip maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) wil zeggen dat de onderneming haar op winstgerichte ondernemingsactiviteiten uitvoert waarbij zij binnen maatschappelijke

en ecologische randvoorwaarden blijft [SER (2000)].

MVO kan verduidelijkt worden aan de hand van de ‘triple p’-benadering. Volgens deze benadering moet een onderneming bij het uitvoeren van haar ondernemingsactiviteiten aan drie aspecten evenveel waarde hechten [Elkington (1997)]. Deze drie aspecten zijn:

- profit: de economische winstgevendheid;
- planet: de ecologische gevolgen;
- people: de sociale gevolgen.

Er is een directe link tussen maatschappelijk verantwoord ondernemen en landschapkwaliteit.

De definitie van MVO bevat het onderdeel ‘planet’, waardoor de natuurlijke leefomgeving wordt meegenomen in de ondernemingsuitoefening. De natuurlijke, gebruiks- en belevingskwaliteit van landschapkwaliteit vallen onder MVO, dus een onderneming die maatschappelijk verantwoord onderneemt zal ook deze landschappelijke kernkwaliteiten willen verbeteren. Landschapkwaliteit is naar mijn mening een verbijzondering van MVO.

2.3 Landschapkwaliteit bij het MKB stimuleren

2.3.1. Stimuleren van het MKB

Volgens de Europese Commissie is het MKB een bron van werkgelegenheid en economische groei. Bovendien heeft het MKB groeimogelijkheden; er zijn al verschillende programma’s opgezet om het MKB te stimuleren en het ondernemingsklimaat te verbeteren [COM(2005)702def, COM(2008)394def].

2.3.2. Stimuleren van landschapkwaliteit

Investeren in landschapkwaliteit levert een aantrekkelijk landschap op. Een aantrekkelijk landschap – bezit goede landschapkwaliteiten – levert nut en zorgt voor een hoger maatschappelijk welzijn vergeleken met een landschap dat geen landschapkwaliteiten bezit. Een aantrekkelijk landschap kan op verschillende manieren rendement opleveren. De grootte van dit rendement is echter moeilijk vast te stellen [Luttik e.a. (2007)]. Rendement komt tot

Landgoed Breebronne

(bedrijf: Recreatiepark Breebronne)

“Het idee is om een bestaand recreatiepark en directe omgeving te transformeren tot een (verblijfs)recreatieve omgeving voor senioren. Het park (en delen van de omgeving) wordt ingericht naar de richtlijnen van het cradle-2-cradle principe. Het regionale landschap is de basis voor het concept: kleinschalige landschapselementen worden met elkaar verweven wat een flexibel en intenser gebruik mogelijk maakt.” [Persbericht Ministerie van LNV]

*Dit project verbetert de belevings-, gebruiks- en culturele kwaliteit van het landschap. Het project wordt vormgegeven met behulp van cradle-2-cradle principes, waardoor de natuurlijke kwaliteit niet verslechtert. Dus er is voldaan aan de vereisten voor een **landschapkwaliteit bevorderende innovatie**.*

uiting als belevings-, gebruiks-, culturele en natuurlijke waarde. “De maatschappelijke betekenis van investeringen in het landschap is op te vatten als de optelsom van een groot aantal effecten, die deels redelijk gemakkelijk te beschrijven en te kwantificeren zijn, maar voor een deel ook vrijwel ongrijpbaar zijn, en soms ook strijdig met elkaar.”¹⁶

Zoals al eerder vermeld is er een link tussen MVO en landschapskwaliteit, waarbij het gaat om natuurlijke, gebruiks- en belevingskwaliteit. Door MVO te stimuleren kan landschapskwaliteit ook gestimuleerd worden. Er zijn ondernemingen die aan MVO doen uit idealistische motieven, over het algemeen zullen echter economische motieven de boventoon voeren. MVO is namelijk een goede marketingstrategie; door MVO kan een onderneming zich onderscheiden van haar concurrenten, daarnaast willen werknemers graag werken voor een werkgever waar zij trots op kunnen zijn [Tulder (2000); Herkströter (1998), Vlek e.a. (2002)]. Deze economische motieven kunnen doorgetrokken worden naar investeringen in landschapskwaliteit, welke een aantrekkelijk landschap tot gevolg hebben. Dit verbeterde landschap rondom de onderneming verhoogt het welzijn van werknemers, klanten en buurtbewoners, met als (mogelijk) gevolg trotsere werknemers en meer klantenbinding.

2.4 Korte samenvatting

In dit hoofdstuk is een aantal definities gegeven; hieronder volgt een opsomming.

- Het midden- en kleinbedrijf zijn ondernemingen met minder dan 250 werknemers, een jaaromzet en balanstotaal kleiner of gelijk aan respectievelijk €50 mln. en €43 mln.
- Landschapskwaliteit is opgebouwd uit natuurlijke, culturele, gebruiks- en belevingskwaliteit. Als een landschap drie van de vier kernkwaliteiten bezit, dan is er sprake van een optimale landschapskwaliteit.
- Landschapskwaliteit bevorderende innovatie is een vernieuwing die drie van de vier landschapskwaliteiten duidelijk verbetert, terwijl de vierde kwaliteit niet of nauwelijks verslechtert.

Er is een directe link tussen MVO en landschapskwaliteit geconstateerd, deze link ontstaat door de natuurlijke, gebruiks- en belevingskwaliteit van het landschap. Investeringen in landschapskwaliteit hebben positieve gevolgen voor het maatschappelijk welzijn.

¹⁶ J. Luttik, F.R. Veeneklaas, J. Freke, T.A. de Boer, L.M. van den Berg en P. Luttik, *Investeren in landschapskwaliteit, De toekomstige vraag naar mooie landschappen om in te wonen, te werken en te ontspannen*, pag. 11, Werkdocument 75, WON&M, december 2007, Wageningen.

Hoofdstuk 3: Stimuleringsregelgeving in Nederland en Europa

In dit hoofdstuk worden de verschillende categorieën stimuleringsregelingen besproken. Vervolgens ga ik kort in op de Europese regelgeving en de staatssteunproblematiek, daarna volgt een opsomming van landschapskwaliteit bevorderende regelingen. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een korte samenvatting.

3.1 Inleiding

Er zijn veel subsidie- en garantieregelingen, daarnaast zijn er ook nog fiscale faciliteiten. De regelingen zijn te onderscheiden in zes categorieën:

1) Garantiereregelingen en kredietfaciliteiten, 2) Subsidiereregelingen, 3) Aftrekregelingen en andere fiscale faciliteiten, 4) Regelingen ter stimulering van kennis en kennisverspreiding, 5) Provinciale regelingen, en 6) Europese regelingen.

Naast al deze stimuleringsregelingen van de overheid zijn er ook nog private organisaties die hun eigen stimuleringsinitiatieven hebben opgezet.¹⁷

Voor een overzicht van groot aantal innovatie stimulerende regelingen wil ik verwijzen naar de bijlagen.¹⁸ In deze bijlagen zijn de regelingen opgedeeld in de eerder genoemde categorieën. Daarnaast zijn niet alle regelingen die innovatie bevorderen in de bijlage gezet. Slechts die regelingen die òf specifiek landschapskwaliteit stimuleren òf die ingezet kunnen worden voor een landschapskwaliteit bevorderende innovatie worden genoemd. Algemene regelingen zijn, zoals een garantieregeling voor het MKB, het *Innovatiekrediet*, de *Innovatiebox* of de *Subsidiereregeling Innovatievouchers*, kunnen uiteraard ook het doen van landschapskwaliteit bevorderende innovaties stimuleren

3.2. Categorieën stimuleringsregelingen

Hieronder volgt een korte uitleg van de verschillende categorieën regelingen.

3.2.1. Garantiereregelingen en kredietfaciliteiten (bijlage 1)

De overheid probeert om financieringsproblemen die gepaard gaan met innovatie, te verminderen door middel van kredietfaciliteiten en het risico over de financiering te verminderen door middel van garantieregelingen. Garantiereregelingen en kredietfaciliteiten

¹⁷ Aangezien in deze scriptie wordt onderzocht hoe de overheid landschapskwaliteit bevorderende innovaties kan stimuleren, zal verder niet ingegaan worden op private initiatieven die innovaties bevorderen.

¹⁸ Het overzicht in de bijlagen kan niet worden gebruikt als een complete opsomming van alle bestaande regelingen op het gebied van innovatie en landschapskwaliteit.

zijn mogelijkheden voor bedrijven om met behulp van de Staat een lening te verkrijgen indien een onderneming niet zelfstandig bij een bank een lening kan krijgen. Bij een garantieregeling staat de Staat voor een bepaald percentage garant, waardoor de investeerders (of de banken) minder risico lopen met hun geïnvesteerde geld. Bij een kredietregeling leent de ondernemer een bedrag van de Staat om de financiering voor het innovatieproject rond te krijgen.

3.2.2. *Subsidieregelingen (bijlage 2)*

Subsidieregelingen verminderen, net zoals de garantieregelingen, de financieringsproblemen die het innoveren (kunnen) belemmeren. Ondernemingen krijgen een financiële bijdrage om de innovatie uit te voeren. Door deel te nemen aan subsidieregelingen kunnen echter de administratieve lasten van ondernemingen verhoogd worden.

Subsidieregelingen verschillen onderling nogal. Ten eerste hebben regelingen vaak een specifiek doel en/of een specifieke doelgroep, zoals bijvoorbeeld een sector of een samenwerkingsverband. Ten tweede zijn er verschillen in de omvang van de subsidie, de toegestane projectkosten, de projectduur en/of het moment van toekenning van de subsidiegelden. Ten derde verschillen de vereisten voor een innovatieproject, bijvoorbeeld dat een innovatie moet plaatsvinden binnen de onderneming of binnen Nederland, er een haalbaarheidsonderzoek gedaan moet worden of dat sprake moet zijn van een innovatie in een samenwerkingsverband.

3.2.3. *Aftrekregelingen en andere fiscale faciliteiten (bijlage 3)*

In de fiscaliteit zijn er aftrekmogelijkheden voor investeringen in R&D, in MVO en ook in landschapskwaliteit. Er zijn faciliteiten voor landschapskwaliteit in de inkomstenbelasting en de vennootschapsbelasting, daarnaast werkt een kwalificatie als ‘*natuurschoonlandgoed*’ volgens de Natuurschoonwet door naar andere heffingen en belastingen.

Het idee van een aftrekmogelijkheid is dat er een bepaald bedrag of percentage van de winst of het inkomen voor belastingen mag worden af getrokken waardoor de belastbare winst lager uitvalt en de te betalen belasting dus ook. De S&O faciliteit in de Wet afdrachtvermindering vermindert de te betalen loonbelasting en heeft eenzelfde eindresultaat. Van belang is om te weten of een onderneming belast wordt in de IB of VPB,¹⁹ daarnaast is

¹⁹ Ondernemingen zonder rechtspersoonlijkheid, waaronder personenvennootschappen en zzp-ers, vallen onder de Wet IB. Alle andere ondernemingen zoals kapitaalvennootschappen, coöperaties, ed. vallen onder Wet VPB.

de afdrachtvermindering alleen toepasbaar als een onderneming werknemers in dienst heeft. Voor particulieren die optreden als investeerders in durfkapitaal of beleggen in groene beleggingsfondsen zijn er specifieke faciliteiten in de IB.

3.2.4. Kennisverspreiding en kennisvergaring (bijlage 4)

Kennisverspreiding vergroot de kennis binnen sectoren en ondernemingen en draagt bij aan de scholing en is dus een belangrijke factor voor innovaties. Daarom is het stimuleren van kennisvergaring en de bevordering van kennisverspreiding belangrijk.

Voor ondernemers zijn er mogelijkheden van kennisververgaring via websites, netwerken en centra. Voorbeelden hiervan zijn *Kennisnetwerken* en het *Competitiecentrum Transitie*²⁰. Daarnaast zijn er ook regelingen die kennisverspreiding bevorderen. De bekendste is de *Subsidieregeling Innovatievouchers* waarbij ondernemingen tegen een relatief lage prijs, omdat de overheid meebetaalt, kennis kunnen inkopen bij kennisinstellingen. Regelingen die kennisverspreiding bevorderen bieden vaak ook een financiële prikkel in de vorm van een subsidieverlening.

Regelingen ter stimulering van kennisvergaring zijn bijvoorbeeld de mogelijkheden waarbij ondernemingen gratis advies en technische ondersteuning kunnen krijgen bij hun innovaties.

3.2.5. Provinciale regelingen (bijlage 5)

Het merendeel van de provinciale regelingen zijn subsidieregelingen. Het verschil tussen nationale en provinciale subsidieregelingen is de omvang van de subsidie en administratieve verplichtingen, deze zijn over het algemeen allebei kleiner bij de provinciale regelingen. Voor deze scriptie zijn alleen de subsidieregelingen van de Provincies Gelderland en Limburg onderzocht.

3.3 Europa

Nederland is een lidstaat van de Europese Unie, waardoor de wet- en regelgeving van de EU ook van belang is voor Nederland. Er zijn ook Europese stimuleringsregelingen, Europese visies op de ontwikkeling van Europa en verder dient er rekening gehouden te worden met Europese verboden, specifiek met het verbod op staatssteun.

²⁰ De faciliteit ‘Kennisnetwerken’ zijn websites voor technologische vernieuwingen en het ‘Competitiecentrum Transitie’ is een centrum dat ondernemingen met elkaar verbindt zodat zij kennis en ervaringen kunnen delen.

3.3.1. Europese stimuleringsregelingen (bijlage 6)

Er is een aantal grote Europese stimuleringsregelingen voor innovaties, deze zijn weer opgedeeld in subregelingen. Wanneer een subsidie wordt gegeven door de EU, vindt de toekenning soms en de uitkering vaak plaats via de eigen lidstaat. Naast stimuleringsregelingen heeft Europa ook regelingen om kennis en informatie te verspreiden en regelingen die tot doel hebben het nationale en Europese onderzoeksbeleid op één lijn te brengen.

3.3.2. Stimulering op Europees of nationaal niveau?

In de literatuur wordt de vraag gesteld op welk niveau innovatiesubsidies gegeven moeten worden, op Europees of lidstaatsniveau. Voordelen van subsidiëring op Europees niveau zijn lagere administratie-, implementatie-, en monitoringkosten, het ontbreken van beleidsverschillen en toegang tot netwerken. De nadelen kunnen echter niet buiten beschouwing gelaten worden. Deze zijn dat er geen aanpassingen plaatsvinden in verband met lokale verschillen, er minder of geen concurrentie is tussen lidstaten op het gebied van innovatiebeleid en bij het aantrekken van buitenlandse investeringen, en het vergroten van het risico op het geven van teveel subsidie (omdat een lidstaat liever teveel dan te weinig subsidie ontvangt).

Op dit moment bestaat er in Nederland innovatiestimulering op zowel Europees, nationaal als provinciaal niveau. Naar mijn mening worden hierdoor de voordelen van de verschillende niveaus gebruikt. Een groot nadeel is wel dat stimulering op verschillende niveaus het subsidiestelsel minder transparant maakt, doordat onduidelijk is welk overheidsniveau welke subsidie coördineert.

3.3.3. Kwalificatie als verboden staatsteun

De bepalingen over steunmaatregelen staan in artikel 107 t/m 109 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU). In beginsel zijn steunmaatregelen, ook wel staatsteun, in strijd met het Europese recht. “Steunmaatregelen van de Staten in welke vorm ook met staatsmiddelen bekostigd, die de mededinging door begunstiging van bepaalde ondernemingen of bepaalde producties vervalsen of dreigen te vervalsen, zijn onverenigbaar met de interne markt, voor zover deze steun het handelsverkeer tussen de lidstaten ongunstig beïnvloedt”²¹.

²¹ Artikel 107, lid 1 VWEU.

De stimuleringsregelingen²² genoemd in deze scriptie, zijn uit staatsmiddelen bekostigd, begunstigen ondernemingen of producties (bepaalde innovaties) en beïnvloeden dus het handelsverkeer ongunstig. In beginsel zijn stimuleringsregelingen dus verboden, maar door art. 107, derde lid, onderdeel e VWEU wordt een uitweg gegeven waardoor steun toch mogelijk is. Dit artikelonderdeel geeft de mogelijkheid tot verordeningen en richtlijnen om steun goed te keuren. Zo is er de algemene groepsvrijstellingsverordening²³ en de – meest bekende uitweg – de-minimisvrijstellingsverordening [nr. 800/2008 en nr. 1998/2006]. Deze laatste komt er, kort gezegd, op neer dat steun voor een bedrag lager dan €200.000²⁴ over drie jaar per onderneming is toegestaan. Daarnaast kan de steun ook goedgekeurd worden door de Commissie, maar dan moet de steun wel een bepaald doel dienen en proportioneel zijn.

3.4 Regelingen specifiek gericht op landschapskwaliteit (zie Tabel 1)

Ondernemers kunnen gebruik maken van veel innovatiestimuleringsregelingen. Op nationaal niveau zijn er echter maar relatief weinig regelingen die specifiek landschapskwaliteit bevorderen. Op provinciaal niveau is meer aandacht voor landschapskwaliteit. Halverwege 2010 waren er de Provincie Gelderland en Limburg slechts twee landschapskwaliteit regelingen in werking, dit kwam doordat veel regelingen in 2010 afliepen. Deze twee zijn landelijke regelingen die provinciaal uitgevoerd worden.

De stimuleringsregelingen die specifiek gericht zijn op landschapskwaliteit zijn kort opgesomd in Tabel 1.²⁵ Sommige van deze regelingen zijn specifiek gericht op landschapskwaliteit innovaties, maar het merendeel van de regelingen is gericht op het behoud en bevordering van landschapskwaliteit.²⁶

De regelingen die landschapskwaliteit innovaties stimuleren zijn: *Small Business Innovation Research* (SBIR) (tender: Recreatie & Ruimte); *Innovatieprogramma Mooi Nederland* en *LIFE+*. Daarnaast worden landschapskwaliteit investeringen gestimuleerd door de *Regeling Groenprojecten*.

²² Voor deze scriptie neem ik aan dat alle genoemde regelingen niet kwalificeren als verboden staatssteun.

²³ Deze verordening bundelt eerdere vrijstellingverordeningen, m.u.v. de-minimisvrijstellingsverordening.

²⁴ Voor bepaalde sectoren, zoals de visserij-, landbouw-, export- en vervoerssector gelden andere bedragen.

²⁵ Het onderscheid tussen Tabel 1 en de bijlagen is als volgt. In Tabel 1 staan alleen regelingen die specifiek gericht zijn op het behoud en de bevordering landschapskwaliteit en waar ondernemers aanspraak op kunnen maken. In de bijlagen staan, naast de regelingen die specifiek gericht zijn op landschapskwaliteit, ook regelingen die niet op landschapskwaliteit gericht zijn, maar wel ingezet kunnen worden om de landschapskwaliteit te verbeteren.

²⁶ Regelingen zoals de *WBSO-afdrachtvermindering*, de *Innovatiebox* of de *KP7* (zie de bijlagen) staan niet in de Tabel 1, omdat deze regelingen niet specifiek gericht zijn op landschapskwaliteit.

3.5 Korte samenvatting

In dit hoofdstuk is kort de werking uitgelegd van de verschillende financiële mogelijkheden, zoals garantie- en kredietfaciliteiten, subsidieregelingen, aftrekmogelijkheden en andere fiscale faciliteiten en faciliteiten met betrekking tot kennisverspreiding.

Garantieregelingen en kredietfaciliteiten geven ondernemingen de mogelijkheid om met behulp van de staat een lening te verkrijgen. Een subsidieregeling geeft de ondernemer een bijdrage in geld om de innovatie uit te voeren. Een aftrekfaciliteit biedt de mogelijkheid een bepaald bedrag of percentage van de winst voor belastingen mag worden af getrokken. Een regeling die kennisverspreiding bevordert, biedt vaak ook een financiële prikkel. Bij regelingen ter stimulering van kennisvergaring kunnen ondernemingen gratis advies en technische ondersteuning krijgen bij hun innovaties.

Daarnaast zijn de provinciale, nationale en Europese regelingen die specifiek gericht zijn op het bevorderen van landschapskwaliteit aan de orde gekomen. Stimulering op verschillende niveaus levert zowel voor- als nadelen op.

De Europese regelingen zijn vaak opgedeeld in subregelingen, de uitkering en toekenning gebeurt vaak via de lidstaat. Staatsteun is niet toegestaan; de meest bekende uitweg is de-minimisverordening.

In Tabel 1 zijn de regelingen te vinden die specifiek op het behoud en de bevordering van landschapskwaliteit zijn gericht en waar ondernemers aanspraak op kunnen maken.

Tabel 1: Regelingen die specifiek gericht zijn op het behoud en de verbetering van landschapskwaliteit

Naam regeling	Voor wie	Waarvoor	Wat
<i>Provinciale regelingen (Gelderland en Limburg)²⁷</i>			
<i>Nationaal Groenfonds, Inrichting van het Landelijk Gebied</i> [www.nationaalgroenfond.nl]	Samenwerkende particulieren (grondeigenaren), ondernemers, private en publieke rechtspersonen in heel Nederland die samenwerken.	Subsidie voor de inrichting van het landelijk gebied (het ILG-budget).	Subsidieregeling
<i>Subsidiestelsel natuur- en landschapsbeheer (SNL)²⁸</i> (Voorheen: <i>Programma Beheer- Provinciale subsidieregeling natuurbeheer (PSN)</i> en <i>Provinciale subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (PSAN)</i>) [PS2009-920]	Ondernemers, particulieren of samenwerkingsverbanden van gemeenten in heel Nederland, die eigenaar, erfpachter of gebruiksgerechtigde zijn van een karakteristiek bos of natuurterrein.	Subsidie voor het ontwikkelen en in stand houden van de natuurterreinen.	Subsidieregeling
<i>Nationale regelingen</i>			
<i>Groen Beleggen</i> (Art. 5.14 Wet IB)	Particulieren	Vrijstelling waardoor beleggingen in projecten in het belang van het milieu, natuur- en bos worden gestimuleerd.	Vrijstelling
Kwalificatie als ' <i>Natuurschoonwet-landgoed</i> ' (NSW-landgoed) (Art. 1, 9a NSW, art. 15-1-s Wet BRV juncto art. 6a Uitvbesl. BRV en Rangschbesl. NSW art. 1, art. 17-5 Wet WOZ)	Particulieren en ondernemers	Kwalificatie heeft als gevolg o.a. lagere (of nihil) WOZ-waarde, een vrijstelling van overdrachtsbelasting (OVB) bij kwalificerende verkrijgingen, lagere of nihil waterschapsheffing en lagere of nihil OZB-heffing.	Vrijstelling

²⁷ Alleen de Provincies Gelderland en Limburg worden meegenomen in deze scriptie, omdat de recreatieondernemingen uit de casestudy's in deze twee provincies liggen.

²⁸ *Subsidiestelsel natuur- en landschapsbeheer (SNL)* is een nieuwe regeling die de *PSN* en *PSAN* per 1 januari 2011 zal vervangen. Het onderdeel agrarisch natuur- en landschapsbeheer gaat in 2010 al over naar de *SNL*, deze heet de *SNL-a*. (De provinciale regelingen *PSN* en *PSAN* zijn in 2007 ontstaan uit de rijksregelingen *SN* en *SAN*.)

Subsidies voor groene innovatie in het MKB

Naam regeling	Voor wie	Waarvoor	Wat
<i>Landbouwsubsidies voor Onderzoek en Ontwikkeling</i> Regeling: Samenwerking bij innovatieprojecten. [nr. TRCJZ/2007/388]	Agrarische ondernemers	Subsidie voor innovatieprojecten met een ‘groen’ karakter in de land- en bosbouw.	Subsidieregeling
<i>Milieu-investeringsaftrek (MIA) (Art. 3.42a Wet IB)</i>	Ondernemers	Extra aftrek op investeringen in bedrijfsmiddelen die zijn aangewezen als milieu-investering.	Aftrekregeling
<i>Regeling Groenprojecten (i.s.m. Nationaal Groenfonds)</i> [nr. VROM/DGM/K&L 2010006954]	Ondernemingen	Lagere rente op lening voor ‘groenprojecten’	Kredietfaciliteit
<i>Small Business Innovation Research (SBIR)</i> Tender: Recreatie & Ruimte	Ondernemingen	Subsidie voor ondernemingen die in opdracht van de overheid innovatieve producten en diensten ontwikkelen die moeten helpen bij het oplossen van maatschappelijke vraagstukken.	Subsidieregeling
<i>Innovatieprogramma Mooi Nederland</i> [nr. BJZ2009027224]	Ondernemers (vereiste meerdere participanten)	Subsidie voor innovatieve projecten die de ruimtelijke kwaliteit verbeteren.	Subsidieregeling
<i>Vrijstelling bos- en natuurterreinen</i> (Bosbouwvrijstelling art. 3.11 Wet IB, Landbouwvrijstelling art. 3.12 Wet IB, Vrijstelling subsidies bos- en natuurbeheer art. 12a Uitvbesl. Wet IB)	Ondernemers	Een vrijstelling van de winst behaald met ondernemingen/activiteiten die vallen onder de bosbouw- en landbouwvrijstelling. Vrijstelling van belastingheffing van bepaalde subsidies.	Vrijstelling
<i>Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (Vamil)</i> (Art. 3.31 Wet IB)	Ondernemers	Willekeurig afschrijven op bedrijfsmiddelen die zijn aangewezen als milieu-investering.	Afschrijvingsfaciliteit
<i>Europese regelingen</i>			
<i>LIFE+</i>	Publieke en private organisaties en ondernemingen	Subsidie voor innovatieve projecten die zich op de Europese milieudoelstellingen richten.	Subsidieregeling

Hoofdstuk 4: Effectiviteit innovatiestimulering

In dit hoofdstuk komt de effectiviteit van subsidies en van andere vormen van stimulering aan de orde. Eerst gaat het over de effectiviteit van stimulering, vervolgens komen een aantal evaluaties van lopende subsidieregelingen aan bod. Daarna wordt het subsidieproces besproken. Het hoofdstuk besluit met een korte samenvatting.

4.1 Is stimulering effectief?

In beginsel moet er een subsidie verstrekt worden wanneer private kosten hoger zijn dan de maatschappelijke kosten en/of de private opbrengsten lager zijn dan de maatschappelijke opbrengsten [Rosen e.a. (2008)]. Er zou dan een subsidie voor een innovatie verstrekt moeten worden om de private kosten van een innovatie omlaag te brengen, waardoor het aantal landschapskwaliteit innovaties naar het optimum toegaat.

4.1.1. Effectiviteit stimulering van innovatie en R&D

Zoals ook vermeld in hoofdstuk 1 zou innovatie gestimuleerd moeten worden wanneer er sprake is van marktfalen²⁹ op de innovatiemarkt. Het stimuleren van innovatie gaat echter gepaard met het risico op overheidsfalen; dit risico beperkt de effectiviteit en de efficiency van overheidsinitiatieven om innovaties te stimuleren [Cornet e.a. (2002)]. De belangrijkste oorzaak van overheidsfalen is de informatieasymmetrie³⁰ tussen ondernemingen en beleidsmakers. Daarnaast hangt de effectiviteit van overheidsinitiatieven ook af van de hoogte van de subsidie of van het subsidiepercentage [Wielen e.a. (2008)].³¹ Een subsidiepercentage lager dan 100 procent geeft de ondernemer een prikkel om de innovatie succesvol te maken.

Om de invloed van stimulering zo groot mogelijk te maken zou de overheid het risico van ‘verspilde’ stimulering moeten verkleinen. Door een goede selectie van stimuleringsaanvragen en de subsidie in fasen toe te kennen, kan mogelijk het risico op niet-succesvolle innovaties kunnen verminderen. Het risico op ‘verspilde’ stimulering kan ook verkleind worden door lagere subsidies, hiervoor zijn drie redenen te noemen. Ten eerste is het subsidiebedrag dat verloren gaat als de innovatie mislukt, lager. Ten tweede wordt door

²⁹ Er is sprake van marktfalen op een markt wanneer de private kosten en opbrengsten van een innovatie niet overeenkomen met de maatschappelijke kosten en opbrengsten, waardoor de markt niet tot een optimum komt.

³⁰ Als er sprake is van informatieasymmetrie dan is er een informatieprobleem, in dit geval hebben de beleidsmakers minder informatie dan de ondernemers waardoor er informatieongelijkheid ontstaat.

³¹ Hoe hoog of laag dit percentage naar mijn mening dient te zijn, wordt besproken in hoofdstuk 6.

een lagere subsidie zelfselectie vermindert (dit wil zeggen, dat een hoge subsidie juist die ondernemers aantrekt waarbij het gaat om het bedrag in plaats van de innovatie te realiseren). En ten derde geeft een lagere subsidie een prikkel voor de aanvrager om de innovatie succesvol af te ronden. Deze prikkel ontstaat doordat de onderneming zelf ook moet investeren in de innovatie en dus een risico loopt over de investering in de innovatie. Door dit risico zal de onderneming beter gemotiveerd zijn om tot een succesvolle innovatie komen.

Administratieve lasten die gepaard gaan met stimuleringsregelingen, hebben vooral invloed op de beslissing om een subsidie (of andere vorm van stimulering) aan te vragen. Het blijkt namelijk dat, wanneer de subsidie eenmaal is aangevraagd of toegekend, de administratieve lasten geen reden zijn om de subsidie te laten eindigen. Het inschakelen van een subsidieadviseur kan tijdwinst opleveren, maar hier tegenover staan wel verhoogde aanvraagkosten. Er zijn ook ondernemers die gebruik maken van een innovatievoucher om een projectplan op te stellen [Wielen e.a. (2008)].

4.1.2. Effectiviteit stimulering van landschapskwaliteit

Uit onderzoek blijkt dat investeringen in het landschap het maatschappelijke welzijn verhogen [Ministerie van LNV (2007)]. Investeringen in landschapskwaliteit hebben een positief effect op geluk, op de ruimtelijke en milieukwaliteit en er gaan ook positieve effecten vanuit op de kwaliteit van de leef- en recreatieomgeving. Dit laatste effect komt vooral tot uiting in de waardeverhoging van woningen in het buitengebied [CPB (2007)].

4.2 Evaluaties van stimuleringsregelingen

Hieronder wordt een aantal evaluaties van stimuleringsregelingen besproken. Deze evaluaties gaan niet over landschapskwaliteit behoudende of bevorderende regelingen, omdat evaluaties van zulke regelingen er (nog) niet zijn.³² Evaluaties van andere stimuleringsregelingen zijn interessant voor een algemene effectiviteitbeoordeling, omdat de kritiekpunten – maar ook de positieve punten – vaak doorgetrokken kunnen worden naar andere regelingen.

³² De Ministeries hebben zichzelf ten doel gesteld om de subsidies en specifieke belastinguitgaven en uitkeringen elke vijf jaar te evalueren, zie ook art. 4:24 AWB [Alg. rekenkamer (2010)]. Van de specifieke belastingen-uitgaven is 26 procent van de regelingen ouder dan vijf jaar niet geëvalueerd. Voor de specifieke uitkeringen geldt dat voor de regelingen ouder als vijf jaar over 86 procent van de uitgaven geen duidelijkheid is over de effectiviteit. Van de subsidies is 59 procent van de regelingen ouder dan vijf jaar niet geëvalueerd.

4.2.1. Evaluatie Wet WBSO³³ (Afdrachtvermindering van de loonbelasting en premies volksverzekeringen voor speur- en ontwikkelingswerk en de speur- en ontwikkelingswerkaf trek in de inkomstenbelasting.)

De WBSO heeft als doel speur- en ontwikkelingswerk te stimuleren, doordat werkgevers minder loonheffing hoeven af te dragen over het loon van hun R&D werknemers. Aan ondernemers biedt de WBSO een S&O-aftrekpost. Het WBSO programma is effectief, in zoverre dat investeringen in R&D en innovaties worden gestimuleerd [Lokshin e.a. (2007)]. In het onderzoek zijn de (relatief hoge) administratiekosten³⁴ echter niet meegenomen, waardoor het de vraag is hoe groot de positieve gevolgen zijn van het programma.

De prikkels die het subsidieprogramma geeft, zijn het grootst in de eerste periode na het starten van het programma, daarna verminderen de prikkels totdat er een nieuw evenwicht is bereikt en het programma weinig invloed meer heeft [Lokshin e.a. (2007)]. De prikkels die het programma geeft zijn groter voor kleinere ondernemingen, omdat naarmate de loonkosten hoger worden, het gemiddelde afdrachtpercentage kleiner wordt.

Er wordt ook kritiek op het programma gegeven, omdat de baten – de afdrachtvermindering – die de ondernemingen krijgen geen relatie hebben met eerdere R&D prestaties [Lokshin e.a. (2007)]. Hierdoor kan een onderneming elk jaar weer een WBSO vermindering krijgen, met als gevolg dat de kosten van WBSO elk jaar meer groeien dan de R&D prestaties die de WBSO moet stimuleren. Ook kan een veeleisender innovatiecriterium, bijvoorbeeld dat er sprake moet zijn van een innovatie op sectorniveau in plaats van – zoals in de huidige regeling – op ondernemersniveau, voor meer sociale opbrengsten zorgen [Cornet (2001)].

4.2.2. Evaluatie Subsidieregeling Innovatievouchers³⁵

De Subsidieregeling Innovatievouchers heeft als doel de kennis van kennisinstellingen tegen

³³ De Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO) heeft de bedoeling om de kosten die gepaard gaan met speur- en ontwikkelingswerk te verminderen. Voor ondernemers (die onder de wet IB vallen) is er een aftrek voor speur- en ontwikkelingswerk in de IB; de aftrek vermindert de winst met als gevolg een lagere te betalen belasting. De aftrek bedraagt €12.031 in 2010. Voor ondernemers met werknemers is er een afdrachtvermindering voor de loonheffing (loonbelasting en premies volksverzekeringen), de afdrachtvermindering vermindert de af te dragen loonheffing voor zogenaamde S&O werknemers. Deze bedraagt 50 procent van de eerste €220.000 aan S&O loonkosten, daarboven bedraagt het percentage 18 procent.

³⁴ De administratieve kosten voor de overheid bedragen 3 procent van WBSO-budget – €692mln. in 2010 – en de geschatte administratiekosten voor de deelnemers bedragen 5 procent van het budget [www.rekenkamer.nl].

³⁵ Het idee van de innovatievoucher is dat een ondernemer een ‘tegoedbon’ koopt en deze bij een kennisinstelling of octrooiaanvraag kan inwisselen tegen kennis of geldwaarde. Vervolgens kan de kennisinstelling of het octrooiencentrum de ontvangen innovatievoucher declareren bij het AgentschapNL. Er zijn verschillende soorten vouchers: kennis-, private, octrooi- en zorginnovatievouchers, deze zijn inwisselbaar tegen kennis van een publieke instelling en de octrooikosten. De innovatievoucher zit vast aan een plafond. In 2010 zijn er 6500 kennisvouchers, 1000 private vouchers en 6500 octrooivouchers beschikbaar gesteld; al deze vouchers waren in de zomer van 2010 aangevraagd.

een gering bedrag bij het MKB te brengen. Het doel van de *Subsidieregeling Innovatievouchers*, de kennis van kennisinstellingen bij het MKB brengen, wordt behaald [Cornet e.a. (2007)].³⁶ Uit onderzoek blijkt dat de innovatievoucher de kennis die bij de kennisinstellingen zit naar het MKB weet te brengen; dit werd gemeten door middel van de opdrachten die kennisinstellingen van het MKB kregen. Van de tien innovatievouchers resulteerden er acht in kennis die anders niet zou zijn verkregen, één voor kennis die de onderneming anders ook zou hebben verkregen en één werd niet gebruikt.

Vooralsnog zijn er geen aanwijzingen dat het gebruik van een innovatievoucher leidt tot meer opdrachten van het MKB aan kennisinstellingen. Het lijkt dat de voucher een eenmalig effect heeft [Cornet e.a. (2007)]. De onderzoekers geven aan dat de korte looptijd van het onderzochte pilotproject een oorzaak zou kunnen zijn van het niet vinden van een lange termijneffect.

4.2.3. Evaluatie Budget Investerings Ruimtelijke Kwaliteit (BIRK)³⁷

Het *BIRK* programma heeft als doel gemeenten, provincies en waterschappen financieel te ondersteunen als zij de ruimtelijke kwaliteit willen verbeteren.

In de evaluatie is de doelmatigheid van de regeling onderzocht, waarbij de eindconclusie is dat de regeling inderdaad doelmatig is [B&A Consulting BV (2009)]. Indien een *BIRK* subsidie wordt toegekend heeft dit tot gevolg dat andere investeerders bereidwilliger zijn ook te investeren, de subsidie ziet men als een keurmerk. Een subsidie kan dus het karakter van ‘trigger money’ hebben. Projecten waarvoor wel een *BIRK* subsidie was verkregen, hadden minder problemen met de financiering, de voortgang van het project en de ruimtelijke kwaliteit. Dit is vergeleken met projecten waarvoor een *BIRK* subsidie was aangevraagd, maar niet was toegekend. In sommige gevallen bleek de Rijksbijdrage zelfs essentieel voor een goede uitkomst van het project.

4.2.4. Evaluatie aftrekposten³⁸, zoals MIA, Vamil en Groen Beleggen

Evaluatieonderzoek³⁹ over de *Milieu-investeringsaftrek* (MIA), de *Willekeurige afschrijving milieu-investeringen* (Vamil) en *Groen Beleggen* laat zien dat de drie regelingen effectief en

³⁶ Het evaluatieonderzoek is uitgevoerd m.b.t. drie pilotprojecten waarbij de innovatievouchers werden verloot.

³⁷ Het *BIRK* programma draagt financieel bij aan ruimtelijke investeringsprojecten door gemeenten, waterschappen en provincies die passen binnen het nationaal ruimtelijk beleid. De subsidie voor deze projecten, die anders niet van de grond komen of met de gewenste kwaliteit gerealiseerd zouden worden, bedraagt maximaal 20 procent van de investeringskosten, in de praktijk wordt gemiddeld 7 procent subsidie gegeven.

³⁸ Aftrekposten verminderen de winst van de onderneming en dus ook de te betalen belasting.

efficiënt (lage uitvoeringskosten) worden uitgevoerd [VROM (2007)].

De eerste twee regelingen hebben de doelstelling milieutechnologie toe te passen door marktintroductie en marktverbreding te bevorderen. De bestedingen stemmen overeen met doelstellingen. Daarnaast blijkt dat de regelingen op efficiënte wijze de marktintroductie van technologie en innovatie kunnen bevorderen.

De laatste regeling, *Groen Beleggen*, stelt het vermogen van particulieren dat is geïnvesteerd in groene beleggingen, vrij van inkomstenbelasting. Voor *Groen Beleggen* is een groot maatschappelijk draagvlak zowel in de bancaire sector als bij particulieren [VROM (2007)]. Dit blijkt o.a. uit de hoge jaarlijkse groei (43 procent) van het gespaarde en belegde vermogen, vergeleken met 8 procent bij normaal en 15 procent bij ethisch sparen.

4.2.5. Evaluatie garantieregelingen en kredietfaciliteiten (MKB Borgstellingskrediet en Groeifaciliteit)

In 2002 was er voor €1,3mld aan borgstellingen gegeven aan het MKB [Tweede Kamer nr. 30 086]. De evaluatie, uit het jaar 2000, laat zien dat het jaarlijks beschikbare bedrag voor het *MKB Borgstellingskrediet* in de voorgaande jaren – de regeling loopt vanaf 1997 – vrijwel geheel wordt gebruikt [Raad voor het Zelfstandig Ondernemerschap (2003)]. Het doel van de regeling – zorgen dat leningen worden verstrekt aan ondernemers die te weinig zekerheden kunnen stellen – wordt behaald. Het kost de ondernemer niet veel meer dan een gewoon krediet. Er hoeft slechts eenmalig provisie betaald te worden aan de bank. De regeling wordt het meest gebruikt door startende ondernemers.

4.3 Evaluatie van het subsidietraject

Een subsidieaanvraag bestaat over het algemeen uit een vragenlijst die de aanvrager moet invullen en vervolgens moet de aanvraag samen met een projectplan (en vaak een financieringsplan) opgestuurd worden. De vragenlijst bevat vaak de vraag of voor het project andere subsidies zijn aangevraagd of toegekend zijn, zodat cumulatie van subsidies tot op zekere hoogte voorkomen wordt.⁴⁰ Er zijn ondernemers die een subsidieadviseur inschakelen bij deze subsidieaanvraag, daarnaast zijn er ook ondernemers die gebruik maken van een kleine innovatievoucher om een projectplan op te stellen [Wielen e.a. (2008)]. Het opsturen

³⁹ Het evaluatieonderzoek is uitgevoerd over de periode 2000-2004.

⁴⁰ Vanuit art. 4:65 AWB is vereist dat de subsidieaanvrager een mededeling doet in de aanvraag over eventuele andere subsidies of subsidieaanvragen voor dezelfde begroting.

kan soms per e-mail; ook zijn er al regelingen die op internet aan te vragen zijn, zoals de *Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer (SNL)*.

Over het algemeen wordt dan op basis van de ingevulde en meegestuurde gegevens de aanvraag beoordeeld. Uit onderzoek blijkt echter dat een vraaggesprek tussen de subsidieaanvrager en de beoordelingscommissie – als onderdeel van een subsidieaanvraag – door de commissie als zeer nuttig wordt ervaren [Wielen e.a. (2008)]. Met zo'n gesprek kan de commissie beoordelen of de aanvrager zelf zijn idee en uitwerking goed begrijpt, op orde heeft en kan motiveren. In een aantal subsidieregelingen is dit al ingevoerd, zoals in de *SBIR*.

De beoordeling van de aanvraag moet redelijk snel gebeuren, een langzaam besluitproces kan zeer negatief zijn voor de onderneming. Een periode van drie tot vier maanden voordat er uitsluitsel is of een subsidie wordt goedgekeurd, is te lang [Wielen e.a. (2008)]. De aanvragers hebben graag snel een reactie op hun aanvraag. Daarnaast hebben ondernemers liever een snelle beoordeling van een regeling met een continue openstelling (met eventueel een subsidieplafond⁴¹), dan een langzame beoordeling van een tijdelijke regeling met een korte openstellingperiode⁴².

Het merendeel van de subsidieregelingen die zijn onderzocht voor deze scriptie hebben geen continue openstelling, ze hebben openstellingsperioden variërend van vier weken tot drie maanden met bepaalde thema's (de zogenoemde 'tender'). Met als gevolg dat de ondernemer op de hoogte moet zijn van de tender (en de verschillende tenderperiodes in de gaten moet houden), zodat hij tijdig de aanvraag kan indienen. Een langere openstelling, drie maanden of een jaar, of meerdere openstellingen of tenders in een jaar, zal waarschijnlijk leiden tot meer animo voor een regeling.

Bij de ondernemers bestaat het beeld dat de subsidietoekenning niet eerlijk wordt vastgesteld, hoewel hier geen bewijs voor is. Dit beeld bestaat vooral bij regelingen waarbij de subsidie wordt toegekend op basis van 'wie het eerst komt, wie het eerst maalt'-principe [Wielen e.a. (2008)]. Indien de aanvrager het gevoel heeft dat zijn aanvraag niet eerlijk is beoordeeld, dan kan hij altijd bezwaar tegen de subsidiebeschikking indienen.⁴³

Om een subjectieve beoordeling te voorkomen zou de samenstelling van de

⁴¹ Het subsidieplafond is volgens art. 4:22 AWB: het bedrag dat gedurende een bepaald tijdvak ten hoogste beschikbaar is voor de verstrekking van subsidies krachtens een bepaald wettelijk voorschrift.

⁴² De openstellingsperiode van een subsidie is de periode waarin de aanvrager de mogelijkheid heeft om de subsidie aan te vragen.

⁴³ Aangezien de subsidieverlening en/of vaststelling een gewone beschikking is, kan daartegen bezwaar worden gemaakt (zie hoofdstuk 6 AWB). De bezwaartermijn is zes weken volgens art. 6:7 AWB.

beoordelingscommissies jaarlijks moeten veranderen, waardoor de reputatie van de aanvrager minder of niet meer van belang is. Daarnaast kunnen duidelijke toetsingscriteria de subjectiviteit verminderen [Wielen e.a. (2008)].

4.4 Korte samenvatting

De effectiviteit van overheidsstimulering op innovatie en landschapskwaliteit wordt beperkt door de informatieongelijkheid tussen de overheid en ondernemers. Investerings in de landschapskwaliteit hebben een hogere maatschappelijk welzijn tot gevolg.

De invloed van de innovatiestimulering wordt bepaald door de hoogte van de subsidie of van het subsidiepercentage; een percentage lager dan 100 procent geeft de ondernemer een prikkel om de innovatie succesvol te maken.

Een korte opsomming van de evaluaties laat het volgende zien. De prikkels gegeven door een permanente regeling, zoals de *WBSO*, zijn het grootst zijn in de periode dat de regeling voor het eerst loopt. Daarnaast zijn de prikkels groter voor kleine ondernemingen. Voor andere regelingen, zoals de *Subsidieregeling Innovatievouchers*, is onduidelijk of een stimuleringsregeling alleen een korte termijn effect heeft of ook een lange termijn effect. Ook blijkt dat de toekenning van een subsidie voor een (groot) innovatieproject algemeen bekend gemaakt zou moeten worden, omdat de subsidie gezien wordt als een keurmerk van het project waardoor investeerders bereidwilliger zijn om te investeren. Voor de garantieregelingen, die een lening mogelijk maken voor bepaalde ondernemers, geldt dat deze nauwelijks meer kosten met zich meebrengen dan een normaal krediet. Bij ondernemers bestaat het beeld dat de subsidietoekenning niet altijd eerlijk gebeurt. Subsidieaanvragers willen graag een snelle beoordeling van hun aanvraag. Voor een beoordelingscommissie heeft een vraaggesprek met de ondernemer over de aanvraag toegevoegde waarde.

Hoofdstuk 5: Innovatie en landschapskwaliteit in de recreatiesector

Deze scriptie gaat dieper in op de recreatiesector, omdat behoud en bevordering van landschapskwaliteit voor deze sector zeer belangrijk is. In dit hoofdstuk wordt gekeken naar innovatie en landschapskwaliteit vanuit de optiek van de recreatiesector, tevens wordt ook de theorie uit de vorige hoofdstukken aan de praktijk getoetst door middel van drie interviews. Dit hoofdstuk is daarnaast voor een groot deel gebaseerd op de interviews⁴⁴ die ik heb gehouden met de Vereniging van Recreatieondernemers Nederland (RECRON)⁴⁵ en twee recreatieondernemingen (Recreatieoord De Panoven te Zevenaar en Recreatiepark BreeBronne te Maasbree)⁴⁶.

De opbouw is als volgt: eerst worden de recreatiesector en een aantal karakteristieken daarvan besproken. Vervolgens wordt de relatie tussen landschapskwaliteit en innovatie uitgelegd. Daarna wordt innoveren in de recreatiesector en het gebruik van subsidies doorgenomen. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een korte samenvatting.

5.1 De recreatiesector

De recreatiesector omvat zo'n 53.600 ondernemingen en organisaties die onderling erg verschillen qua soort, grootte en achtergrond [VROM-raad (2006)]. Voorbeelden zijn eetgelegenheden, pretparken, hotels, zwembaden, watersportverhuurders e.d..

De recreatiesector is dus nogal gevarieerd. Voor deze scriptie wil ik mij echter richten op de verblijfsrecreatieve ondernemingen; dit zijn bijvoorbeeld kampeer- en bungalowondernemingen en ondernemingen die groepsaccommodaties aanbieden. Om die reden zijn de interviews zijn gehouden over en met zulke ondernemingen. Daarnaast gaan de casestudy's in hoofdstuk 7 en 8 ook over verblijfsrecreatieve ondernemingen.

5.1.1. De recreatiesector vergeleken met andere economische sectoren

De recreatiesector verschilt op drie vlakken van de andere economische sectoren[RECRON,

⁴⁴Een verslag van de interviews met de RECRON en Recreatieoord De Panoven is te vinden in bijlage 7 en 8.

⁴⁵ De RECRON is een vereniging van recreatieondernemers, de RECRON vertegenwoordigt kampeer- en bungalowbedrijven, sauna's, thermen, zwembaden en bedrijven met groepsaccommodaties, dagattracties en buitensport. Het marktaandeel van de RECRON van kampeer- en bungalowbedrijven en groepsaccommodaties is ongeveer 85 procent, de overige 15 procent bestaat voornamelijk uit 'kamperen bij de boer'-ondernemingen. Voor de dagattracties geldt een percentage van 55 procent, dat vooral bestaat uit grotere attractieparken.

⁴⁶ Zowel Recreatieoord De Panoven als Recreatiepark BreeBronne zijn verblijfsrecreatieve ondernemingen. Beide ondernemingen hebben meegedaan aan fase 1 (haalbaarheidsonderzoek) van de SBIR subsidieregeling met hun innovatieproject. De Panoven heeft de subsidie gekregen voor fase 2 van het innovatieproject.

VROM-raad (2006)]. Ten eerste is de sector competitief. Deze competitiviteit wordt veroorzaakt doordat de klant “grillig [is] en moeilijk aan een product te binden is”⁴⁷. Ten tweede bestaat de sector voornamelijk uit bezitters van grond en/of andere onroerende zaken. En ten derde komen er relatief weinig faillissementen voor in de sector, de oorzaak hiervan is het grondbezit van de ondernemers.

Wanneer de recreatiesector⁴⁸ op economisch vlak wordt vergeleken met alle andere sectoren in Nederland, dan zijn er geen opvallende verschillen [CBS.nl]. Het aantal vacatures in 2009 ten opzichte van 2008 is met bijna de helft gedaald in alle sectoren, ook in de recreatiesector. In 2008 was voor alle sectoren, ook de recreatiesector, groei in de werkgelegenheid te zien.

5.2 Relatie tussen recreatie en landschapskwaliteit

Een recreatieonderneming kan niet zonder landschap, omdat het landschap een onderdeel is van het totaalproduct, dienst of concept dat de onderneming aanbiedt aan de klant [RECRON]. Dus speelt het landschap op en rondom de onderneming een belangrijke rol in de recreatiebeleving van de klant. Tegelijkertijd is het landschap ook een last voor de onderneming; het landschap ‘legt’ de onderneming beperkingen op.

Het landschap draagt bij aan de klantperceptie en een verbeterde landschapskwaliteit heeft positieve invloed op de recreatiebeleving van de klant [RECRON, Panoven, BreeBronne]. Een landschapskwaliteit bevorderende investering of innovatie helpt recreatieondernemingen hun onderscheidend vermogen te behouden (en vergroten) en de recreatiebeleving van de klant te vergroten [RECRON, Ministerie LNV en VROM (2009)]. Met als gevolg dat de klant – en dus de omzet – wordt behouden, de onderneming kan blijven concurreren in de markt en dat indirect de continuïteit van de onderneming wordt gewaarborgd.

De recreatiesector kan de ruimtelijke kwaliteit – waaronder ook landschapskwaliteit valt – verbeteren [VROM-raad (2006)]. Recreatieondernemers zijn veranderd van een gebruiker van landschap in een producent van landschapskwaliteit [Ministerie LNV en VROM (2009)]. De sector moet niet gezien worden als de bedreiger van de landschapskwaliteit.

In Nederland speelt de discussie of recreatieondernemers ook het landschap rondom hun onderneming moeten onderhouden [RECRON]. De algemene opinie in de recreatiesector is dat recreatieondernemers niet verantwoordelijk zijn voor het omringende landschap. Er kan

⁴⁷ VROM-raad, *Groeten uit Holland, Advies over vrije tijd, toerisme en ruimtelijke kwaliteit*, pag. 41, Advies 055, oktober 2006, Den Haag.

⁴⁸ Hier wordt de recreatiesector (inclusief de cultuur- en sportsector) en de horeca vergeleken met het totaalbeeld en niet alleen de verblijfsrecreatieve sector.

dus niet van ondernemers verwacht worden dat zij in het omringende landschap gaan investeren. Het uitoefenen van invloed op het omringende landschap wordt aanbevolen, omdat het omringende landschap een grote invloed kan hebben op de recreatiebeleving van de klant. Iedere onderneming zal haar eigen afweging – of de investeringen in het omringende landschap opwegen tegen een verhoogde recreatiebeleving – moeten maken. Het is echter de vraag of investeren in het omringende landschap door ondernemingen die het al moeilijk hebben door de te hoge klantverwachting, toenemende concurrentie en strenge milieu- en ruimtelijke eisen verstandig is. Wanneer zulke ondernemingen de kwaliteit van het omringende landschap moeten waarborgen kan dit leiden tot financiële problemen die de continuïteit van de onderneming in gevaar kunnen brengen [VROM-raad (2006)]. Het voortbestaan van de recreatiesector is mede afhankelijk van een aantrekkelijk landschap, waardoor de sector gemotiveerd is om te investeren in landschapskwaliteit. Het Ministerie van LNV stimuleert deze verandering van inzicht in de sector en de landschappelijke innovaties die mede hierdoor gedaan worden [Ministerie van LNV (2009)].

5.3 Innovaties in de recreatiesector

Een belangrijke ontwikkeling op het gebied van investeren en innoveren is dat recreatieondernemers op een andere manier naar innovaties zijn gaan kijken [RECRON]. De ondernemer keek voorheen naar wat hij aan de onderneming kon toevoegen (aanbod gedreven), nu wordt er gekeken vanuit de vraag (vraag gedreven) dus: wie wil je bedienen, wat wil die groep en wat zijn de verwachtingen.

5.3.1. Waarom innoveren

De recreatiesector is een competitieve sector met als gevolg dat investeren en innoveren noodzakelijk zijn voor de continuïteit van de onderneming. Ondernemers hebben geen stimuleringsregeling nodig om hen aan te zetten tot innoveren en investeren [RECRON]. Indien een onderneming zich niet vernieuwt, zullen de klanten afhaken. Voorbeelden van noodzakelijke investeringen zijn wireless-internet en wellness-mogelijkheden [RECRON]. Een innovatie is nodig om de klantperceptie te verbeteren, recreatieondernemers moeten zich immers onderscheiden van andere ondernemingen om klanten te blijven trekken [RECRON]. Voor de continuïteit van de onderneming is innovatie belangrijk, vanwege de continue verandering van de klantverwachting en de veeleisende klant. Innovaties in de recreatiesector gaan vaak gepaard met een vervanging; van een noodzakelijke investering een (landschapskwaliteit) innovatie maken. Of de innovatie nu wel

of niet gepaard gaat met een vervanging, het doel blijft om de recreatiebeleving van de klant te vergroten en iets toevoegen aan het totaalconcept.

Investeren in recreatieproducten is risicovol; de klantverwachting verandert continue en veel producten hebben een vluchtig karakter [VROM-raad (2006)]. Met als gevolg dat de sector elke keer opnieuw het vertrouwen van investeerders moet winnen.

Samenwerking bij innovaties komt voor in de recreatiesector, en de aanname ‘ondernemingen die niet samenwerken zijn minder innovatief’ gaat op in de recreatiesector [RECRON]. Een voorbeeld van een veelvoorkomende innovatie die gepaard gaat met samenwerking, zijn mogelijkheden voor buitensportactiviteiten op de recreatieonderneming door middel van fietsverhuur. Volgens de VROM-raad kan de recreatiesector meer innovaties realiseren door samenwerking binnen de sector maar vooral ook over de sectoren heen, waardoor ruimtelijke en economische kansen beter benut kunnen worden.

5.3.2. Stimulerende en belemmerende factoren m.b.t. landschapskwaliteit innovaties

Het hebben van een drijfveer en een netwerk vergroot het innovatievermogen van de onderneming [Panoven, BreeBronne]. Wanneer een ondernemer een drijfveer heeft om te innoveren, omdat deze bijvoorbeeld de onderneming wil verbeteren of behouden, zullen er meer innovaties plaatsvinden. Het hebben van een netwerk is een pré, dit moet een ondernemer zelf ontwikkelen maar het kan helpen om projecten te realiseren.

Er zijn vier factoren die innovaties belemmeren in de recreatiesector:

- Geld: om te kunnen innoveren moet de financiering rond zijn en daarnaast is het belangrijk voor de onderneming om een goede cashflow te hebben [RECRON]. Deze cashflow is nodig om de financiering rond te krijgen; indien er geen sprake is van een regelmatige en goede cashflow zal geen financiering van een bank verkregen worden. De grond en ander onroerend goed zijn voor een bank vaak niet voldoende als onderpand, doordat het onderpand vaak al voor een groot deel gefinancierd is, als gevolg van de kleine marges in de sector [Panoven, BreeBronne].

Het ontvangen van een subsidie voor een innovatieproject kan helpen om het vertrouwen van investeerders in dat specifieke project te vergroten [BreeBronne].

- Ruimte: om te kunnen innoveren in de recreatiesector is over het algemeen ruimte nodig [RECRON]. Gebrek aan ruimte is een veel voorkomend probleem in de sector (en eigenlijk in heel Nederland). Indien er ruimte is om te innoveren, dan zijn er vaak beperkingen opgelegd aan deze ruimte in de vorm van regelgeving, maar ook door

behoud van de landschapskwaliteit. De recreatieondernemer kan niet zonder het landschap, maar hetzelfde landschap beperkt de mogelijkheden om te kunnen innoveren.

- Procedurele en administratieve lasten: deze lasten gaan vaak gepaard met problemen rondom ‘ruimte’, bijvoorbeeld het aanvragen van vergunningen, bezwaar- en beroepsprocedures en het wijzigen van het bestemmingsplan zorgen voor deze lasten [RECRON, Panoven, BreeBronne, Ministerie van LNV (2009)]. De procedurele en administratieve lasten zijn kostbaar voor een onderneming, deze kosten veel tijd en geld. In de praktijk duurt het wel vijf tot zeven jaar voordat een ondernemer kan overgaan tot realisatie van zijn plan. Dit is veel te lang, omdat tegen die tijd de wensen van de klant al weer veranderd zijn en het plan verouderd is.

De VROM-raad geeft als oplossing een (beter) landelijk beleid en interdepartementaal overleg, waardoor de recreatiesector en de verschillende overheden bij elkaar gebracht worden.

- Tijd: de procedurele en administratieve lasten hebben ook invloed op het probleem van de tijd [RECRON, BreeBronne]. De klantverwachting verandert snel, waardoor ondernemers snel moeten inspelen op de klantvraag. Innovaties en investeringen die (te) veel vertraging oplopen en ten tijde van de uitvoering alweer verouderd zijn, leiden tot inefficiënte investeringen.

Onderzoek van de VROM-raad laat zien dat de hoge klantverwachting, toenemende concurrentie en strenge milieu- en ruimtelijke eisen tot gevolg hebben dat de recreatieondernemer minder innovatief wordt [VROM-raad (2006)]. De genoemde belemmerende factoren komen gedeeltelijk overeen met de factoren genoemd in 2.1.2, maar daar is ook het gebrek aan gekwalificeerde en gespecialiseerde werknemers genoemd. In de verblijfsrecreatieve sector worden weinig technisch vernieuwende innovaties uitgevoerd, waardoor gebrek aan technisch gespecialiseerde werknemers minder groot probleem is.

5.4 Subsidies in de recreatiesector

Uit de interviews blijkt dat er weinig gebruik wordt gemaakt van algemene subsidies en landschapskwaliteit bevorderende subsidies. Volgens het Ministerie van LNV is de recreatiesector niet ‘subsidiegedreven’ [Ministerie van LNV (2009)]. Ondernemers zijn vaak niet op de hoogte van het bestaan van subsidies, daarnaast hebben ze niet de tijd om zich te verdiepen in de subsidiemogelijkheden [RECRON]. Een andere reden is dat het merendeel van de innovatiesubsidies gericht is op het ontwikkelen van een prototype dat vervolgens in

productie genomen kan worden, maar in de recreatiesector zijn veel van zulke subsidies niet bruikbaar [BreeBronne].

In de gevallen dat de subsidie wel bekend is wordt deze maar zelden aangevraagd, dit geldt vooral voor de nationale subsidies. Deze subsidies schrikken de ondernemers af, want ze brengen zware administratieve lasten met zich mee en worden hierdoor ‘moeilijk’ gevonden; een subsidie kost de ondernemer dus ‘teveel moeite’ [RECRON]. Daarnaast is er onduidelijkheid omtrent het subsidietraject en de afsluiting van de subsidie, de zogenoemde ‘subsidievaststelling’ [RECRON]. Er moet ook meer duidelijkheid komen over hoe de vaststelling vorm gegeven moet worden, met een brief, een factuur, een financieel overzicht of een accountantsverklaring. Op provinciaal niveau worden vaker subsidies aangevraagd, omdat deze regelingen gebruiksvriendelijker zijn; de aanvraagprocedure is eenvoudiger en aan de regelingen zijn minder voorwaarden verbonden.

De VROM-raad geeft aan dat er samenhang gecreëerd moet worden tussen belastingen, investeringsfondsen en subsidieprogramma's en ziet voor de provincie een belangrijke rol op dit gebied weggelegd [VROM-raad (2006)].

5.5 Korte samenvatting

De recreatiesector is een competitieve sector die met veel regelgeving te maken heeft, waardoor de sector geneigd is minder innovatief te zijn. Echter een recreatieondernemer kan zich niet veroorloven om niet te investeren en niet innovatief te zijn, omdat anders de continuïteit van de onderneming ernstig in gevaar gebracht wordt. Zeker bij de huidige ontwikkeling waarbij de recreant steeds hogere verwachtingen heeft. Een innovatie is nodig om de klantperceptie te verbeteren; recreatieondernemers moeten zichzelf onderscheiden van andere ondernemingen om klanten te blijven trekken. De belemmerende factoren van innovatie in de recreatiesector zijn procedurele en administratieve lasten, te weinig ruimte en geld- en tijdgebrek.

Landschap is een onderdeel van het totaalproduct of concept dat de onderneming aanbiedt aan de klant, waardoor een recreatieonderneming niet zonder landschap kan. De sector moet gezien worden als een producent van landschapskwaliteit.

In de recreatiesector wordt beperkt gebruik gemaakt van subsidies, dit wordt veroorzaakt door onbekendheid van de stimuleringsregelingen en doordat veel innovatiesubsidies niet toepasbaar zijn in de sector. Daarnaast worden de ondernemers afgeschrikt door de zware administratieve lasten van de subsidieregelingen.

Hoofdstuk 6: Landschapstimulerende regelgeving beoordeelt en verbetert

In dit hoofdstuk worden de beoordelingscriteria besproken, met deze criteria worden vervolgens de bestaande landschapskwaliteit bevorderende regelgeving beoordeeld. Daarna wordt uitgelegd waarom er verbeteringen in de huidige stimuleringsregelingen nodig zijn en worden deze verbeteringen opgesomd. Vervolgens zal een nieuwe subsidieregeling beschreven en getoetst worden die de huidige landschapskwaliteit innovatiestimulering kan verbeteren en uitbreiden. Het hoofdstuk zal worden afgesloten met een korte samenvatting.

6.1 Beoordelingscriteria

Met behulp van de gekozen beoordelingscriteria worden de huidige regelingen, die specifiek de landschapskwaliteit behouden en bevorderen, beoordeeld.

De beoordelingscriteria zijn effectiviteit en efficiëntie, die zijn als volgt geconcretiseerd:

1. Efficiëntie	2. Effectiviteit
A. Gebruiksvriendelijkheid	A. Subsidiegrootte
B. Bekendheid	B. Doelmatigheid
C. Eenvoud	
D. Uitvoeringskosten.	

Administratieve lasten zijn één van de belangrijkste factoren die ondernemingen tegenhouden om te innoveren, stimuleringsregelingen gaan ook gepaard met administratieve lasten. Ik heb ervoor gekozen om de administratieve lasten op te splitsen in drie beter toetsbare begrippen, dit zijn: gebruiksvriendelijkheid, bekendheid en eenvoud.

Ik hecht meer gewicht aan de verlaging van de administratieve lasten van de (mogelijke) aanvrager, dan aan verlaging van de uitvoeringskosten van de overheid. Naar mijn mening zouden de verhoogde uitvoeringskosten, als gevolg van verlaagde administratieve lasten, in mindering op de subsidie gebracht moeten worden.

Er is een wisselwerking tussen de efficiëntiecriteria: een verlaging van de administratieve lasten kan een stijging in de uitvoeringskosten tot gevolg hebben.

6.1.1. Criterium 1A: Gebruiksvriendelijkheid

De huidige stimuleringsregelingen zijn niet samenhangend en te verspreid, ook er is te weinig samenwerking tussen de verschillende ministeries en provincies. Hierdoor ontstaat een zeer

groot aanbod (ruim 800 nationale regelingen) van zeer specifieke, relatief kleine regelingen. Voor een ondernemer zal het veel tijd kosten om uit dat grote aanbod die regeling te selecteren die hij kan gebruiken. Tijd is iets waar een ondernemer zuinig mee om moet gaan; dus zou een ondernemer niet onnodig veel tijd moeten verspillen door lang te zoeken naar die specifieke regeling die hem kan helpen een innovatie te realiseren.

Onderzoeksmethode gebruiksvriendelijkheid

Gebruiksvriendelijkheid wordt geconcretiseerd door te onderzoeken hoe gemakkelijk de regeling en de specifieke voorwaarden te vinden zijn op overheidssites: agentschapNL.nl, antwoordvoorbedrijven.nl, het [LNV-loket](http://LNV-loket.nl) en de site van desbetreffende provincie.

Ik heb ervoor gekozen om alleen overheidssites te onderzoeken en ben van mening dat de overheid als subsidieaanbieder de regelingen beter bekend zou moeten maken op haar sites. De overheid raadt zelf de site antwoordvoorbedrijven.nl aan voor ondernemers, daarom neem ik deze site als uitgangspunt. De andere twee sites zijn gekozen omdat AgentschapNL (voorheen: SenterNovem) de uitvoerder is van veel subsidieregelingen; daarnaast voert het Ministerie van LNV ook een aantal subsidieregelingen uit.

6.1.2. Criterium 1B: Bekendheid

Wanneer een regeling een langere bekendheid heeft, dan zullen er meer aanvragen voor die regeling zijn. Om een snelle beoordeling te waarborgen zou er een ‘eerst komt, eerst maalt’ beoordeling moeten zijn, maar ondernemers vinden zo’n toedeling oneerlijk. Een korte openstelling is alleen een optie, indien de regeling goed bekend is bij mogelijke aanvragers.

Onderzoeksmethode bekendheid

Het criterium bekendheid wordt geconcretiseerd door de lengte van de openstellingsperioden te vergelijken met de lengte van de zesweekse bezwaartermijn uit de Awb, artikel 6:7. Is de openstellingsduur korter dan zes weken, dan krijgt de regeling een negatieve beoordeling. Een openstellingsduur van zes weken krijgt een goede beoordeling. Indien de openstelling langer is dan zes weken met een ‘eerst komt, eerst maalt’- toekenning dan krijgt de regeling een negatieve beoordeling, tenzij er geen subsidieplafond is.

6.1.3. Criterium 1C: Eenvoud

Het grote aanbod van specifieke regelingen heeft tot gevolg dat er geen eenduidig en makkelijk antwoord gegeven kan worden op de vraag naar de vereisten. Deze verschillen per regeling, waardoor een aanvraag bemoeilijkt wordt voor de ondernemer. Vanwege de

eenvoud zouden de regeling en de kwalificatiecriteria duidelijk omschreven moeten zijn. Om de aanvraag te vergemakkelijken moet deze duidelijk en overzichtelijk zijn, met voorbeelden van wat er van de ondernemer verwacht wordt en welke bescheiden de ondernemer mee moet sturen. Belangrijk is ook om het subsidietraject en de afsluiting daarvan al te vermelden aan de ondernemer. Daarnaast zou een regeling bekend moeten staan als een eenvoudige en gemakkelijk aan te vragen regeling.

Onderzoeksmethode eenvoud

Eenvoud wordt geconcretiseerd door de moeilijkheidsgraad van de uitleg en informatie over de regeling op agentschapNL.nl, antwoordvoorbedrijven.nl, [LNV-loket](http://LNV-loket.nl) en op de site van Provincie Gelderland te vergelijken. Op één van deze sites moet voldoende informatie staan waarmee de ondernemer kan beoordelen of hij voor de regeling in aanmerking komt, tegelijkertijd moet de uitleg gemakkelijk te begrijpen zijn, door bijvoorbeeld de basisvereisten van de regeling kort te benoemen.

Daarnaast worden de aanvraagvereisten van de regelingen meegenomen, waarbij deze vereisten onderling worden vergeleken. Waarbij het gaat om de mate van uitgebreidheid van de aanvraag en de mee te sturen bescheiden.

6.1.4. Criterium 1D: Uitvoeringskosten

Hoe lager de uitvoeringskosten voor de overheid van een regeling, hoe efficiënter de regeling is. Onder de uitvoeringskosten valt ook de toekenning van de subsidie, deze toekenning blijft een risico omdat een innovatie niet altijd een succes is. Om dit risico te verminderen zou een beoordelingsgesprek onderdeel van de aanvraag moeten worden, hierdoor worden in beginsel de uitvoeringskosten hoger. Doordat het risico op niet-succesvolle innovaties wordt verminderd, zullen op de lange termijn de uitvoeringskosten lager zijn.

Onderzoeksmethode uitvoeringskosten

De uitvoeringskosten worden geconcretiseerd door het volgende te onderzoeken:

1. Is er een beoordelingsgesprek tussen aanvrager en de beoordelingscommissie?
Indien er sprake is van een gesprek, dan zijn er hoge uitvoeringskosten op korte termijn. Op de lange termijn zullen de uitvoeringskosten juist lager zijn.
2. Wat is de beslissingtijd van de Minister?
Een beslissingtijd korter dan vier weken, heeft hoge kosten tot gevolg. Een beslissingtijd tussen de vier en acht weken, zijn gemiddelde kosten. Een

beslissingstijd langer acht weken, zorgt voor lage kosten. De termijn van acht weken is overeenkomstig de redelijke termijn als bedoeld in artikel 4:1 Awb.

6.1.5. Criterium 2A: Subsidiegrootte

Een subsidie moet met zorg toegekend worden zodat er niet teveel geld verloren gaat aan niet-succesvolle innovaties. Door een subsidiepercentage kleiner dan 100 procent krijgt de ondernemer een prikkel waardoor het belang van een succesvolle innovatie voor de onderneming wordt vergroot.

Onderzoeksmethode subsidiegrootte

De subsidiegrootte wordt geconcretiseerd door de grootte van de gegeven subsidie te beoordelen. De beoordeling van de subsidiegrootte met behulp van bijvoorbeeld een maximaal percentage of bedrag blijft arbitrair. Een subsidie beneden de 75 procent is goed, een subsidie groter dan 75 en kleiner dan 100 procent is voldoende, en een subsidie van 100 procent is onvoldoende.

Een subsidie wordt gegeven om het marktfalen op de innovatiemarkt op te lossen, doordat de subsidie een innovatie minder kostbaar maakt. Indien het subsidiepercentage te laag is, wordt het marktfalen niet verminderd.

De keuze voor het percentage van 75 procent is arbitrair, maar als volgt te motiveren. Bij een percentage van 75 procent, moet de ondernemer zelf ook investeren in de innovatie. Doordat de ondernemer eigen geld in de innovatie steekt, zal hij beter gemotiveerd zijn om de innovatie een succes te maken.

6.1.6. Criterium 2B: Doelmatigheid

De stimuleringsregelingen moeten tot doel hebben het gewenste landschap in stand te houden of te verbeteren, dit kan (soms) door investeringen in de landschapskwaliteit. De vraag is of subsidie zodanig vorm gegeven dat het doel van de subsidie ook wordt behaald.

Onderzoeksmethode doelmatigheid

Doelmatigheid wordt geconcretiseerd door de subsidieregelingen met elkaar te vergelijken en te beoordelen of de vormgeving van de regelingen een verbetering van het gewenste landschap tot gevolg kan hebben. Een goede beoordeling wordt gegeven als de regeling een landschapskwaliteit bevordering tot doel heeft en kan realiseren. Een voldoende beoordeling wordt gegeven als de regeling landschapskwaliteit behoud tot doel heeft en kan realiseren.

Een onvoldoende beoordeling wordt gegeven als een verbetering of behoud van de landschapskwaliteit niet of nauwelijks te realiseren is.

6.2 Beoordeling huidige landschapskwaliteit regelingen

De beoordelingen van de regelingen die specifiek gericht zijn op landschapskwaliteit is te zien in Tabel 2⁴⁹, de regelingen worden beoordeeld aan de zes genoemde criteria.

Uit Tabel 2 kunnen de volgende conclusies getrokken worden:

Van de negen onderzochte regelingen hebben twee regelingen een goede beoordeling, dit zijn: *Regeling groenprojecten* en *MIA/Vamil*. Deze regelingen zijn goed te vinden, geven duidelijke informatie en hebben een korte beslissingstermijn.

Vijf regelingen zijn slecht te vinden; over deze regelingen wordt ook te weinig informatie gegeven. Bij drie regelingen is de beslissingstermijn veel te lang, deze loopt van 4 maanden tot een jaar. Bij geen enkele regeling vindt een beoordelingsgesprek plaats. Vijf regelingen hebben een ‘eerst komt, eerst maalt’ benadering, hiervan hebben twee regelingen een plafond. Twee regelingen hebben openstellingsperioden aan de hand van tenders. Zeven regelingen zijn doelmatig, van de andere twee is de doelmatigheid niet goed te beoordelen.

⁴⁹ In tabel 2 zullen de landschapskwaliteit behoudende en bevorderende regelingen waar ondernemers voor in aanmerking komen beoordeeld worden, het zijn dezelfde regelingen als in tabel 1.

Tabel 2: Beoordeling regelingen die specifiek gericht zijn op het behoud en de verbetering van landschapskwaliteit⁵⁰

Naam regeling	Efficiency			Uitvoeringskosten	Effectiviteit		Totaal
	Administratieve lasten				Subsidiegrootte	Doelmatigheid	
	Gebruiks-vriendelijkheid	Bekendheid	Eenvoud				
<i>Provinciale regelingen (Gelderland en Limburg)</i>							
<p><i>Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer (SNL)⁵¹</i> [zaaknr. 2006-017711, PS2009-920]</p>	<p>+/-</p> <p>Via de site van Gelderland te vinden, de regeling is nog opgedeeld PSAN en PSN, de regeling staat uitgelegd. Via site antwoord-voorbedrijven.nl niet te vinden, ook niet via agentschapNL.nl. Wel te vinden via het LNV-loket, waar regeling staat uitgelegd. De site van het LNV-loket heeft een andere weergave.</p>	<p>-</p> <p>De openstellingsperiode varieert van 6 weken tot een jaar. Er is sprake van een plafond en toewijzing volgens een 'eerst komt, eerst maalt' benadering.</p>	<p>- en -</p> <p>Het LNV-loket geeft informatie over deze regelingen, desondanks blijft de werking onduidelijk. Voor meer informatie dient men op te bellen, dit is geeft een extra stap die effectiviteit verminderd.</p> <p>De aanvraag gaat gepaard met een landschapsontwikkelingsplan, topografische kaarten en/of lijsten met gegevens over het perceel.</p>	<p>- en +/-</p> <p>1. Er is geen vraaggesprek. 2. De beslissings-termijn is tien weken.</p>	<p>Onbekend</p> <p>De subsidiegrootte varieert, er zijn absolute bedragen gegeven en geen maximum aan de subsidiabele kosten, er kan dus geen percentage worden berekend.</p>	<p>+</p> <p>De regeling heeft als doel het beheer, behoud, onderhoud en bevordering van landschap. De vormgeving van de regeling geeft goede mogelijkheden hiertoe.</p>	<p>-</p> <p>De regeling is slecht te vinden. Er is geen goede voorlichting over de regeling. Ook is er een 'eerst komt, eerst maalt' beoordeling met een plafond. Er is geen beoordelingsgesprek, wel is een beslissings-termijn. De regeling is ook doelmatig.</p>

⁵⁰ De subsidieregeling SBIR is niet in dit overzicht verwerkt omdat deze regeling werkt met tenders die steeds een ander onderwerp hebben, deze regeling is normaliter niet op landschapskwaliteit gericht, maar door de tender: Recreatie & Ruimte voor één aanvraagperiode wel.

⁵¹ Ik zal de PSAN (voorheen SAN) en de PSN (voorheen SN) samen toetsen door middel van de SNL. De PSAN en de PSN gaan per 1 januari 2011 over in de SNL. (Het onderdeel agrarisch natuur- en landschapsbeheer van de PSAN gaat in 2010 al over naar de SNL.)

Naam regeling	Efficiency				Effectiviteit		Totaal
	Gebruiks- vriendelijkheid	Bekendheid	Eenvoud	Uitvoerings kosten	Subsidiegrootte	Doelmatigheid	
<p><i>Nationaal Groenfonds, Inrichting landelijk gebied</i> [www.nationaalgroenfondsonds.nl] (Ook wel Subsidie Ontwikkeling Landelijk gebied genoemd.)</p>	<p>+/- Via site antwoord-voorbedrijven.nl makkelijk te vinden en niet via agentschapNL.nl Komt via link op de site van Gelderland. Via site Nationaal Groenfonds wel te vinden, geen link naar meer specifieke informatie.</p>	<p>– In principe een continue openstelling, tijdelijk is de Subsidie ontwikkeling landelijk gebied gesloten. Onbekend hoe de subsidie wordt toegewezen.</p>	<p>– en onbekend Zowel de sites van Gelderland als Nat. Groenfonds geven te weinig informatie voor een goed oordeel, voor meer informatie dient men op te bellen, dit is geeft een extra stap die effectiviteit verminderd. Geen informatie over de bescheiden die de aanvraag vereist.</p>	<p>– en onbekend 1. Er is geen vraaggesprek. 2. Onbekend, door onvoldoende informatie is beslissingstermijn onbekend.</p>	<p>Onbekend</p>	<p>Onbekend De regelingtekst is niet te vinden via www.overheid.nl, de site waar alle Nederlandse wet- en regelgeving op zou moeten staan.</p>	<p>– De regeling is niet goed te vinden. Er is geen voorlichting over de regeling. Er is geen beoordelingsgesprek, ook is geen beslissingstermijn. Wegens gebrek aan informatie is de doelmatigheid niet te beoordelen.</p>
<i>Nationale regelingen</i>							
<p><i>Regeling Groenprojecten (i..s.m. Nationaal Groenfonds)</i> [nr. VROM/DGM/K&L 2010006954]</p>	<p>+ Via site antwoord-voorbedrijven.nl makkelijk te vinden en ook via agentschapNL.nl Komt via link direct op de site van de senternovum.</p>	<p>+ Regeling heeft een continue openstelling, het plafond is vastgesteld per bank.</p>	<p>+ en + Regeling staat duidelijk uitgelegd op de beginpagina. Meer informatie over de werking van de regeling staat ook duidelijk vermeld. De ondernemer moet een projectplan met een investeringsplan bij de bank indienen. De bank vraagt vervolgens de groenverklaring aan.</p>	<p>– en + 1. Er is geen vraaggesprek. 2. De beslissingstermijn is gemiddeld vijf weken, als meer informatie nodig is dan kan het langer duren.</p>	<p>n.v.t. Regeling geeft een rentevoordeel.</p>	<p>+ De regeling subsidieert veel vormen van instandhouding en ontwikkeling van (nieuwe) natuur.</p>	<p>+ De regeling is goed te vinden. Er is duidelijke informatie over de regeling. Er is ‘eerst komt, eerst maalt’ benadering met een hoog plafond. De regeling heeft een beslissingstermijn en geen gesprek. De regeling is doelmatig.</p>

Naam regeling	Efficiency				Effectiviteit		Totaal
	Gebruiks- vriendelijkheid	Bekendheid	Eenvoud	Uitvoerings kosten	Subsidiegrootte	Doelmatigheid	
<i>Innovatieprogramma Mooi Nederland</i> [nr. BJZ2009027224]	+	+	+/- en -	- en -	+	-	+/-
	Via site antwoord-voorbedrijven.nl makkelijk te vinden en ook via agentschapNL.nl . Komt via link direct op de site van senternovum.	Regeling heeft één tender per jaar, de openstelling is acht weken en wordt van te voren aangekondigd.	Doel en werking van de regeling niet meteen uitgelegd, uitleg is omslachtig en niet duidelijk genoeg, het kan korter en bondiger. De ondernemer moet een projectplan, projectbegroting, financieringsplan, en een minimis-verklaring meesturen met de schriftelijke aanvraag.	1. Er is geen vraaggesprek. 2. De beslissings-termijn is vijf maanden na het einde van de aanvraagperiode.	Maximaal 50% van de subsidiabele kosten voor een idee of plan en maximaal 20% voor een uitvoeringsproject.	In de tekst van de regeling is te weinig uitleg over de doelen of vormgeving van het project. Het project moet binnen de doelstellingen van het Innovatieprogramma Mooi Nederland passen en binnen de vastgestelde thema's van de tenders.	De regeling is goed te vinden. De informatie over de regeling is omslachtig. De regeling heeft één tender per jaar. De regeling heeft een veel te lange beslissings-termijn en geen gesprek. De doelmatigheid is slecht te beoordelen.
<i>Landbouwsubsidies voor Onderzoek en Ontwikkeling</i> a. <i>Innovatieprojecten</i> (niet in 2010) b. <i>Samenwerking bij innovatieprojecten.</i> [nr. TRCJZ/2007/388 en BWBR0026543]	-	+/-	+/- en -	- en -	+	+	-
	Niet te vinden via site antwoord-voorbedrijven.nl en ook niet via agentschapNL.nl . Wel te vinden via het LNV-loket , waar regeling kort vermeld staat. De site van het LNV-loket heeft een andere weergave.	Regeling heeft twee openstellingen van resp. 4 en 6 weken. De eerste is voor algemene innovatieprojecten. De tweede is voor projecten met onderwerp klimaat- en waterbeheer, hernieuwbare energie of biodiversiteit. Beoordeling op basis van de mogelijke bijdrage aan de doelstelling.	Site geeft te weinig informatie voor een goed oordeel, voor meer informatie dient men op te bellen, dit is geeft een extra stap die effectiviteit vermindert. De ondernemer moet een projectplan, begroting en financieringsplan meesturen met de internetaanvraag.	1. Er is geen vraaggesprek. 2. De beslissings-termijn is vier maanden na het einde van de aanvraagperiode.	a. Maximaal 25 of 50% van de subsidiabele kosten. b. Maximaal 35% van de subsidiabele kosten.	Alle mogelijke innovatieprojecten kwalificeren, als ook het verwerven van kennis om een project uit te voeren. Moet sprake zijn van behoud of verbetering van natuur, landelijk en cultureel erfgoed, de landschap kwaliteitontwikkeling of de kennis en deskundigheid op recreatiegebied.	De regeling is slecht te vinden. Er is te weinig voorlichting over de regeling. Er is geen beoordelingsgesprek, de beslissings-termijn is te lang. De regeling is doelmatig.

Naam regeling	Efficiency				Effectiviteit		Totaal
	Gebruiks- vriendelijkheid	Bekendheid	Eenvoud	Uitvoerings kosten	Subsidiegrootte	Doelmatigheid	
<i>Milieu- investeringsaftrek (MIA) en Willekeurige afschrijving milieu- investeringen (Vamil)</i> ⁵² (Art. 3.42a Wet IB en art. 3.31 Wet IB)	+	+	+ en +	N.v.t. en +/- 1. N.v.t. 2. De beslissings- termijn is vier weken.	+ en n.v.t. Milieu- investeringsaftrek bedraagt 35 tot 60% van aanschaffings- of voortbrengingskos- ten. Vamil kan een liquiditeits- of rentevoordeel opleveren.	+/- Er is een lijst waarin het bedrijfsmiddel moet passen.	+
Kwalificatie als 'Natuurschoonwet- landgoed' (NSW- landgoed) (Art. 1, 9a NSW, art. 15-1-s Wet BRV juncto art. 6a Uitvbesl. BRV en Rangschbesl. NSW art. 1, art. 17-5 Wet WOZ)	-	+	- en +	N.v.t. en onbekend 1. N.v.t. 2. De beslissings- termijn is onbekend.	n.v.t. Voordeel van de regeling is dat er verschillende belastingen minder of niets betaald hoeft te worden.	- De regeling heeft tot doel landgoederen te behouden en heeft niet tot doel de landschapskwaliteit te bevorderen.	-

⁵² De MIA en Vamil worden samen beoordeeld, aangezien deze regeling zeer vergelijkbaar zijn en de informatie over deze regelingen wordt ook samen vermeld op de site van de overheid.

Naam regeling	Efficiency				Effectiviteit		Totaal
	Gebruiks- vriendelijkheid	Bekendheid	Eenvoud	Uitvoerings kosten	Subsidiegrootte	Doelmatigheid	
<i>Vrijstelling bos- en natuurterreinen</i> (Bosbouwvrijstelling art. 3.11 Wet IB, Landbouwvrijstelling art. 3.12 Wet IB, Vrijstelling subsidies bos- en natuurbeheer art. 12a Uitvbesl. Wet IB)	- Niet te vinden via site antwoordvoorbedrijf en.nl en ook niet via agentschapNL.nl . Ook niet te vinden via LNV-loket , wel te vinden op de LNV site. De site van het LNV-loket heeft een andere weergave.	+ Continue openstelling zonder plafond.	+/- en - Er is geen korte en duidelijke informatie over deze regeling te vinden op de overheidssites. Verzoek doen bij de Belastingdienst.	N.v.t. en +/- 1. N.v.t. 2. De beslissings-termijn op het verzoek is acht weken.	n.v.t. Voordeel van de regeling is dat er geen belasting betaald hoeft te worden, echter een vrijstelling heeft ook nadelen.	+/- Instandhouding van het bos en het niet belasten van een subsidie. De regeling heeft landschapskwaliteit behoud tot doel.	- De regeling is slecht te vinden. Er is geen informatie over de regeling. Er is ‘eerst komt, eerst maalt’ benadering zonder plafond. De beslissingstermijn is goed en de regeling is wel doelmatig.
<i>Europese regelingen</i>							
<i>LIFE+</i> [nr. 614/2007]	+/- Via site antwoordvoorbedrijf en.nl alleen te vinden als er wordt doorgelinkt naar Europa, via agentschapNL.nl wel te vinden. Komt via link direct op de site van de senternovum, daar is weer een link naar de EU-website van LIFE+.	- Regeling heeft één tender per jaar, de openstelling in is 4 maanden en wordt van te voren aangekondigd. Zeer uitgebreide aanvraag.	+/- en +/- Site geeft voldoende informatie, echter de het is een uitgebreid verhaal. Via een link naar de LIFE+ website van EU is meer informatie te vinden (website is in het Engels). De ondernemer moet het voorstel indienen	- en - 1. Er is geen vraaggesprek. 2. De beslissings-termijn is 11 tot 12 maanden na einde van de aanvraag-periode. De lange duur wordt veroorzaakt doordat de voorstellen door de EC worden beoordeeld.	+ Gemiddelde begroting voor LIFE+ projecten is zo'n €2mln, de subsidie bedraagt 50% van de projectkosten.	+ Subsidie heeft als thema's natuur en biodiversiteit, milieubeleid en bestuur en informatie en communicatie. 50% van het LIFE+ budget is bedoeld voor de verbetering van de natuur en biodiversiteit.	+/- De regeling is redelijk te vinden. De informatie over de regeling goed. De regeling heeft één tender per jaar. De regeling heeft een veel te lange beslissingstermijn en geen gesprek. De doelmatigheid is goed.

6.3. Verbeteringen aan de huidige regelingen

Naar aanleiding van de toetsing in 6.2. concludeer ik dat er verbeteringen moeten worden aangebracht in de huidige stimuleringsregelingen; deze verbeteringen worden weergegeven per de beoordelingscriterium.

6.3.1. Criterium 1A: Gebruiksvriendelijkheid

Naar mijn mening moet de overheid één uitvoeringsorgaan voor alle Rijkssubsidies instellen, namelijk: AgentschapNL. Dit omdat AgentschapNL het overheidsbeleid uitvoert met als doel goede en centrale dienstverlening en op elkaar afgestemde programma's waardoor de procedures korter en duidelijker worden. Op dit moment worden er ook nog regelingen uitgevoerd door het LNV-loket, maar wil de overheid duidelijkheid geven aan de ondernemer dan moet zij een keuze maken.⁵³ Mede omdat één uitvoeringsorgaan ook eenzelfde website-vormgeving kan hanteren, zoals het geval is voor de regelingen via AgentschapNL.

6.3.2. Criterium 1B: Bekendheid

De bekendheid van stimuleringsregelingen kan vergroot worden door een zogenoemde 'Subsidienieuwsbrief'. Dit is een nieuwsbrief van de site antwoordvoorbedrijven.nl waarop de ondernemer zich kan abonneren. Wanneer er wijzigingen in de huidige subsidies zijn of wanneer er regelingen bij komen, dan wordt dit in de nieuwsbrief doorgeven. Bij het abonneren geeft de ondernemer aan in welke provincie de onderneming is gevestigd, in welke branche(s) zij opereert en over welk onderwerp zij subsidie informatie wil.

Subsidieregelingen moeten naar mijn mening een minimale openstellingsperiode hebben van zes weken, overeenkomstig de bezwaartermijnen van de Awb.

De garantieregelingen en kredietfaciliteiten zijn goed vormgeven qua omvang van de faciliteiten. Het bestaan van deze regelingen mag echter wel beter bekend gemaakt worden, dit kan door een ondernemer bij het afsluiten van een bankrekening hierover in te lichten. De grote banken in Nederland zoals ING, Rabobank en ABN AMRO doen hieraan mee, tevens zijn er ook nog andere banken die meewerken aan deze faciliteiten. De bank kan niet verantwoordelijk gesteld worden voor de slechte bekendheid van deze faciliteiten, de overheid zou de ondernemer moeten aanmoedigen de bank hierover te ondervragen.

⁵³ Ook na de samenvoeging van het Ministerie van Economische zaken en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Volksgezondheid in het Ministerie van Economische zaken, Landbouw en Innovatie bestaan AgentschapNL en het LNV-loket nog naast elkaar.

6.3.3. *criterium 1C: Eenvoud*

Op dit moment is er een groot aanbod van zeer specifieke, relatief kleine regelingen, terwijl hetzelfde aanbod ook in minder specifieke, grotere regelingen aangeboden kan worden.

Hiermee worden de administratieve lasten verlaagd en de bekendheid vergroot.

Voor veel aanvragers is de het onduidelijk hoe een subsidie afgesloten dient te worden, de zogenoemde ‘subsidievaststelling’. Er moet meer duidelijkheid gegeven worden over hoe de vaststelling vorm gegeven moet worden, met een brief, een factuur, een financieel overzicht of een accountantsverklaring. Door een voorbeeld van één of meerdere documenten die de subsidievaststelling vereist op internet te plaatsen, wordt meer duidelijkheid geboden.

6.3.4. *criterium 1D: Uitvoeringskosten*

De overheid zou binnen 8 weken, conform de beslissingstermijn van de Awb, op een subsidieaanvraag moeten antwoorden.

6.3.5. *criterium 2A: Subsidiegrootte*

De *Subsidieregeling Innovatievouchers* is al een succesvolle regeling, naar mijn mening zou deze regeling nog succesvoller kunnen worden door een grotere voucher in te voeren. Met de (huidige) grote innovatievoucher kan voor €7.500 kennis worden ingekocht, de ondernemer betaalt zelf €5.000 en krijgt een subsidie van €2.500. Het bedrag waartegen kennis ingekocht kan worden is voor grotere MKB-ondernemingen aan de lange kant. Een nieuwe voucher van €30.000 met een subsidie van €10.000, waarbij de ondernemer zelf €20.000 bijdraagt, kan ervoor zorgen dat deze subsidieregeling ook voor grote projecten een optie wordt.

6.3.6. *criterium 2B: Doelmatigheid*

Het merendeel van de stimuleringsregelingen is doelmatig, van sommige regelingen kan het doel duidelijker en meer specifiek vastgesteld worden.

6.4 Mogelijke nieuwe landschapskwaliteit innovatieregeling

De nieuwe regeling die hier geschetst zal worden is bedoeld om landschapskwaliteit bevorderende innovaties te stimuleren. De nieuwe subsidieregeling heet ‘*Groene innovatie in het MKB*’ (GIMKB); zie voor de uitgewerkte regeling 6.5.

6.4.1. *Waarom nieuwe regelgeving nodig*

Landschapskwaliteit behoudende en bevorderende regelingen moeten verbeterd worden omdat deze regelingen vaak op dezelfde manier zijn vormgegeven als regelingen voor productinnovaties. Dit betekent dat de subsidieregeling er vanuit gaat dat er een prototype is dat ontwikkeld wordt en vervolgens in de markt gezet wordt, dit zal echter niet het geval zijn bij landschapskwaliteit innovaties.

Daarnaast zijn er drie regelingen die landschapskwaliteit innovaties stimuleren, dit zijn *SBIR* (tender: Recreatie & Ruimte), *Innovatieprogramma Mooi Nederland* en *LIFE+*. De laatste regeling is bedoeld voor hele grote samenwerkingsprojecten. De eerste twee zijn ook bedoeld voor kleinere projecten en voor het MKB. Over de *SBIR* moet opgemerkt worden dat het onderwerp van de tender steeds anders is; deze regeling is normaliter niet gericht op landschapskwaliteit innovaties. Dus landschapskwaliteit innovaties in het MKB kunnen alleen gesubsidieerd worden met *Mooi Nederland*, deze regeling heeft echter een lange beslissingstijd en hoge administratieve lasten.

6.4.2. *Nieuwe landschapskwaliteit regeling: Subsidieregeling Groene innovatie in het MKB*

Uit de beoordelingscriteria zijn vereisten voor een nieuwe regeling te halen, dit zijn: eenvoudige en duidelijke aanvraag; een duidelijke subsidievaststelling; een grote bekendheid van de regeling; een openstelling met plafond; en een subsidie van kleiner dan 75 procent.

De nieuwe subsidieregeling *GIMKB* is bedoeld voor landschapskwaliteit behoudende of bevorderende (niet-technologische vernieuwende) innovaties binnen de onderneming. Het kan gaan om een idee of plan, of om een uitvoeringsproject. De subsidieregeling is gericht op innovaties waarbij geen sprake is van technologische vernieuwing, omdat er al veel (goede) regelingen zijn die specifiek op technologisch vernieuwende innovaties zijn gericht.

De doelgroep van de subsidie zijn in de Nederland gevestigde MKB-ondernemers. Het doel van de subsidie is landschapskwaliteit in Nederland te behouden en te bevorderen, om zo het maatschappelijke welzijn te verhogen.

De subsidieregeling krijgt vier inschrijfperiodes, deze lopen van 1 januari t/m 15 februari, 1 april t/m 15 mei, 1 juli t/m 15 augustus en 1 oktober t/m 15 november. Ik heb gekozen voor vier periodes van zes weken met elk een eigen landschapskwaliteit thema, omdat op deze manier meer aanvragers bereikt worden en de subsidie bekender zal worden.

De subsidieaanvraag moet ingediend worden op het daartoe bestemde aanvraagformulier, daarnaast moet de aanvrager een aantal bescheiden meesturen. Deze bescheiden, zoals een projectplan, begroting en financieringsplan, hoeven niet een bepaald ‘format’ te volgen, wel moeten er specifieke onderwerpen behandeld worden en is er een maximum (arbitrair) aantal pagina’s. Er hoeft geen bepaald ‘format’ gevolgd te worden, omdat dit alleen maar onnodige administratieve lasten oplevert. Er is een maximum aantal pagina’s, om de uitvoeringskosten voor de overheid en de administratieve lasten voor de ondernemer te beperken.

De subsidieaanvraag wordt beoordeeld aan de hand van beoordelingscriteria die een wegingsfactor hebben. De criteria zijn: de bijdrage aan de landschapskwaliteit; de bijdrage aan het thema van de aanvraagperiode; de mate van innovatie; de mate van overdraagbaarheid; de slaagkans van het project; en de mate waarin het project past binnen de ondernemingsuitoefening. Op basis van de beoordelingcriteria geeft de adviescommissie een advies aan de Minister van VROM, die vervolgens de subsidiebeschikking afgeeft.

De aanvrager krijgt uiterlijk acht of negen weken nadat de aanvraagperiode is gesloten een subsidiebeschikking. Als de aanvrager geen subsidie krijgt toegewezen dan zal een korte verklaring – gebaseerd op het advies van de commissie aan de Minister – worden gegeven. De aanvragers die een subsidie hebben aangevraagd voor een idee of plan krijgen binnen acht weken een subsidiebeschikking. De keuze voor acht weken is overeenkomstig de beslissingstermijn uit de Awb.

De aanvragers die een subsidie hebben aangevraagd voor een uitvoeringsproject krijgen binnen zes weken een negatieve subsidiebeschikking of een uitnodiging tot een vraaggesprek. Dit vraaggesprek vindt plaats acht weken nadat de aanvraagperiode is gesloten, vervolgens krijgen deze subsidieaanvragers een week na het vraaggesprek hun subsidiebeschikking. De keuze voor negen weken is als volgt te motiveren: naar mijn mening moet een aanvrager niet te lang in onzekerheid zitten wat betreft de eventueel te ontvangen subsidie en probeer ik de achtweekse termijn uit de Awb aan te houden. De uitnodiging tot een vraaggesprek bij zes weken, geeft de ondernemer nog twee weken om de het vraaggesprek voor te bereiden en geeft de aanvragers die geen subsidie ontvangen, snel duidelijkheid.

De subsidie voor uitvoeringsproject bedraagt maximaal 50 procent van de subsidiabele kosten met een maximum bedrag van €250.000. De subsidie voor uitvoeringsproject in samenwerking met andere ondernemingen bedraagt maximaal 60 procent van de subsidiabele kosten met een maximum bedrag van €400.000. De subsidie voor idee of plan bedraagt maximaal 20 procent van de subsidiabele kosten. Het maximale bedrag dat een onderneming

aan subsidie ontvangt is €50.000. Doordat het subsidiepercentage lager is dan 100 procent, zal de ondernemer een prikkel krijgen om het innovatieproject succesvol af te ronden. De keuze voor de verschillende percentages blijft arbitrair en discussieerbaar.

Daarnaast is het naar mijn mening effectiever om meer kleinere subsidies te geven dan één hele grote subsidie. Dit is echter alleen het geval als de aanvraag eenvoudig is, omdat er dan geen zware administratieve lasten tegenover een lage subsidie staan.

De aanvraag tot subsidievaststelling moet plaatsvinden binnen drie maanden nadat het uitvoeringsproject is voltooid, deze aanvraag moet een eindverslag en een accountantsverklaring bevatten. Dit eindverslag moet bestaan uit een activiteitenverslag en een financieel overzicht en is weer aan een maximum aantal pagina's gebonden. Ik heb geprobeerd om de administratieve lasten bij de subsidievaststelling te beperken, maar een activiteiten verslag en een financieel overzicht zijn, naar mijn mening, van groot belang om te kunnen beoordelen hoe de subsidie is gebruikt voor de innovatie.

6.4.3. Budget-neutraal maken

Door een aantal andere subsidieregelingen te beëindigen kan de *subsidieregeling Groene innovatie in het MKB* budget-neutraal ingevoerd worden. Naar mijn mening kunnen de volgende regelingen beëindigd worden: de *Innovatieprogramma Mooi Nederland* en *Landbouwsubsidies bij onderzoek en ontwikkeling*.

De redenen voor het beëindigen van deze regelingen zijn als volgt. De doelstelling van *GIMKB* en *Mooi Nederland* komen gedeeltelijk overeen, daarnaast is *Mooi Nederland* een regeling met meer vereisten, wat de effectiviteit niet ten goede komt. De regeling *Landbouwsubsidies bij onderzoek en ontwikkeling* is naar mijn mening overbodig, landbouwers kunnen met dezelfde projecten ook aanspraak maken op de *GIMKB* of het *Subsidieprogramma Milieu & Technologie* [nr. DGM/KVI 2003131735].

6.4.4. GIMKB en staatssteun

Het zou kunnen dat de *GIMKB* als staatssteun wordt gekwalificeerd. Dit zou het geval zijn indien er de *GIMKB* selectief ondernemingen of producten bevoordeeld, aangezien deze regeling gericht is op de verbetering van landschapskwaliteit zou dit het geval kunnen zijn. Mocht de *GIMKB* als staatssteun worden gekwalificeerd dan zijn er twee manieren waarop de regeling toch uitgevoerd kan worden. Namelijk door een verordening of richtlijn die de steun goedkeurt of door de steun goed te laten keuren door de Europese Commissie – in dat geval moet de steun een bepaald doel dienen en proportioneel zijn.

6.4.5. GIMBK beoordelen aan de hand van de beoordelingscriteria

Tabel 2: Beoordeling regelingen die specifiek gericht zijn op het behoud en de verbetering van landschapskwaliteit						
<i>Efficiency</i>			<i>Effectiviteit</i>			
Administratieve lasten			Uitvoeringskosten	Subsidiegrootte	Doelmatigheid	Totaal
Gebruiks-vriendelijkheid	Bekendheid	Eenvoud				
<i>Subsidieregeling Groene Innovatie in het MKB</i>						
Nog niet bekend. De regeling moet goed te vinden zijn via de site antwoordvoorbedrijven.nl en via agentschapNL.nl .	+	+ en +/-	+/- en +	+	+/-	+
	De regeling heeft vier tenders van zes weken met vier verschillende onderwerpen.	De regeling is duidelijk en goed uit te leggen. De toewijzing gebeurt op basis van vastgestelde beoordelingscriteria. De bescheiden die meegestuurd moeten worden hoeven geen format te volgen, maar moeten wel specifieke onderwerpen tonen.	1. Bij een uitvoeringsproject volgt in sommige gevallen een uitnodiging voor een beoordelingsgesprek. 2. De beslissingstermijn is acht of negen weken.	Voor een plan of idee bedraagt de subsidie 20% met een maximum van €50.000. Voor een uitvoeringsproject bedraagt de subsidie 50 of 60% met een maximum van resp. €250.000 of €400.000.	De subsidie heeft tot doel: het behouden en/of bevorderen van de landschapskwaliteit in Nederland, om zo het maatschappelijke welzijn te vergroten; het stimuleren van het midden- en kleinbedrijf in Nederland; en het stimuleren van (niet-technologisch vernieuwende innovaties.	De informatie over de regeling is duidelijk. De regeling heeft vier tenders van zes weken. De beslissingstermijn is goed en er vindt in sommige gevallen een beoordelingsgesprek plaats. Het subsidiepercentage is goed en de regeling is doelmatig.

6.5 Subsidieregeling Groene innovatie in het MKB⁵⁴

Subsidieregeling groene innovatie in het MKB

Regeling van de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en de Minister van Infrastructuur en Milieu houdende regels met betrekking tot de subsidieverlening voor landschapskwaliteit behoudende en bevorderende innovaties uitgevoerd door MKB ondernemers.

Artikel 1: Begripsbepalingen

1. *adviescommissie*: adviescommissie als bedoeld in artikel 9;
2. *innovatie*: het toepassen en ontwikkelen van nieuwe producten, diensten, nieuwe concepten, nieuwe organisatievormen en -structuren, nieuwe marketingmethoden, etc. binnen de eigen onderneming in het kader van het behoud en de bevordering van de landschappelijke kwaliteit;
3. *landschapskwaliteit*: de landschapskwaliteit bestaat uit vier kernkwaliteiten met de daarbij behorende subkwaliteiten:
 - a. natuurlijke kwaliteit: bodem, reliëf, water, flora en fauna;
 - b. culturele kwaliteit: cultuurhistorie, culturele vernieuwing en architectonische vormgeving;
 - c. gebruikskwaliteit: toegankelijkheid, bereikbaarheid, meervoudig ruimtegebruik en toeristisch-recreatieve voorzieningen;
 - d. belevingskwaliteit: ruimtelijke afwisseling, informatiewaarden, groen karakter, rust, ruimte, stilte en donkerte;
4. *landschapskwaliteit behoud*: wanneer drie van de vier landschapskwaliteiten aanzienlijk verbeteren, terwijl de vierde kwaliteit niet of nauwelijks verslechtert;
5. *landschapskwaliteit bevordering*: wanneer minimaal één kernkwaliteit wordt verbeterd en de overige drie kwaliteiten niet verslechteren;
6. *kennis- en leerprogramma*: overdragen en uitwisselen van kennis en ervaringen uit de projecten van de Subsidieregeling groene innovatie in het MKB;
7. *Minister*: Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovaties en de Minister van Infrastructuur en Milieu;
8. *onderneming*: een organisatie van kapitaal en arbeid die een economische activiteit uitoefent, ongeacht de rechtsvorm en de wijze waarop zij wordt gefinancierd;
9. *project*: samenhangend geheel van innovatieve en landschappelijke relevante activiteiten of onderdelen daarvan, waarvan innovatieve elementen een wezenlijk onderdeel zijn, bestaande uit:
 - a. een idee of plan; of
 - b. een uitvoeringsproject;
10. *samenwerkingsproject*: een project als bedoeld in artikel 1, lid 9, onderdeel b waarbij meerdere partijen samenwerken om het uitvoeringsproject te realiseren:
 - a. er moeten minimaal twee partijen samenwerken;
 - b. de samenwerkende partijen moeten ondernemingen, als bedoeld in artikel 1, lid 8, zijn;
 - c. de samenwerkende partijen moeten voor de samenwerking ‘derden’ van elkaar zijn;
 - d. de samenwerking moet contractueel zijn vastgelegd;
11. *Agentschap NL*: het agentschap van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie dat deze regeling uitvoert;

⁵⁴ Mede gebaseerd op Ministeriële regelingen en besluiten van de in deze scriptie genoemde subsidieregelingen, op nr. BJZ2009027224, nr. BJZ2009034163, nr. BWBR0024796 en nr. VROM/DGM/K&L 2010006954.

12. *subsidie*: subsidie of eenmalige specifieke uitkering;
13. *de-minimis verordening*: Verordening EG nr. 1998/2006 van de Europese Commissie van de Europese Gemeenschap van 15 december 2006 betreffende de toepassing van de artikelen 87 en 88 van het Verdrag op de-minimissteun (PbEG L 379/5);
14. *mkb-aanbeveling*: Aanbeveling EG nr. 2003-361/EC van de Europese Commissie van de Europese Gemeenschap van 6 mei 2003 betreffende de definitie van kleine, middelgrote en micro-ondernemingen.

Artikel 2: Doel en doelgroep

1. De doelgroep van de subsidie zijn in Nederland gevestigde ondernemingen die volgens de mkb-aanbeveling kwalificeren als een MKB-onderneming.
2. Het doel van de subsidie:
 - a. het behouden en/of bevorderen van de landschapskwaliteit in Nederland, om zo het maatschappelijke welzijn te vergroten;
 - b. het stimuleren van het midden- en kleinbedrijf in Nederland, om zo deze ondernemingen een steuntje in de rug te geven;
 - c. het stimuleren van (niet-technologische vernieuwing) innovatie.

Artikel 3: Innovatieproject

1. Om voor de subsidie in aanmerking te komen moet er sprake zijn een innovatie als bedoeld in artikel 1, lid 2.
2. De maximale looptijd
 - a. voor een project als bedoeld in artikel 1, lid 9, onderdeel a is zes aaneengesloten maanden;
 - b. voor een project als bedoeld in artikel 1, lid 9, onderdeel b is drie aaneengesloten jaren;
 - c. voor een project als bedoeld in artikel 1, lid 9, onderdeel a juncto lid 10 is vier aaneengesloten jaren.
3. De Minister mag, indien dat naar zijn oordeel in het belang van de landschapskwaliteitsbevordering is, een subsidie verlenen aan projecten met een langere looptijd als genoemd in het voorgaande lid.

Artikel 4: Aanvraagperiode

1. De subsidieregeling heeft vier aanvraagperiodes:
 - a. aanvraagperiode A loopt van 1 januari t/m 15 februari;
 - b. aanvraagperiode B loopt van 1 april t/m 15 mei;
 - c. aanvraagperiode C loopt van 1 juli t/m 15 augustus;
 - d. aanvraagperiode D loopt van 1 oktober t/m 15 november.
2. Elke aanvraagperiode heeft een eigen thema:
 - a. aanvraagperiode A heeft als thema: verbetering van de natuurlijke kwaliteit van het landschap;
 - b. aanvraagperiode B heeft als thema: verbetering van de culturele kwaliteit van het landschap;
 - c. aanvraagperiode C heeft als thema: verbetering van de gebruikskwaliteit van het landschap;
 - d. aanvraagperiode D heeft als thema: verbetering van de belevingskwaliteit van het landschap.

Artikel 5: Subsidieplafond

- a. De Minister stelt voor het gehele jaar een subsidieplafond vast.
- b. Het vastgestelde subsidieplafond wordt door vieren gedeeld en elke aanvraagperiode krijgt een eigen subsidieplafond. Dit subsidieplafond bedraagt 25 procent van het jaarlijkse subsidieplafond.

Artikel 6: Hoogte van de subsidie

- a. De subsidie voor een uitvoeringsproject bedraagt:
 - 1°. maximaal 50 procent van de subsidiabele kosten voor een uitvoeringsproject, met een maximale subsidie van €250.000;
 - 2°. maximaal 60 procent van de subsidiabele kosten voor een samenwerkingsproject, met een maximale subsidie van €400.000.
- b. De subsidie voor een idee of een plan bedraagt: maximaal 20 procent van de subsidiabele kosten voor een idee of een plan, met een maximale subsidie van €50.000.
- c. De subsidie aan een onderneming wordt slechts verstrekt, indien wordt voldaan aan de voorwaarden voor de-minimissteun als bedoeld in de artikelen 1, 2 en 3 van de verordening.
- d. De Minister behoudt het recht per aanvraagperiode afwijkende subsidiepercentages vast te stellen.

Artikel 7: Subsidiabele kosten [nr. BJZ2009027224, nr. VROM/DGM/K&L 2010006954]

1. Als subsidiabele kosten worden uitsluitend in aanmerking genomen de gemaakte aan het project toe te rekenen kosten die rechtstreeks betrekking hebben op de uitvoering van de activiteiten die noodzakelijk zijn voor het leveren van een bijdrage aan het thema en die berekend zijn op basis van:
 - a. de methodiek van de loonkosten vermeerderd met een vaste opslag, waarbij de subsidiabele kosten worden berekend door de volgende te berekenen bedragen bij elkaar op te tellen:
 - i. de directe loonkosten per uur, vermenigvuldigd met het aantal uren dat de direct bij de subsidiabele activiteiten betrokken personen ten behoeve van deze activiteiten hebben gemaakt;
 - ii. een vaste opslag voor indirecte kosten uitgedrukt in 50% van de loonkosten;
 - iii. de kosten van het gebruik van apparatuur en de kosten van verbruikte materialen indien deze in de administratie te onderscheiden zijn, en
 - iv. de aan derden betaalde kosten, of
 - b. de methodiek van het vaste uurtarief, waarbij de subsidiabele kosten worden berekend door de volgende te berekenen bedragen bij elkaar op te tellen:
 - i. het aantal uren dat de direct bij de subsidiabele activiteiten betrokken personen ten behoeve van deze activiteiten hebben gemaakt, vermenigvuldigd met €60, in welk bedrag zowel de directe loonkosten als daaraan toegerekende indirecte kosten zijn begrepen;
 - ii. de kosten van het gebruik van apparatuur en de kosten van verbruikte materialen indien deze in de administratie te onderscheiden zijn, en
 - iii. de aan derden betaalde kosten.
2. De directe loonkosten per uur worden berekend door de som van de op jaarbasis berekende bruto loonkosten, de niet-winstafhankelijke emolumenten dan wel de extra verdiensten naast het loon, de werkgeverslasten en de kosten van de secundaire arbeidsvoorwaarden, te delen door 1650, waarbij dat getal staat voor het aantal productieve uren per jaar voor een fulltime dienstverband. Van de 1650 productieve uren kan alleen gemotiveerd worden afgeweken.
3. In afwijking van het eerste lid, onderdeel a, geldt voor zover geen loonkosten worden gemaakt, maar niettemin arbeid wordt verricht, voor de berekening van de kosten van die arbeid inclusief de opslag voor indirecte kosten een vast uurtarief van €35.
4. De kosten van aangeschafte apparatuur en verbruikte materialen en hulpmiddelen worden berekend op basis van historische aanschafprijzen.
5. De subsidiabele kosten worden berekend op basis van een voor de subsidieontvanger gebruikelijke en controleerbare methode, die is gebaseerd op bedrijfseconomische grondslagen en normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd en die de subsidieontvanger stelselmatig toepast.

6. Tot de kosten, bedoeld in het eerste lid, behoren in ieder geval niet:
 - a. kosten die gemaakt zijn vóór de indiening van de aanvraag om subsidie;
 - b. onvoorziene kosten;
 - c. plankosten van een uitvoeringsproject;
 - d. overige projectkosten, voor zover die niet nader gespecificeerd zijn of niet doelmatig worden geacht door de Minister.

Artikel 8: Aanvraag

1. De aanvraag moet uiterlijk om 24.00 uur op de laatste dag van de aanvraagperiode ontvangen zijn door AgentschapNL, met gebruikmaking van het daartoe bestemde aanvraagformulier.
2. De aanvraag op het daartoe bestemde formulier gaat vergezeld van:
 - a. een projectplan, dit project plan moet bestaan uit:
 - i. een beschrijving van het project, deze moet in ieder geval het volgende bevatten:
 - 1°. een beschrijving van de projectactiviteiten;
 - 2°. een beschrijving van de wijze van uitvoering van het project;
 - 3°. een beschrijving en motivering van het doel van het project;
 - 4°. een tijdsplanning voor het project;
 - ii. een beschrijving van de verdiensten van het project voor de landschapskwaliteit;
 - iii. een motivatie waarom het project (nu) uitgevoerd zou moeten worden;
 - iv. niet meer dan tien pagina's;
 - b. een sluitende begroting en een opgave van de financieringswijze van het project;
 - i. maximaal drie pagina's;
 - c. ingeval er sprake is van samenwerkende ondernemingen voor een project, dan moet een door de partijen ondertekend document meegestuurd worden. Uit dit document moet blijken dat de aanvrager daartoe door de andere partijen is aangewezen, alsmede de verdeling van de verantwoordelijkheden, bevoegdheden, financiële verplichtingen tussen die partijen, met dien verstande dat de aanvrager van de subsidie verantwoordelijk is voor het voldoen aan de verplichtingen en terugbetaling van onverschuldigd betaald subsidie en voorschotten;
 - d. indien van toepassing een de-minimisverklaring als bedoeld in artikel 3, eerste lid van de de-minimis verordening.
3. Het aanvraagformulier mag per e-mail of per post verzonden worden;
 - a. indien de aanvraag per e-mail wordt verzonden, dan moet het aanvraagformulier en de het projectplan, begroting en tijdsplanning in het bestandstype 'pdf' opgeslagen zijn;
 - b. indien de aanvraag per post wordt verzonden dat moet het aanvraagformulier in drievoud meegestuurd worden.

Artikel 9: Adviescommissie

1. Er is een onafhankelijke commissie die tot taak heeft de Minister te adviseren over aan haar voorgelegde aanvragen om subsidie.
2. De adviezen van de commissie gaan vergezeld van een deugdelijke motivering.
3. De commissie bestaat uit ten minste vier leden, waaronder de voorzitter, van wie uit hoofde van hun deskundigheid een nuttige bijdrage aan de werkzaamheden van de commissie kan worden verwacht.
4. De Minister benoemt de leden van de commissie voor een termijn van ten hoogste één jaar. De leden zijn opnieuw benoembaar indien de Minister geen andere commissieleden kan vinden. De commissieleden mogen maximaal twee jaar in de commissie plaats hebben.

5. De leden van de commissie kunnen te allen tijde hun functie neerleggen door een schriftelijke kennisgeving aan de Minister.
6. De Minister voorziet in het secretariaat van de commissie.
7. De leden van de commissie nemen niet deel aan de voorbereiding en vaststelling van een advies indien zij een persoonlijk belang hebben bij de ingediende aanvraag.
8. Onze Minister kan waarnemers aanwijzen, die het recht hebben de vergaderingen van de adviescommissie bij te wonen.
9. De commissie houdt de voorbereidende stukken die betrekking hebben op de door haar uitgebrachte adviezen ter beschikking van de Minister.
10. Het beheer van de bescheiden betreffende de werkzaamheden van de commissie geschiedt op overeenkomstige wijze als bij het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. De bescheiden worden na beëindiging van de werkzaamheden van de commissie bewaard in het archief van dat Ministerie.
11. De leden van de commissie ontvangen een door de Minister vast te stellen vergoeding.

Artikel 10: Beoordelingsprocedure

1. De adviescommissie geeft een negatief advies indien:
 - a. geen sprake is van een project als bedoeld in artikel 1, lid 9;
 - b. niet voldaan is aan artikel 2;
 - i. de subsidie wordt alleen toegekend aan de doelgroep;
 - ii. de subsidie wordt alleen toegekend indien ook voldaan is aan de doelen in artikel 2, lid 2, onderdeel a en onderdeel c;
 - c. een project niet voldoet aan het thema van de desbetreffende aanvraagperiode als bedoeld in artikel 3, lid 2;
 - d. een project niet voldoet aan de criteria als bedoeld in artikel 11, lid 1;
 - e. de aanvraag niet voldoet aan de aanvraagvereisten als bedoeld in artikel 8;
 - f. aannemelijk is dat een project zonder subsidie geen vertraging oploopt;
 - g. indien de aanvrager in het kalenderjaar al een subsidie heeft ontvangen voor een project als bedoeld in artikel 1, lid 9, onderdeel b;
 - h. indien de aanvrager in het kalenderjaar al twee keer een subsidie heeft ontvangen voor een project als bedoeld in artikel 1, lid 9, onderdeel a;
 - i. onvoldoende vertrouwen bestaat in de capaciteiten van de aanvrager en betrokkenen om het project naar behoren uit te voeren.
2. Het advies betreffende de aanvragen die geen negatief advies hebben gekregen, wordt gerangschikt aan de hand van de beoordelingscriteria als bedoeld in artikel 11, lid 1.

Artikel 11: Beoordelingscriteria

1. De aanvraag voor subsidie wordt beoordeeld aan de hand van de volgende criteria en weegfactoren:
 - a. de bijdrage aan de landschapskwaliteit: weegfactor 3;
 - b. de bijdrage aan het thema van de aanvraagperiode: weegfactor 2;
 - c. de mate van innovatie: weegfactor 2;
 - d. de mate van overdraagbaarheid: weegfactor 1;
 - e. de slaagkans van het project: weegfactor 1;
 - f. de mate waarin het project past binnen de ondernemingsuitoefening: weegfactor 1;
2. De Minister kan per aanvraagperiode andere criteria en weegfactoren vaststellen.

Artikel 12: Subsidieverlening

1. Subsidieaanvraag voor een project als bedoeld in artikel 1, onderdeel 9, lid a geldt:
 - a. de Minister geeft binnen een periode van acht weken nadat de aanvraagperiode is gesloten een beschikking tot subsidieverlening af;
 - b. de beschikking tot subsidieverlening is tevens een beschikking tot subsidievaststelling.
2. Subsidieaanvraag voor een project als bedoeld in artikel 1, onderdeel 9, lid b geldt:
 - a. de Minister geeft binnen een periode van zes weken nadat de aanvraagperiode is gesloten een negatieve beschikking tot subsidieverlening af of geeft een uitnodiging tot een vraaggesprek;
 - i. diegenen die een uitnodiging tot een vraaggesprek krijgen worden op deze laatste dag telefonisch geïnformeerd over de plaats en tijd van het vraaggesprek;
 - ii. voor diegenen die een uitnodiging tot een vraaggesprek krijgen geeft de Minister een week nadat het vraaggesprek heeft plaatsgevonden, een beschikking af;
 - iii. indien de laatste dag van de zesweeks termijn geen werkdag is, dan de wordt de beschikking de eerstvolgende werkdag af gegeven;
 - b. indien de Minister niet in staat is om bij de negatieve subsidiebeschikking een korte verklaring, als bedoeld lid 5, te geven, dan is de Minister gerechtigd tot een uitstel van vier weken om deze verklaring alsnog te geven. De aanvrager moet wel van deze vertraging op de hoogte gesteld worden.
3. Het vraaggesprek tussen de aanvrager en de adviescommissie:
 - a. vindt plaats op twee dagen;
 - i. dit zijn de eerste twee werkdagen acht weken nadat de aanvraagperiode is gesloten;
 - b. er zullen maximaal zestien vraaggesprekken plaatsvinden per aanvraagperiode;
 - c. het vraaggesprek zal een half uur tot driekwartier duren;
 - d. de aanvrager wordt verwacht een presentatie van tien minuten over het project te geven, waarna de adviescommissie de aanvrager zal bevragen;
 - e. indien de aanvrager niet in staat is om naar het vraaggesprek te komen, mag hij zich laten vertegenwoordigen door een gemachtigde.
4. De Minister beslist afwijzend op de aanvraag, indien de adviescommissie een negatief advies heeft uitgebracht en/of het plafond van de subsidie is bereikt. De Minister kan afwijken van een negatief advies, wanneer dit in strijd is met de regeling dan wel naar zijn oordeel niet op zorgvuldige wijze tot stand is gekomen.
5. Indien de Minister een negatieve subsidiebeschikking af geeft, wordt aan de aanvrager een korte verklaring gegeven.
6. Per kalenderjaar kan een subsidieaanvrager:
 - a. twee keer een subsidie ontvangen voor een project als bedoeld in artikel 1, lid 9, onderdeel b;
 - b. één keer een subsidie ontvangen voor een project als bedoeld in artikel 1, lid 9, onderdeel a.

Artikel 13: Subsidietoekenning

Indien een positieve beschikking tot subsidieverlening is afgegeven voor een project dan wordt het subsidiebedrag in één keer uitgekeerd binnen een maand na het afgeven van de beschikking tot subsidieverlening.

Artikel 14: Subsidievaststelling

1. Tenzij de beschikking tot subsidieverlening tevens een beschikking tot subsidievaststelling inhoudt, dient de subsidieontvanger de aanvraag om subsidievaststelling uiterlijk drie maanden nadat het project

voltooid is in te dienen.

2. De aanvraag wordt ingediend met gebruikmaking van het subsidievaststelling-formulier. De aanvraag gaat vergezeld van de in het formulier aangegeven bescheiden, waaronder in elk geval:
 - a. een eindverslag omtrent de uitvoering en de resultaten van de activiteiten;
 - b. een accountantsverklaring.
3. Het eindverslag bestaat uit:
 - a. een verslag van de activiteiten;
 - b. een financieel overzicht van de gemaakte kosten;
 - c. niet meer dan vijf pagina's.
4. De Minister geeft de beschikking tot subsidievaststelling af binnen acht weken na ontvangst van de aanvraag.

Artikel 15: Publicatie

1. Indien aan een project een subsidie wordt toegekend, dan wordt dit gepubliceerd op de website van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovaties en Ministerie Infrastructuur en Milieu;
2. In het kader van het kennis- en leerprogramma, als bedoeld in artikel 1, lid 6, kunnen het projectplan en eindverslag van de aanvrager op de website van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovaties worden geplaatst.

Artikel 16: Inwerkingtreding en vervaldatum

1. Deze regeling treedt in werking met ingang van de dag na dagtekening van de Staatscourant waarin zij wordt gepubliceerd.
2. Deze regeling vervalt na drie jaren na inwerkingtreding, met dien verstande dat zij van toepassing blijft subsidies die verleend zijn op aanvragen die voor die datum zijn ontvangen.

Artikel 17: Citeertitel

Deze regeling wordt aangehaald als: Subsidieregeling Groene innovatie in het MKB

6.6 Korte samenvatting

De beoordelingscriteria zijn effectiviteit en efficiëntie, deze opgedeeld in beter toetsbare begrippen: subsidiegrootte, doelmatigheid, gebruiksvriendelijkheid; bekendheid, eenvoud en uitvoeringskosten.

Op dit moment is er een zeer groot aanbod van zeer specifieke, relatief kleine regelingen, terwijl hetzelfde aanbod ook in minder specifieke, grotere regelingen aangeboden kan worden. De overheid zou één uitvoeringsorgaan voor alle Rijkssubsidies moeten instellen, namelijk: AgentschapNL. De bekendheid van subsidieregelingen kan vergroot worden door een zogenoemde 'Subsidienieuwsbrief'. Subsidieregelingen moeten naar mijn mening een minimale openstellingsperiode hebben van zes weken. Daarnaast moet het duidelijk zijn hoe de subsidievaststelling moet plaatsvinden.

De garantieregelingen en kredietfaciliteiten zijn goed vormgeven, het bestaan van deze regelingen en faciliteiten moet echter beter bekend gemaakt worden. De *Subsidieregeling Innovatievouchers* is al een succesvolle regeling, deze zou nog succesvoller kunnen worden door de omvang van de voucher te vergroten.

Landschapskwaliteit behoudende en bevorderde innovaties in het MKB kunnen eigenlijk alleen gesubsidieerd worden met het *Innovatieprogramma Mooi Nederland*, deze regeling heeft echter een lange beslissingtijd en hoge administratieve lasten.

De nieuwe Subsidieregeling *Groene innovatie in het MKB* is bedoeld voor niet-technologisch vernieuwende landschapskwaliteit behoudende of bevorderende innovaties binnen de onderneming.

Door het *Innovatieprogramma Mooi Nederland* en *Landbouwsubsidies bij onderzoek en ontwikkeling* te beëindigen kan de Subsidieregeling *Groene innovatie in het MKB* budget-neutraal ingevoerd worden.

Hoofdstuk 7: Casestudy Recreatieoord De Panoven

In dit hoofdstuk wordt een casestudy van een landschapskwaliteit behoudende⁵⁵ innovatie van De Panoven uitgewerkt. Allereerst wordt de onderneming en haar doelen besproken, vervolgens komt het innovatieproject aan bod. Daarna worden de verschillende stimuleringsmogelijkheden voor het project uitgewerkt, tevens zal ook de nieuwe stimuleringsregeling uit hoofdstuk 6 op dit project worden toegepast. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een advies aan de onderneming.

7.1 Recreatieoord De Panoven

Recreatieoord De Panoven is een recreatieonderneming met industrieel erfgoed; zij heeft als kernactiviteit het aanbieden van overnachtingsmogelijkheden aan groepen. Het lange termijn doel is het duurzaam behouden en ontwikkelen van het industrieel erfgoed van de steenfabriek, de cultuurhistorie en de landschapskwaliteit van het gebied waarin de onderneming is gelegen. De onderneming heeft 6 vaste medewerkers en een totaal van 17 medewerkers in het hoogseizoen, een jaaromzet van €450.000 en een balanstotaal van €800.000. De Panoven kwalificeert dus als MKB-onderneming.

7.1.1. Het innovatieproject

Het project zal positieve effecten hebben op het landschap en op de zorg- en onderwijssector. Het innovatieproject, uitgevoerd door De Panoven, is een zorg-leer-werk-overnachtings-traject dat is gericht op landschappelijk en cultuurhistorisch behoud. De bedoeling van het project is dat ‘drop-out jongeren’ en zorgcliënten bij de onderneming komen werken en het landschap onderhouden, daarnaast krijgen de cliënten één dag in de week onderwijs. De cliënten overnachten op het terrein van De Panoven in nog te installeren units, het levensonderhoud van de cliënten komt voor rekening van de zorginstellingen. Er kunnen 24 cliënten tegelijk komen en deze mogen maximaal één jaar op De Panoven verblijven; na het verblijf bij De Panoven hebben zij een diploma en nieuwe kwaliteiten.

Het project is innovatief op twee niveaus. Ten eerste voor de te installeren verblijfunits. Deze units worden gebouwd met de ‘look en feel’ van lemen hutten en zullen deels door de jongeren afgebouwd worden. Zowel bouwtechnisch als qua inpasbaarheid in het landschap is er sprake van innovatie. Ten tweede is het project innovatief door de integratie tussen

⁵⁵ Als het innovatieproject op een goede manier wordt uitgevoerd, kan het een bevordering zijn.

overnachten en het zorg-leer-werk concept. De conclusie is dat het project een organisatorische innovatie is, maar dat er geen sprake is van technologische vernieuwing.

Het innovatieproject is op te delen in drie fasen: 1) een haalbaarheidsstudie; 2) de ontwikkeling van dienst; 3) het verder ontwikkelen en in de markt zetten van de innovatie. De kosten voor de haalbaarheidsstudie zijn €30.000, de projectkosten zijn begroot op €350.000. Daarnaast wordt in de toekomst economisch rendement – bestaande uit lagere kosten voor onderhoud van groen en gebouwen – van de innovatie verwacht. Ook wordt er een omzetstijging verwacht door meer (externe) bezoekers.

7.2 Aangevraagde stimulering SBIR

Recreatieoord De Panoven heeft een subsidie van de *Small Business Innovation Research* (SBIR) aangevraagd, tender ‘Innovatie voor recreatie en ruimte’. Fase 1 van de SBIR, de haalbaarheidsstudie is voltooid. De kosten van het haalbaarheidsonderzoek mogen maximaal €50.000 bedragen, over het algemeen wordt een bedrag van €30.000 als subsidie toegekend; zo ook bij De Panoven. Voor de vervolgfase van de SBIR is ook subsidie toegekend aan De Panoven, het gaat om fase 2 (onderzoeks- en ontwikkelingstraject). Voor fase 2 mogen de projectkosten maximaal €450.000 bedragen. Fase 3 van de SBIR is het marktrijp maken van de innovatie en de commercialisatie; deze fase wordt niet gesubsidieerd.

7.3 Andere mogelijke stimuleringsregelingen

7.3.1. Garantie- en kredietfaciliteiten

De onderneming kan ook de garantieregeling *Groeifaciliteit* aanvragen, in dat geval moet er sprake zijn van een lening van minimaal €500.000. Aangezien de projectkosten op €350.000 zijn geraamd en de haalbaarheidsstudie €50.000, komt men voor het gehele project (inclusief marktrijp maken en de commercialisatie) zeker boven de €500.000. Voor de regeling *Borgstelling MKB-Krediet* komt De Panoven niet in aanmerking. Uit de Jaarrekening blijkt niet dat er sprake is van geen of te weinig zekerheden bij het aanvragen van een lening.

De onderneming kan ook de *Regeling Groenprojecten* gebruiken, deze regeling biedt een lagere rente op leningen die worden aangevraagd voor een groen project. Het project van De Panoven zou hiervoor kunnen kwalificeren voor een project met onderwerp ‘natuur’. Het *Groenfonds* van de bank vraagt voor het innovatieproject een Groenverklaring aan.

7.3.2. Nationale subsidies

Het project past binnen de doelstelling van het *Innovatieprogramma Mooi Nederland*; deze regeling werkt met tenders. Aangezien de tender van 2010 al is gesloten, is deze regeling niet haalbaar in dit jaar. Daarnaast had de tender als onderwerp ‘Identiteit van weg en omgeving, de compacte stad en energielandschappen’; het innovatieproject van De Panoven zou hiervoor naar mijn mening niet kwalificeren. Mocht er in 2011 een tender zijn waarvoor de regeling wel kwalificeert, dan zou een subsidie kunnen worden verkregen voor een innovatieproject van maximaal 20 procent van de maximale kosten tot een maximum van €1mln. Er kan ook een subsidie worden verkregen voor een idee of plan; hiervoor komt De Panoven niet in aanmerking omdat het idee al m.b.v. *SBIR* subsidie is uitgewerkt.

Indien de subsidie van *SBIR* voor fase 1 niet was verkregen, had De Panoven – voor een minder uitgebreid haalbaarheidsonderzoek – ook gebruik kunnen maken van de *Subsidieregeling Innovatievouchers*. Met een grote voucher kan de ondernemer kennis inkopen bij een kennisinstelling voor €7.500, terwijl hij de voucher koopt voor €5.000. Het resultaat van de ingekochte kennis moet direct toepasbaar zijn binnen de eigen onderneming.

7.3.3. Provinciale stimulering⁵⁶

Het innovatieproject van De Panoven komt gedeeltelijk in aanmerking voor *Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer (SNL)*, onderdeel landschapsbeheer buiten natuurgebieden. De subsidie die verkregen kan worden, is bedoeld voor de aanleg en het onderhoud van bepaalde landschapselementen om zo de landschapskwaliteit te verbeteren. Slechts het landschapsonderhoud, uitgevoerd door de jongeren, is subsidiabel; de innovaties niet.

7.4 Advies en aanbevelingen

In Tabel 3 wordt een overzicht gegeven van de stimuleringsregelingen waar het innovatieproject van De Panoven voor in aanmerking komt. Uit de tabel kan geconcludeerd worden dat het project voor vijf stimuleringsregelingen in aanmerking komt.⁵⁷

Van de vier subsidieregelingen is de *SBIR*, tender: recreatie en ruimte, het meest profijtelijk. De regeling *Mooi Nederland* biedt ook een subsidie voor het innovatieproject, deze regeling

⁵⁶ Het innovatieproject van De Panoven zou in aanmerking kunnen komen voor de subsidie ‘Stimulering vrijetijdseconomie’ onderdeel van *Subsidieregeling Vitaal Gelderland 2008* (nr. PS2008-214, Provinciaal Blad nr. 2008/42 van 28 april 2008). Deze subsidie is vervallen per 9 juli 2010 en zal daarom niet behandeld worden.

⁵⁷ De *Subsidieregeling Innovatievouchers* is alleen bruikbaar voor een haalbaarheidsstudie en is verder niet toepasbaar voor het innovatie project.

heeft echter zwaardere eisen dan de *SBIR*. De *SNL*, onderdeel landschapsbeheer, kan alleen gebruikt worden voor landschapsonderhoud en ondersteunt het innovatieproject niet.

De *SBIR* is de beste optie voor het innovatieproject. De regeling *Mooi Nederland* is een goede tweede optie. De *SNL* raad ik af, omdat deze de uitvoering van het project niet zullen bespoedigen.

De *Groefaciliteit* is een garantie van de overheid op een lening, waardoor een bank of investeerder eerder geneigd zullen zijn om te investeren in het project omdat de garantie een risicoverlaging tot gevolg heeft. Voor de *Regeling Groenprojecten* moet de onderneming zelfstandig bij de bank een lening zien te verkrijgen, vervolgens kan zij voor deze lening een lagere rente verkrijgen. (De regelingen kunnen ook samen gebruikt worden.)

Tabel 3: Regelingen waar het innovatieproject van De Panoven voor kwalificeert		
Regeling	Kosten	Baten
<i>Garantie- en kredietfaciliteiten</i>		
<i>Groefaciliteit</i>	Lening tussen de €0,5mln. en €1,5mln.	Garantie van 50 procent op de totale lening.
<i>Regeling Groenprojecten</i> (i.s.m. Nationaal Groenfonds)	Geen minimale lening.	Lagere rente op de lening.
<i>Nationale subsidies</i>		
<i>SBIR</i> (tender: Recreatie en ruimte)	Maximale kosten totaal €500.000.	Totale subsidie bestaat uit 2 delen, €30.000 en ongeveer €350.000.
<i>Innovatieprogramma Mooi Nederland</i>	Maximale kosten van een uitvoeringsproject €5mln.	Subsidie 20% van de kosten ongeveer €100.000.
<i>Provinciale subsidies</i>		
<i>Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer</i> (SNL)	Geen maximum aan de kosten.	Subsidie maximaal €600.000 voor een zesjarig project.

7.5 Gevolgen van de nieuwe subsidieregeling *GIMBK*

Het project van De Panoven zou voor de nieuwe subsidieregeling *GIMBK* in aanmerking komen. Het project is innovatief en verbetert de landschapskwaliteit in het algemeen; het is specifiek gericht op verbetering van de gebruiks- en belevingskwaliteit. De gebruikskwaliteit wordt verbeterd, omdat er sprake is van een verbetering van het meervoudig ruimtegebruik.

De belevingskwaliteit wordt vergroot door de verblijfsunits die in het landschap passen.

De Panoven zou de subsidie in twee aanvraagperioden kunnen aanvragen. Indien een subsidie wordt toegekend, bedraagt deze maximaal €250.000.

Hoofdstuk 8: Casestudy Recreatiepark de BreeBronne

In dit hoofdstuk wordt een casestudy van een landschapskwaliteit bevorderende innovatie van de recreatieonderneming de BreeBronne uitgewerkt. Allereerst wordt de onderneming en haar doelen besproken, vervolgens komt het innovatieproject aan bod. Daarna worden de verschillende stimuleringsmogelijkheden voor het project uitgewerkt, tevens zal ook de nieuwe stimuleringsregeling uit hoofdstuk 6 op dit project worden toegepast. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een advies aan de onderneming.

8.1 Recreatiepark de BreeBronne

Recreatiepark BreeBronne is een recreatieonderneming met als kernactiviteit het verhuren van kampeerplaatsen, chalets en (vaste) tenten. De onderneming heeft gemiddeld 18 medewerkers en een balanstotaal van €3mln. De BreeBronne kwalificeert dus als een MKB-onderneming.

8.1.1. Het innovatieproject

Het idee is om een bestaand recreatiepark en directe omgeving te transformeren tot een (verblijfs)recreatieve omgeving voor senioren. Het park (en delen van de omgeving) wordt ingericht naar de richtlijnen van het cradle-2-cradle principe, waarbij het landschap duurzaam gebruikt kan worden voor intensief multifunctioneel gebruik. De BreeBronne wil het landschap terugbrengen dat zo'n honderd jaar geleden bestond. De doelgroep van het project zijn senioren die zoeken naar authentieke vormen van recreatie met de mogelijkheid om ook zorg te ontvangen. De recreatiewoningen waarin de senioren verblijven, zullen flexibel worden gebouwd, dat wil zeggen dat de woningen, indien nodig, gemakkelijk en met lage kosten verbouwd kunnen worden.

Het project is innovatief omdat sprake is van een nieuw businessmodel waarmee een recreatiepark omgevormd kan worden tot een recreatieve omgeving voor senioren volgens de cradle-2-cradle principes. Het project van de BreeBronne is een organisatorische innovatie, maar er is geen sprake van technologische vernieuwing.

Het innovatieproject is op te delen in twee fasen: 1) een haalbaarheidsstudie; 2) de ontwikkeling van de innovatie. De kosten voor de haalbaarheidstudie zijn €30.000, de projectkosten worden geschat op een paar miljoen euro.

8.2 Aangevraagde stimulering *SBIR*

Recreatiepark de BreeBronne heeft een subsidie van de *Small Business Innovation Research* (*SBIR*) aangevraagd, tender ‘Innovatie voor recreatie en ruimte’. Fase 1 van de *SBIR*, een haalbaarheidsstudie is voltooid. De kosten van het haalbaarheidsonderzoek mogen maximaal €50.000 bedragen, over het algemeen wordt een bedrag van €30.000 als subsidie toegekend; zo ook bij de BreeBronne. Voor de vervolgfase (onderzoeks- en ontwikkelingstraject) van de *SBIR* is er geen subsidie aan de BreeBronne toegekend. Indien de BreeBronne wel voor fase 2 een subsidie was toegekend, dan had een prototype van de seniorenwoning gebouwd kunnen worden; voor fase 2 mogen de projectkosten maximaal €450.000 bedragen. Fase 3 van de *SBIR* wordt niet gesubsidieerd.

8.3 Andere mogelijke stimuleringsregelingen

8.3.1. Garantie- en kredietfaciliteiten

De onderneming zou de *Garantie Ondernemingsfinanciering* of de *Garantieregeling Groeifaciliteit* kunnen aanvragen, afhankelijk van het garantiebedrag. De *Groeifaciliteit* is voor een lening tussen de €0,5mln. en €1,5mln. en de regeling *Garantie Ondernemingsfinanciering* is mogelijk voor een lening tussen de €1,5mln. en 1,5mld.

De onderneming kan ook de *Regeling Groenprojecten* gebruiken, deze regeling biedt een lagere rente op leningen die worden aangevraagd voor een groen project. Het project van de BreeBronne zou hiervoor kunnen kwalificeren voor een project met onderwerp ‘duurzaam bouwen’. Het *Groenfonds* van de bank vraagt voor het innovatieproject van de BreeBronne een *Groenverklaring* aan.

8.3.2. Nationale subsidies

Het project komt niet in aanmerking voor nationale subsidies, behalve de *SBIR*. Het project pas niet binnen de doelstelling van de *Innovatieprogramma Mooi Nederland*.

Indien de subsidie van *SBIR* voor fase 1 niet was verkregen, had de BreeBronne – voor een minder uitgebreid haalbaarheidsonderzoek – ook gebruik kunnen maken van de *Subsidieregeling Innovatievouchers*.

8.3.3. Provinciale stimulering

Er zijn geen provinciale stimuleringsregelingen waarvoor het project in aanmerking komt. De Provincie Limburg moedigt het gebruik van het cradle-2-cradle concept aan.

8.4 Advies en aanbevelingen

In Tabel 4 wordt een overzicht gegeven van de stimuleringsregelingen waarvoor het innovatieproject van de BreeBronne in aanmerking komt. Uit de tabel kan geconcludeerd worden dat het project voor drie stimuleringsregelingen in aanmerking komt.⁵⁸

De BreeBronne komt voor één subsidieregeling in aanmerking, dit is *SBIR*, tender: recreatie en ruimte. De regeling *Garantie Ondernemingsfinanciering* is een garantie van de overheid op de lening, waardoor een bank of investeerder eerder geneigd zullen zijn om te investeren in het project omdat de garantie een risicoverlaging tot gevolg heeft. Voor de *Regeling Groenprojecten* moet de onderneming zelfstandig bij de bank een lening zien te verkrijgen, vervolgens kan zij voor deze lening een lagere rente verkrijgen. (De regelingen kunnen ook samen gebruikt worden.)

Tabel 4: Regelingen waar het innovatieproject van de BreeBronne voor kwalificeert		
Regeling	Kosten	Baten
<i>Garantie- en kredietfaciliteiten</i>		
<i>Garantie Ondernemingsfinanciering</i>	Minimale lening van €1,5mln.	Garantie van 50 procent op de totale lening.
<i>Regeling Groenprojecten</i> (i.s.m. Nationaal Groenfonds)	Geen minimale lening.	Lagere rente op de lening.
<i>Nationale subsidies</i>		
<i>Small Business Innovation Research</i> (SBIR) (tender: Recreatie en ruimte)	Maximale kosten totaal €500.000.	Totale subsidie bestaat uit 2 delen, €30.000 en ongeveer €350.000.

8.5 Gevolgen van de nieuwe subsidieregeling *GIMBK*

Het project van de BreeBronne zou voor de nieuwe subsidieregeling *GIMBK* in aanmerking komen, het project is innovatief en verbetert de belevings-, gebruiks- en culturele kwaliteit van het landschap. De belevingskwaliteit verbetert omdat het project de landschapselementen met elkaar verweeft. Daarnaast wordt de gebruikskwaliteit verbeterd omdat er sprake is van de verbetering van meervoudig ruimtegebruik. Tevens wordt ook de culturele kwaliteit verbeterd, doordat de BreeBronne het landschap van zo'n 100 jaar geleden wil terugbrengen. De BreeBronne zou de subsidie in drie aanvraagperioden kunnen aanvragen. Indien een subsidie wordt toegekend, bedraagt deze maximaal €250.000.

⁵⁸ De *Subsidieregeling Innovatievouchers* is alleen bruikbaar voor een haalbaarheidsstudie en is verder niet toepasbaar voor het innovatie project.

Conclusie

De probleemstelling van deze scriptie is:

Hoe kunnen landschapskwaliteit bevorderende innovaties via fiscale maatregelen en/of (in)directe subsidies (d.m.v. geldprikkel) bij een MKB ondernemer gestimuleerd worden?

In het MKB, specifiek in de recreatiesector, wordt beperkt gebruik gemaakt van subsidies., Dit wordt veroorzaakt door onbekendheid met de stimuleringsregelingen en vooral doordat ondernemers afgeschrikt worden door de zware administratieve lasten van de subsidieregelingen. Ik stel voor dat de overheid AgentschapNL⁵⁹ als het uitvoeringsorgaan voor alle Rijkssubsidies en stimuleringsregelingen instelt. Met één uitvoeringsorgaan worden zowel de uitvoeringskosten van de overheid als de administratieve lasten van de ondernemer verminderd.

Van de meer dan 850 provinciale, nationale en Europese stimuleringsregelingen zijn er in deze scriptie zeventig regelingen (die zich richten op investeren, innoveren, landschapskwaliteit en/of maatschappelijk verantwoord ondernemen) onderzocht. Van deze zeventig regelingen, zijn negen landschapskwaliteit behoudende en bevorderende regelingen⁶⁰ beoordeeld aan de hand van de beoordelingscriteria efficiëntie en effectiviteit. Van deze negen regelingen blijken er slechts twee regelingen te zijn die zich richten op het stimuleren van landschapskwaliteit bevorderende innovaties. Deze twee regelingen voldoen echter niet aan de onderstaande beoordelingscriteria.

De beoordelingscriteria zijn door mij als volgt geconcretiseerd:

- efficiëntie: gebruiksvriendelijkheid, bekendheid, eenvoud en uitvoeringskosten;⁶¹

⁵⁹ Agentschap NL is onderdeel van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. Agentschap NL voert programma's, regelingen en wetten van de overheid uit en heeft als doel ervoor te zorgen dat overheidsbeleid snel, goed en effectief wordt gerealiseerd [www.agentschapnl.nl].

⁶⁰ Deze negen regelingen zijn:

- *Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer* (SNL);
- *Nationaal Groenfonds, Inrichting landelijk gebied*;
- *Regeling Groenprojecten* (i..s.m. Nationaal Groenfonds);
- *Innovatieprogramma Mooi Nederland*;
- *Landbouwsubsidies voor Onderzoek en Ontwikkeling*;
- *Milieu-investeringsaftrek* (MIA) en *Willekeurige afschrijving milieu-investeringen* (Vamil);
- Kwalificatie als 'Natuurschoonwet-landgoed' (NSW-landgoed);
- *Vrijstelling bos- en natuurterreinen*;
- *LIFE+*.

⁶¹ Administratieve lasten zijn één van de meest belangrijke factoren die ondernemingen tegenhouden om te innoveren, want stimuleringsregelingen gaan ook gepaard met administratieve lasten. Het begrip administratieve lasten is opgesplitst in drie beter toetsbare begrippen, dit zijn: gebruiksvriendelijkheid, bekendheid en eenvoud.

- effectiviteit: subsidiegrootte en doelmatigheid.

Van de negen beoordeelde regelingen hebben slechts twee regelingen een goede beoordeling, dit zijn: *Regeling groenprojecten* en *MIA/Vamil*. Deze regelingen zijn goed vindbaar, geven duidelijke informatie, hebben een korte beslissingstermijn – minder dan 5 weken – voor de overheid en zijn doelmatig. Deze twee regelingen zijn niet specifiek gericht op landschapskwaliteit innovaties, maar op landschapsinvesteringen.

Slechts twee regelingen zijn gericht op het stimuleren van landschapskwaliteit bevorderende innovaties, dit zijn: *Subsidie Innovatieprogramma Mooi Nederland* en *LIFE+*.⁶² Deze regelingen voldoen niet aan de beoordelingscriteria, door o.a. een veel te lange beslissingstermijn – meer dan vier maanden – voor de overheid.

Aangezien de twee landschapskwaliteit bevorderende innovatieregelingen niet voldoen aan de beoordelingscriteria, terwijl het verbeteren van landschapskwaliteit juist zeer belangrijk is, wil ik een nieuwe subsidieregeling voorstellen.

Deze nieuwe subsidieregeling *Groene Innovatie in het MKB* (GIMKB) is bestemd om landschapskwaliteit bevorderende innovaties bij het MKB stimuleren. De *GIMKB* voldoet aan de beoordelingscriteria. De informatie over de regeling is duidelijk, de regeling heeft vier tenders van ieder zes weken, de beslissingstermijn voor de overheid is kort en in sommige gevallen vindt er een beoordelingsgesprek plaats. De regeling is doelmatig en heeft een subsidiepercentage beneden de 75 procent.

Ik stel voor om dat de overheid *GIMKB* invoert als nieuwe subsidieregeling per 1 januari 2012. Om de invoering budgetneutraal te houden moeten de *Subsidieregeling Mooi Nederland* en *Landbouwsubsidies bij onderzoek en ontwikkeling (Innovatieprojecten en Samenwerking bij innovatieprojecten)* afgeschaft worden.

⁶² De subsidieregeling *Small Business Innovation Research* (SBIR) wordt hier niet genoemd, omdat deze regeling normaliter niet op landschapskwaliteit is gericht, maar door de tender: Recreatie & Ruimte voor één aanvraagperiode wel.

Discussie

Van veel van de zeventig onderzochte regelingen in deze scriptie is slechts weinig informatie te vinden op internet. Van enkele regelingen was het niet mogelijk om een Ministeriele Regeling of een Koninklijk Besluit te vinden waarin de regeling gepubliceerd is. Ook niet na contact met het Informatietelefoon nummer op de overheidwebsites. Door het beperkte informatieaanbod van sommige regelingen kan de beoordeling in hoofdstuk 6 daarom niet optimaal zijn.

De verschillende Ministeries hebben zichzelf ten doel stimuleringsregelingen elke vijf jaar te evalueren, maar voor veel regelingen is dit niet gelukt. Mede hierdoor, en omdat veel regelingen nog geen vijf jaar bestaan, zijn er weinig evaluaties te vinden van de zeventig onderzochte regelingen. Van de negen landschapsregelingen was van slechts één regeling – de MIA en Vamil – een evaluatie aanwezig. Door het beperkte aanbod van evaluaties kan het zijn dat er kritiekpunten van derden ten aanzien van deze genoemde regelingen gemist zijn.

In de nieuwe subsidieregeling *Groene Innovatie in het MKB* wordt een subsidiepercentage beneden de 75 procent voorgesteld; dit is uitgewerkt in een subsidie van 50 of 60 procent voor een uitvoeringsproject en een percentage van 20 procent voor een idee of plan. Het vaststellen van een percentage blijft arbitrair. Ik heb ervoor gekozen om zelf een percentage vast te stellen, in plaats van andere regelingen te volgen. De reden is dat in andere subsidieregelingen de hoogte van de subsidiepercentages verschilt (sommige regelingen naast een percentage ook een maximum subsidiebedrag) en de keuze voor de hoogte van een percentage is, naar mijn weten, niet gemotiveerd.

De beoordelingscriteria die in deze scriptie gebruikt worden om de stimuleringsregelingen te beoordelen, heb ik vastgesteld naar aanleiding van een literatuur- en praktijkonderzoek.

In deze scriptie wordt gewezen op het belang van vermindering van de administratieve lasten die gepaard gaan met de huidige subsidieregelingen. Hierbij wil ik wel opmerken dat het uiteraard onmogelijk is om alle administratieve lasten te laten verdwijnen.

Deze scriptie is in 2010 geschreven en met de informatie die in dat jaar bekend was over de stimuleringsregelingen. Naar mijn verwachting zal in 2011 – als gevolg van de recessie en het regeerakkoord 'Vrijheid en verantwoordelijkheid' – een groot aantal stimuleringsregelingen een lager plafond krijgen of worden beëindigd.

Literatuurlijst

A. Wet- en regelgeving⁶³:

Algemene wet bestuursrecht (versie 2010)

Algemene wet inzake rijksbelastingen (versie 2010)

Natuurschoonwet 1928 (versie 2010)

Rangschikkingsbesluit natuurschoonwet 1928 (versie 2010)

Uitvoeringsbesluit Wet inkomstenbelasting 2001 (versie 2010)

Uitvoeringsbesluit Wet op belastingen van rechtsverkeer 1971 (versie 2010)

Wet inkomstenbelasting 2001 (versie 2010)

Wet op belastingen van rechtsverkeer 1970 (versie 2010)

Wet op de loonbelasting 1964 (versie 2010)

Wet op de vennootschapsbelasting 1969 (versie 2010)

Wet vermindering afdracht loonbelasting en premie voor de volksverzekeringen (versie 2010)

Wet waardering onroerende zaken (versie 2010)

A.1. Ministeriële regelingen, besluiten en Provinciale verordeningen en besluiten:

Gedeputeerde Staten van Gelderland, *Besluit van 10 november 2009 tot vaststelling van de subsidieplafonds, aanvraagperioden en de tarieven voor het begrotingsjaar 2010 ten behoeve van de Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer Gelderland 2009, de Subsidieregeling natuurbeheer Gelderland 2008, de Subsidieregeling natuurbeheer 2000 en de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer*, nr. PS 2009/920, Provinciaal Blad 2009/183 van 17 december 2009

Gedeputeerde Staten van Gelderland, *Besluit van 10 november 2009 tot vaststelling van de Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer Gelderland 2009*, zaaknummer 2006-017711, Provinciaal Blad 2009/145 van 12 november 2009

Bestuursovereenkomst Investeringsbudget Landelijk Gebied 2007-2013 tussen het Rijk en de Provincie Gelderland, 18 december 2006

Ministerie van Economische Zaken, *Besluit van 3 oktober 2007 houdende regels inzake bestuurlijke organisatie en cofinanciering door het Rijk van projecten uit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling voor de programma periode 2007-2013 (Besluit EFRO programmaperiode 2007-2013)*, nr. BWBR0022685

Ministerie van Economische Zaken, *Besluit van 21 november 2008 houdende regels voor het verstrekken van subsidies door de Minister van Economische Zaken op het gebied van het technologiebeleid, het beleid met betrekking tot het midden- en kleinbedrijf en het ruimtelijk economisch beleid (Kaderbesluit EZ-subsidies)*, nr. BWBR0024796

⁶³ Inclusief soft Law, mededelingen, aanbevelingen, Kamerstukken en nota's.

Ministerie van Economische Zaken, *Regeling van de Minister van Economische Zaken van 3 december 2008 houdende vaststelling van subsidie-instrumenten op het terrein van sterktes in de regio (Subsidieregeling sterktes in de regio)*, nr. WJZ/8186714

Ministerie van Economische Zaken, *Regeling van de Minister van Economische Zaken van 3 december 2008 houdende vaststelling van subsidie-instrumenten op het terrein van innoveren (Subsidieregeling innoveren)*, nr. WJZ/8187683

Ministerie van Economische Zaken, *Regeling van de Minister van Economische Zaken van 8 december 2008 houdende vaststelling van subsidie-instrumenten op het terrein van starten, groeien en overdragen van ondernemingen (Subsidieregeling starten, groeien en overdragen van ondernemingen)*, nr. WJZ/8187684

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, *Regeling van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van 14 februari 2007 houdende regels inzake de verstrekking van subsidies door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (Regeling LNV-subsidies)*, nr. TRCJZ/2007/388

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, *Regeling van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van 16 oktober 2009 houdende openstelling subsidieaanvragen en vaststelling subsidieplafonds (Openstellingsbesluit LNV-subsidies 2010)*, nr. BWBR0026543

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, *Landschapsontwikkelingsplan 2010+, 2010*

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, *Regeling van de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid van 10 februari 2009 houdende regels voor de verstrekking van borgstelling en terzake van kredieten aan ondernemers (Tijdelijke SZW-borgstellingsregeling ondernemers 2009–2010)*, nr. IVV/ 1/09/1809

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, *Beleidsregeling Subsidies Budget Investerings Ruimtelijke Kwaliteit (Budget Investerings Ruimtelijke Kwaliteit)*, nr. BWBR0014631

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, *Regeling van de Staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu beheer van 4 februari 2004 houdende regels met betrekking tot subsidies op het gebied van milieu gerichte technologie (Subsidieregeling milieu gerichte technologie)*, nr. DGM/KVI 2003131735

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, *Regeling van de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer van 9 februari 2009, houdende regels inzake aanwijzing van investeringen die in het belang zijn van het Nederlandse milieu (Aanwijzingsregeling willekeurige afschrijving en investeringsaftrek milieu-investeringen)*, nr. DGM/K&L2009006710

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, *Tijdelijke regeling van de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer van 16 april 2009 houdende regels met betrekking tot subsidieverlening voor ruimtelijke activiteiten die bijdragen aan de doelstellingen van het Innovatieprogramma Mooi Nederland (Tijdelijke subsidieregeling Innovatieprogramma Mooi Nederland)*, nr. BJZ2009027224

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, *Regeling van de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer van 25 mei 2009 houdende regels met betrekking tot subsidies op het gebied van maatschappelijke_ initiatieven*

die bijdragen aan nationaal of internationaal milieubeleid en duurzame ontwikkeling (Subsidieregeling maatschappelijke organisaties en milieu 2009), nr. BJZ2009034163

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en het Ministerie van Financiën, *Regeling van de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en de Minister van Financiën van 15 maart 2010 houdende regels inzake de aanwijzing van en verklaring voor in Nederland gelegen projecten welke in het belang zijn van de bescherming van het milieu, waaronder natuur en bos (Regeling groenprojecten 2010)*, nr. VROM/DGM/K&L 2010006954

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Ministerie van Verkeer en Waterstaat en Ministerie van Economische Zaken, *Nota Ruimte*, Hoofdstuk 3, paragraaf 4, blz. 117 t/m 124, 2006

Provinciale Staten van Gelderland, *Besluit van 16 december 2009 tot vaststelling van de verordening Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer Gelderland 2009*, nr. PS2009-920, Provinciaal Blad nr. 2009/183 van 17 december 2009

Provinciale Staten van Gelderland, *Besluit van 19 september 2007 tot vaststelling van Stimuleringsregeling milieu Gelderland 2007*, nr. PS2007-486, Provinciaal Blad nr. 2007/89 van 27 september 2007

Provinciale Staten van Gelderland, *Besluit van 23 april 2008 tot vaststelling van Subsidieregeling vitaal Gelderland 2008*, nr. PS2008-214, Provinciaal Blad nr. 2008/42 van 28 april 2008

A.2. Kamerstukken

Kamerstukken II 2004/2005, 30 086, nr. 2, *Garanties, leningen en deelnemingen van het Rijk*, Rapport, pag. 20-32

A.3. Europese wet- en regelgeving:

Europese Commissie, *Aanbeveling van 6 mei 2003 betreffende de definitie van kleine, middelgrote en micro-ondernemingen*, 2003/361/EC

Europese Commissie, *Mededeling van de Commissie aan de Raad, het Europees Parlement en het Europees Economisch en Sociaal Comité, Op zoek naar oplossingen voor obstakels op het gebied van de vennootschapsbelasting waarmee het MKB op de interne markt wordt geconfronteerd*, COM(2005)702def

Europese Commissie, *Mededeling van de Commissie aan de Raad, het Europees Parlement, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's, "Denk eerst klein", Een "Small Business Act" voor Europa*, COM(2008)394def

Europese Commissie, *Verordening van 15 december 2006 betreffende de toepassing van de artikelen 87 en 88 van het Verdrag op de-minimissteun*, nr. 1998/2006

Europese Commissie, *Verordening van 6 augustus 2008 waarbij bepaalde categorieën steun op grond van de artikelen 87 en 88 van het Verdrag met de gemeenschappelijke markt verenigbaar worden verklaard ("de algemene groepsvrijstellingsverordening")*, nr.800/2008

Europees Parlement en Europese Raad, *Verordening van 23 mei 2007 betreffende het financieringsinstrument voor het Milieu (LIFE+)*, nr. 614/2007

Europese Raad, *Verordening van 30 mei 2008 betreffende de oprichting van de gemeenschappelijke onderneming brandstofcellen en waterstof*, nr.800/2008 (Regeling JTI, onderdeel FCH)

Europees Parlement en de Raad, *Besluit van 18 december 2006 betreffende het zevende kaderprogramma van de Europese Gemeenschap voor activiteiten op het gebied van onderzoek, technologische ontwikkeling en demonstratie (2007-2013)*, nr. 1982/2006 (Regeling KP7)

Europese Raad, *Verordening van 20 december 2007 betreffende de oprichting van de gemeenschappelijke onderneming Clean Sky*, nr. 71/2008 (Regeling JTI, onderdeel Clean Sky)

Europese Raad, *Verordening van 20 december 2007 tot oprichting van de gemeenschappelijke onderneming voor de uitvoering van het gezamenlijk technologie-initiatief inzake innovatieve geneesmiddelen*, nr. 73/2008 (Regeling JTI, onderdeel IMI)

Europese Raad, *Verordening van 20 december 2007 betreffende de oprichting van de "gemeenschappelijke onderneming ARTEMIS" voor de tenuitvoerlegging van een gezamenlijk technologie-initiatief inzake ingebedde computersystemen*, nr. 74/2008 (Regeling JTI, onderdeel ARTEMIS)

Europese Raad, *Verordening van 11 juli 2006 houdende bepalingen inzake het Europees Fonds voor Regionale ontwikkeling, het Europees Sociaal Fonds en het Cohesiefonds en tot intrekking van Verordening nr. 1260/1999*, nr. 1083/2006 (Regeling INTERREG)

Europese Parlement en de Raad, *Verordening van 5 juli 2006 betreffende het Europees Fonds voor Regionale ontwikkeling en tot intrekking van de Verordening nr. 1783/1999*, nr. 1080/2006 (Regeling EFRO)

B. Literatuur:

Albregtse, D.A., A.J.M. Arends, J. Doornebal, M.J. Hoogeveen, M.L.M. van Kempen, F.P.G. Pötgens, C. van Raad, M. Sillevius en G.W.B. van Westen, *Cursus belastingrecht, Inkomstenbelasting*, Wolters Kluwer, 2010, Deventer

Algemene Rekenkamer, *Inzicht in belastinguitgaven, specifieke uitkeringen en subsidies*, mei 2010, Den Haag

Assche, K. van, en M. Jacobs, *Kwaliteit in complexiteit, ruimtelijke kwaliteit en de kennisontwikkeling daarover*, Alterra-rapport 601, Alterra Research Instituut voor de Groene Ruimte, 2002, Wageningen

B&A Consulting BV, M. Gerritsen, D. Hanemaayer en E. Roos, *Evaluatie BIRK, Eindrapport*, Projectnummer 41313, 21 augustus 2009, Den Haag

Canton, E., *Concurrentie en innovatie: Implicaties voor marktwerkingsbeleid, Literatuuroverzicht ten behoeve van de LT-studie van de afdeling Kenniseconomie*, CPB Memorandum No. 23, 10 januari 2002, Den Haag

Cornet, M., *The social costs and benefits of the Dutch R&D tax credit scheme*, CPB Rapport 2001/13, 2001, Den Haag

Cornet, M. and G. Gelauff, *Innovation Policy*, CPB Report No. 2, 2002, Den Haag

Cornet, M., B. Vroomen en M. van der Steeg, *De effectiviteit van de innovatievoucher 2004 en 2005, Effect op de innovatieve output en innovatieve input van bedrijven*, CPB Document No. 140, 27 februari 2007, Den Haag

- Cortie, C., D.J.A. Droogh en M.J. Dijst, *Kennisoverdracht in het MKB*, ESB, jaargang 76 nr. 3797 (27 februari 1991), SDU Uitgevers
- Dolfsma, W., en G. van der Panne, *Currents and sub-currents in innovation flows: Explaining innovativeness using new product announcements*, *Research Policy* 37 (2008), pag. 1706-1716, Elsevier
- Doornebal, J., Q.W.J.C.H. Kok, H. Koster, G. Pötgens, C. van Raad, J.L. van der Streek, H. Vermeulen en N.H. de Vries, *Cursus belastingrecht, Vennootschapsbelasting 1969*, Wolters Kluwer, 2010, Deventer
- Elkington, J., *Cannibals with forks, The triple bottom line of 21st century business*, Capstone, 1997, Oxford
- Gelauff, G., L. Klomp, S. Raes, T. Roelandt, *Fostering productivity, Patterns, determinants and policy implications*, (Hoofdstuk 5: P. Donselaar, H. Erken en L. Klomp, *R&D and innovation: Drivers of productivity growth*, blz. 75 t/m 91), Elsevier, 2004, Amsterdam
- Griffith, R., E. Huergo, J. Mairesse and B. Peters, *Innovation and productivity across four European countries*, *Oxford review of Economic policy*, vol. 22 no. 4, 2006
- Herkströter, C.A.J., *Drie dimensies van verantwoord ondernemen*, ESB, jaargang 83 nr 4172 (16 oktober 1998), SDU Uitgevers
- Hoevenagel, R., *Maatschappelijk verantwoord ondernemen in het midden- en kleinbedrijf*, EIM, Zoetermeer, 2004
- Jacobs, B., R. Nahuis en P. Tang, *Productivity, R&D and Spillovers in the Netherlands*, CPB Rapport 98/4, 1998, Den Haag
- Jacobs, B., *De prijs van gelijkheid*, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam, 2008
- Keijzers, G. en H. Bos-Brouwers, *De preekstoel voorbij, Duurzaam innoveren in het MKB*, Hoofdstuk 2, Center for Sustainability Nyenrode Business Universiteit, Van Gorcum, 2008, Assen
- Kline, Stephen J., and Nathan Rosenberg, *An overview of innovation, The positive sum strategy: Harnessing technology for economic growth*, 1986
- Koomen, A.J.M., J. Roos-Klein Lankhorst en W. Nieuwehuizen, *Indicatoren voor landschapskwaliteit, Advies over de uitwerking van de kernkwaliteiten uit de Nota Ruimte voor monitoring*, Alterra-rapport 1246, Alterra, 2005, Wageningen
- Kruit, J., M. Brinkhuijsen en H. van Blerck, *Ontwikkelen met kwaliteit, Indicatoren voor culturele vernieuwing en architectonische vormgeving*, Werkdocument 117, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, oktober 2008, Wageningen
- Lambooy, J.G., en M.V. de Jong, *Innovatie en regionale ontwikkeling*, ESB, jaargang 79 nr. 3964 (1 juni 1994), SDU Uitgevers
- Lokshin, B. en P. Mohnen, *Measuring the Effectiveness of R&D tax credits in the Netherlands*, Scientific Series 2007s-29, December 2007, Montréal
- Luttik, J., F.R. Veeneklaas, J. Vreke, T.A. de Boer, L.M. van den Berg, P. Luttik, *Investeren in landschapskwaliteit, De toekomstige vraag naar mooie landschappen om in te wonen, te werken en te ontspannen*, Werkdocument 75, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, december 2007, Wageningen
- Mansury, M.A., and J.H. Love, *Innovation, productivity and growth in US business services: A firm-level analysis*, *Technovation* No. 28, pag. 52-62, 2008, Elsevier

- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, *Nota Landschap*, 1992
- CPB, *Investeren in het Nederlandse landschap, Opbrengst:geluk en euro's*, CPB Notitie 2007/52, 24 april 2007, Den Haag
- Ministerie van LNV, *Genieten van Buiten*, Kamerstuk nr. DSP2009-450, 29 juni 2009, Den Haag
- Ministerie van LNV, Persbericht *Verburg ondersteunt tien nieuwe manieren van recreatie* van 07-12-2009, via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/persberichten/2009/12/07/verburg-ondersteunt-tien-nieuwe-manieren-van-recreatie.html> gedownload in oktober 2010.
- Ministerie van LNV en Ministerie van VROM, *Agenda Landschap, Landschappelijk verantwoord ondernemen voor iedereen*, OBT B.V., januari 2009, Den Haag
- Nooteboom, B., *Innovatie: theorie en beleid*, Rede, uitgesproken bij de openbare aanvaarding van het ambt van hoogleraar in de bedrijfswetenschap aan de Universiteit van Tilburg op 8 oktober 2004.
- OECD, *Innovation in Firms, A microeconomic perspective*, OECD Innovation Strategy, 2009
- Porter, M.E., *The competitive advantage of nations*, Free Press, mei 1990
- Raad voor het Zelfstandig Ondernemerschap, *De financierbaarheid van het MBK, Een analyse van de financiële structuur*, Publicatienummer 6, 2003, Den Haag
- Rosen, H.S., en T. Gayer, *Public Finance*, McGraw-Hill, 2008 (eight edition), New York
- Schumpeter, J.A., *The theory of economic development, An inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*, Harvard University Press, 1949 (1st printing: 1934), Cambridge, Massachusetts
- SER, *De winst van waarden*, Publicatienummer 11, 15 december 2000, Den Haag
- Taskforce Sociale Innovatie, *Sociale innovatie, de andere dimensie, Eindrapport van de Taskforce Sociale innovatie*, 4 juli 2005, Den Haag
- Timmermans, N.G.L., *De grootste knelpunten van MKB- en technologiebedrijven*, juli 2008, M200805, EIM onderdeel van Panteia, Zoetermeer
- Tulder, R. van, *Waarde(n) vol ondernemen*, ESB, jaargang 85 nr. 4288 (23 december 2000), SDU Uitgevers
- Vlek, C., L. Steg, D. Feenstra, W. Gerbens-Leenis, S. Lindenberg, S. Moll, H. Schoot Uiterkamp, F. Sijtsma en A. Witteloostuijn, *Een praktisch model voor bedrijfspresteren*, ESB, jaargang 87 nr. 4369 (12 juli 2002), SDU Uitgevers
- VROM-raad, *Groeten uit Holland, Advies over vrije tijd, toerisme en ruimtelijke kwaliteit*, Advies 055, Oktober 2006, Den Haag
- VROM, *Evaluatie MIA, Vamil en Groen Beleggen 2000-2004, Evaluatie van belastingmaatregelen en effecten*, Directoraat-Generaal Milieu, juli 2007, Den Haag
- Wiel, H. van der, *Innovation and productivity in services*, CPB Rapport 2001/1
- Wielen, P. van der, E. van Mil en Q. de Jonge (stagair), *Hernieuwd toetsingskader voor LNV-regeling, Hernieuwd toetsingskader LNV-subsidieregeling voor innovatieve varkens- en pluimveehouders*, LEI, Rapport VR 2008-003, Projectcode 30979, juni 2008, Den Haag

WRR, *Innovatie vernieuwd, opening in viervoud*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2008

Zoest, J.G.A. van, *Landschapskwaliteit, Uitwerking van de kwaliteitscriteria van de Nota Landschap*, Onderzoeksreeks Nota Landschap nr. 1, Rapport 349, DLO Staring Centrum, 1994, Wageningen

C. Statistische bronnen

Algemene Rekenkamer, via www.rekenkamer.nl

Centraal Bureau voor de Statistiek, via www.cbs.nl

D. Overige bronnen:

<http://stats.oecd.org/glossary/>

www.agentschapNL.nl

www.antwoordvoorbedrijven.nl

www.europa.eu

www.gelderland.nl

www.hetInvloket.nl

www.limburg.nl

www.nationaalgroenfonds.nl

www.vandale.nl

E. Interviews

10-08-2010 Interview met de heer M.N. Tap, secretaris verenigingszaken bij de RECRON
Verslag van het interview met de heer Tap in bijlage 7.

De recreatieondernemingen die de RECRON, vereniging van recreatieondernemers, vertegenwoordigd zijn kampeer- en bungalowbedrijven, sauna's, thermen, zwembaden, groepsaccommodaties, dagattracties en buitensport. Het marktaandeel van de RECRON van kampeer- en bungalowbedrijven en groepsaccommodaties is ongeveer 85 procent, de overige 15 procent bestaat voornamelijk uit 'kamperen bij de boer'-ondernemingen. Voor de dagattracties geldt een lager percentage namelijk 50 tot 60% , hieronder vallen vooral veel grotere attractieparken.

10-08-2010 Interview met mevrouw E.D.E. Kruitwagen-Hajenius, directrice van
Recreatieoord De Panoven

Verslag van het interview met mevrouw Kruitwagen-Hajenius in bijlage 8.
Recreatieoord De Panoven is een verblijfsrecreatieve onderneming, zij hebben individuele overnachtingsmogelijkheden en overnachtingsmogelijkheden voor groepen in zalen of in tipi's. Er is een trouw- en congreszaal, een museum, een oude steenbakoven met schoorsteen. Daarnaast is er zijn er ook mogelijkheden om te eten en te drinken.

20-09-2010 Interview met de heer F. van Gerven, directeur-eigenaar van BreeBronne
Op verzoek van de heer Van Gerven wordt geen verslag van het interview als bijlage toegevoegd aan deze scriptie.

BreeBronne is een verblijfsrecreatieve onderneming, het is een recreatiepark met een camping, een overdekt zwembad, zwemplas en met mogelijkheden om te eten en te drinken.

Bijlagen

Voor alle tabellen in de bijlagen (bijlage 1 t/m 6) geldt dat er geen complete opsomming wordt gegeven van alle garantieregelingen, kredietfaciliteiten, subsidieregelingen en aftrekfaciliteiten in de Provincies Gelderland en Limburg, Nederland en Europa.

Bijlagen	81
Bijlage 1: Garantiereregelingen en kredietfaciliteiten	82
Bijlage 2: Subsidieregelingen	83
Bijlage 3: Aftrekfaciliteiten en andere belastingvoordelen.....	84
Bijlage 5: Provinciale stimuleringsregelingen van Gelderland en Limburg	86
Bijlage 6: Europese stimuleringsregelingen	87
Bijlage 7: Verslag van het interview met de heer Tap van de RECRON	89
Bijlage 8: Verslag van het interview met mevr. Kruitwagen-Hajenius van Recreatieoord De Panoven	93

Bijlage 1: Garantiereregelingen en kredietfaciliteiten

<i>Garantiereregelingen en kredietfaciliteiten op nationaal niveau</i>				
<i>Naam regeling</i>	<i>Onderwerp</i>	<i>Voor wie</i>	<i>Doel subsidie</i>	<i>Omvang subsidie</i>
Borgstelling MKB-Kredieten (BMKB) [nr. WJZ/8187684]	Investeren	MKB-ondernemers	Garantie van de overheid als ondernemer geen of te weinig zekerheden kan stellen om een lening te verkrijgen. De lening is bedoeld voor bedrijfsfinanciering en niet voor projectfinanciering, en moet minimaal €35.000 bedragen.	Garantie voor de lening variërend van 45 tot 90%.
Groefaciliteit en de Garantie Ondernemingsfinanciering (GO) [nr. WJZ/8187684]	Investeren	Ondernemers of financiers	Garantie van de overheid als ondernemer een lening of risicodragend kapitaal nodig heeft. De lening moet minimaal €500.000 of €1,5mln. bedragen.	Garantie voor de lening is 50%.
Innovatiekrediet [nr. WJZ/8187683]	Innovatie	Ondernemers	Lening om de financiering van innovatieve projecten, die technologisch vernieuwend zijn, rond te krijgen.	Het krediet is maximaal 35% van de projectkosten met maximum van €5mln.
Microkrediet borgstellingsregeling [nr. IVV/ I/09/1809]	Investeren	Startende ondernemers	Lening en coaching voor startende ondernemers met haalbaar ondernemingsplan.	Krediet is maximaal €35.000.
Regeling Groenprojecten [nr. VROM/DGM/K&L 2010006954]	Landschapskwaliteit en MVO	Ondernemers en instellingen	Lening voor zogenoemde 'groene financiering', deze financiering is bedoeld voor projecten op het gebied van natuur, bos en landschap maar ook duurzame energie en duurzame bouw.	Voordeel bestaat uit een lagere rente.

Bijlage 2: Subsidieregelingen

<i>Subsidieregelingen op nationaal niveau</i>				
<i>Naam regeling</i>	<i>Onderwerp</i>	<i>Voor wie</i>	<i>Doel subsidie</i>	<i>Omvang subsidie</i>
Budget Investerings Ruimtelijke Kwaliteit (BIRK) [nr. BWBR0014631]	Landschapskwaliteit	Gemeenten, waterschappen en provincies.	Subsidie voor ruimtelijke investeringsprojecten die passen binnen het nationaal ruimtelijk beleid, deze projecten zouden anders niet of niet met de gewenste kwaliteit uitgevoerd worden.	Subsidie bedraagt 20% van de investeringskosten.
Landbouwsubsidies voor Onderzoek en Ontwikkeling a. Innovatieprojecten (niet in 2010) b. Samenwerking bij innovatieprojecten. [nr. TRCJZ/2007/388]	Innovatie, landschapskwaliteit en MVO	a. Landbouw, agro-MKB en bosbouw ondernemers wel of niet in een samenwerkingsverband. b. Landbouw, agro-MKB en bosbouw ondernemers in een samenwerkingsverband.	Subsidie voor innovatieprojecten in de land- en bosbouw uitvoeren die betrekking hebben op klimaatverandering, waterbeheer, hernieuwbare energie of biodiversiteit	a. Subsidie is 25 of 50% van de subsidiabele kosten met maximum van €1mln. b. Subsidie is 35% van de subsidiabele kosten met maximum van €500.000.
Landschapsonwikkelingsplan 2010+	Landschapskwaliteit	Gemeenten	Subsidie voor gemeenten die een landschapsonwikkelingsplan willen uitvoeren dat een karakterisering van het landschap, een ontwikkelingsvisie en een uitvoeringsprogramma bevat. Het plan mag een maximale looptijd van 10 jaar hebben.	De subsidie bedraagt ten hoogste 50% van de subsidiabele kosten met een maximale subsidie van €100.000.
Subsidieregeling Innovatief Mobiliteitmanagement (SIM) [nr. BWBR0027635]	Innovatie, landschapskwaliteit en MVO	Ondernemers	Subsidie voor innovatieve diensten op het gebied van mobiliteitsdiensten, zoals bewust omgaan met en stimuleren van mobiliteit, infrastructuur en veiligheid zodanig dat de kwaliteit van de leefomgeving gewaarborgd blijft.	Subsidie varieert van 25 tot 75% van de projectkosten, met een maximum van respectievelijk €250.000 of €1mln.
Subsidie Innovatieprogramma Mooi Nederland [nr. BJZ2009027224]	Innovatie en landschapskwaliteit	Ondernemers (vereiste meerdere participanten)	Subsidie voor innovaties die zuinig ruimtegebruik stimuleren, verrommeling tegen te gaan en te zorgen voor een betere ruimtelijke kwaliteit.	Subsidie varieert van 20 tot 50% van de projectkosten, met maximum van respectievelijk €100.000 of €1mln.
Subsidieregeling Maatschappelijke Organisaties en Milieu (SMOM) [nr. BJZ2009034163]	MVO	Maatschappelijke organisaties zonder winstoogmerk	Subsidie voor initiatieven op het gebied van milieu en duurzame ontwikkeling. De looptijd van het project is maximaal 3 jaar.	Subsidie bedraagt maximaal €75.000 of €100.000 afhankelijk van het project.

Subsidies voor groene innovatie in het MKB

Small Business Innovation Programme (SBIR) Tender: Recreatie & Ruimte	Innovatie en MVO	Ondernemers	Subsidie voor ondernemingen die in opdracht van de overheid innovatieve producten en diensten ontwikkelen die moeten helpen bij het oplossen van maatschappelijke vraagstukken.	Hoogte van de subsidie verschilt per tender, gemiddeld is bedraagt de subsidie zo'n €500.000.
Subsidieprogramma Milieu & Technologie [nr. DGM/KVI 2003131735]	Innovatie en MVO	MKB-ondernemers	Subsidie voor het ontwikkelen en toepassen van milieugerichte innovatieve processen, producten en diensten.	Subsidie varieert van 15 tot 90% van de projectkosten, met maximum van respectievelijk €100.000 of €2,5mln.

Bijlage 3: Aftrekfaciliteiten en andere belastingvoordelen

<i>Aftrekfaciliteiten en andere belastingvoordelen</i>				
<i>Naam regeling</i>	<i>Onderwerp</i>	<i>Voor wie</i>	<i>Doel subsidie</i>	<i>Omvang subsidie</i>
Durfkapitaal (Art. 5.15-5.18, 6.8 en 8.20 Wet IB)	Investeren	Particulieren	Stimuleren van (in)directe beleggingen in durfkapitaal door vrijstellen in box 3 Wet IB, extra heffingskorting van 1,3% van het bedrag aan directe beleggingen en een verliesverrekeningfaciliteit.	Vrijgestelde vermogen in box 3 bedraagt €55.145.
Groen Beleggen (Art. 5.14 Wet IB)	Investeren en landschapskwaliteit	Particulieren	Stimuleren van projecten in het belang van het milieu, natuur- en bos. Dit wordt gedaan door in box 3 aandelen in, winstbewijzen van en geldleningen aan groene fondsen vrij te stellen.	Vrijgestelde vermogen heeft geen maximum.
Innovatiebox (Art. 12b Wet VPB)	Innovatie	Ondernemers die onder de Wet VPB vallen.	Verlaagd tarief(5%) voor succesvolle uitkomsten van onderzoek en ontwikkeling uit immateriële activa die door de belastingplichtige zelf zijn voortgebracht.	Verlaagd tarief is onbeperkt van toepassing, wanneer aan de ingroeieregeling is voldaan.
Kwalificatie als 'Natuurschoonwet-landgoed' (NSW-landgoed) (Art. 1, 9a NSW, art. 15-1-s Wet BRV juncto art. 6a Uitvbesl. BRV en Rangschbesl. NSW art. 1, art. 17-5 Wet WOZ)	Landschapskwaliteit	Particulieren en ondernemers	Gevolgen van de kwalificatie als NSW-landgoed zijn o.a. lagere (of nihil) WOZ-waarde en een vrijstelling van overdrachtsbelasting (OVb) bij kwalificerende verkrijgingen.	De kwalificatie levert een vermindering op van de vaste kosten die gepaard gaan met de ondernemingsuitoefening.

Subsidies voor groene innovatie in het MKB

Milieu-investeringsaftrek (MIA) (Art. 3.42a Wet IB)	Investeren en MVO	Ondernemers die onder de Wet IB en VPB vallen.	Aftrek voor investeringen in nog niet eerder gebruikte bedrijfsmiddelen die kwalificeren als milieu-investeringen die zijn gedaan in het belang van de bescherming van het Nederlandse milieu, daarnaast kwalificeren milieu-advieskosten voor MKB-ondernemersook.	Aftrek bedraagt 35 tot 60% van de aanschaffings- of voortbrengingskosten.
Speur- en ontwikkelingswerkaf trek (Art. 3.77 Wet IB)	Innovatie	Ondernemers die onder de Wet IB vallen.	Aftrek voor ondernemers die min. 500 uur per jaar besteden aan werk dat d.m.v. een S&O verklaring is aangemerkt als speur- en ontwikkelingswerk.	Aftrek is €12.301, voor startende ondernemers geldt een hogere aftrek.
S&O afdrachtvermindering (Wet vermindering afdracht loonbelasting en premie voor de volksverzekering (WVA))	Innovatie	Ondernemers met werknemers in dienst.	Een afdrachtvermindering voor werkgevers van de loonbelasting voor R&D werknemers.	Afdrachtvermindering biedt een voordeel aan de kostenkant, de af te dragen loonbelasting is lager.
Vrijstelling bos- en natuurterreinen (Bosbouwvrijstelling art. 3.11 Wet IB, Landbouwvrijstelling art. 3.12 Wet IB, Vrijstelling subsidies bos- en natuurbeheer art. 12a Uitybesl. Wet IB)	Landschapskwaliteit	Ondernemers	Een vrijstelling van de winst behaald met ondernemingen/activiteiten die vallen onder de bosbouw- en landbouwsvrijstelling. Tevens worden bepaalde subsidies die verkregen zijn vrijgesteld van belastingheffing.	Bepaalde voordelen worden vrijgesteld van de winst, hetgeen een lagere belastingheffing oplevert.
Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (Vamil) (Art. 3.31 Wet IB)	Investeren en MVO	Ondernemers die onder de Wet IB en VPB vallen.	Aftrek voor investeringen in nog niet eerder gebruikte bedrijfsmiddelen, die in Nederland nog niet gangbaar zijn en die in belangrijke mate nadelige gevolgen voor het Nederlandse milieu van menselijke activiteiten voorkomen, beperken of ongedaan maken.	Willekeurige afschrijving kan een liquiditeits- en rentevoordeel opleveren.

Bijlage 4: Regelingen ter stimulering van kennisvergaring en kennisverspreiding

<i>Regelingen ter bevordering van of stimuleren van kennisverspreiding</i>				
<i>Naam regeling</i>	<i>Onderwerp</i>	<i>Voor wie</i>	<i>Doel subsidie</i>	<i>Omvang subsidie</i>
Subsidieregeling Innovatievouchers [nr. WJZ/8187683]	Kennisverspreiding en kennisaccumulatie	MKB-ondernemers	De ondernemer koop een innovatievoucher, een 'tegoedbon', en inwisselt bijeen kennisinstelling of octrooiaanvraag tegen kennis of geldwaarde. Er zijn vier soorten vouchers, in 2010 waren 1400 vouchers uitgegeven in het voorjaar waren alle vouchers op.	Subsidie is afhankelijk van of het een grote (€7.500) of kleine (€2.500) voucher is, subsidie resp. 100 of 50%.

Bijlage 5: Provinciale stimuleringsregelingen van Gelderland en Limburg

Ik heb gekozen om alleen de provincies Gelderland en Limburg in deze scriptie te betrekken, omdat de recreatiebedrijven De Panoven en BreeBronne uit de casestudy's in deze twee provincies gevestigd zijn.

<i>Provinciale stimuleringsregelingen</i>				
<i>Naam regeling</i>	<i>Onderwerp</i>	<i>Voor wie</i>	<i>Doel subsidie</i>	<i>Omvang subsidie</i>
Subsidiestelsel natuur- en landschapsbeheer (SNL) ⁶⁴ (Voorheen: Programma Beheer- Provinciale subsidieregeling natuurbeheer (PSN) en Provinciale subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (PSAN)) [zaaknr. 2006-017711, PS2009-920]	Landschapskwaliteit	Ondernemers of particulieren in heel Nederland, die eigenaar, erfpachter of gebruiksgerechtigde zijn van een karakteristiek bos of natuurterrein.	Subsidie voor het ontwikkelen en in stand houden van de natuur waarvan de aanvragen eigenaar, erfpachter of gebruiksgerechtigde is. De subsidie wordt voor maximaal 6 jaar versterkt. Er kan een beheers-, recreatie-, inrichtings-, landschap-, organisatiekosten- recreatie- of een functieveranderingssubsidie worden aangevraagd.	De aanvrager ontvangt een bedrag per jaar per hectare, meter of boom per jaar, variërend van €0,50 tot €1.700. Geen cumulatie met andere beheerssubsidies mogelijk.

⁶⁴ Subsidiestelsel natuur- en landschapsbeheer (SNL) is een nieuwe regeling die de PSN en PSAN per 1 januari 2011 zal vervangen. Het onderdeel agrarisch natuur- en landschapsbeheer gaat in 2010 al over naar de SNL, deze heet de SNL-a. (De PSN en PSAN waren voor 2007 de SN en SAN.) De provinciale regelingen PSN en PSAN zijn in 2007 ontstaan uit de rijksregelingen SN en SAN.

Subsidies voor groene innovatie in het MKB

Nationaal Groenfonds (Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG-budget))	Landschapskwaliteit	Particulieren, ondernemers en private en publieke rechtspersonen	Subsidies voor gebiedsontwikkeling in het landelijk gebied, een regeling van het Rijk die provinciaal wordt uitgevoerd. Gebiedsontwikkeling op het gebied van natuur, landschap, recreatie, landbouw, milieu en water.	Totaal budget €3,9mld, iedere provincie krijgt een deel en mag dit in 7 jaar naar eigen inzicht besteden om de gebiedsontwikkeling doelen te verwezenlijken.
Stimuleringsregeling Milieu Gelderland [nr. PS2007-486] Vervallen per 20 april 2010.	Innovatie, landschapskwaliteit en kennisverspreiding	Organisaties, bedrijven en particulieren in Gelderland	Subsidie voor innovatieve initiatieven op het gebied van milieu en voor het vergroten van milieubewust gedrag en kennis over duurzame ontwikkeling.	Subsidie is 50 of 85 procent, afhankelijk van de vorm van het initiatief, met maximale kosten van €100.000.
Subsidieregeling Fysieke Bedrijfsomgeving (Nr. PS2008-214) Vervallen per juli 2010.	Investeren, innovatie	Ondernemers of ondernemersverenigingen in Gelderland.	Subsidie voor de herstructurering van de bedrijfsomgeving, in de vorm van aanleg en revitalisering van bedrijventerreinen, verplaatsen van bedrijven en verbeteren van de bereikbaarheid.	
Subsidieprogramma Duurzaam Ondernemen	Investeren, innoveren en landschapskwaliteit	MKB-ondernemers, branche- of ondernemersverenigingen.	Subsidie voor projecten die industriële producten geproduceerd in het MKB op een schonere en milieubewustere manier produceren.	
Subsidie Operationeel Programma Oost-Nederland (2007-2013) (Subsidieprogramma Innovatiestimulering)	Innovatie	Ondernemers in Gelderland en Overijssel	Subsidie voor innovatieve projecten met als doel van Oost- Nederland te versterken als innovatieve Europese Regio. De subsidie is voor innovatieve projecten op het gebied van voedsel, gezondheid en technologie. Tevens heeft het programma ook tot doel de innovatie in het MKB te stimuleren.	

Bijlage 6: Europese stimuleringsregelingen

In het onderstaande overzicht worden Europese regelingen weergegeven, hierbij dient in het oog gehouden te worden dat deze regelingen worden beschreven naar hoe Nederland de betreffende regeling heeft vormgegeven.

<i>Europese stimuleringsregelingen</i>				
<i>Naam regeling</i>	<i>Onderwerp</i>	<i>Voor wie</i>	<i>Doel subsidie</i>	<i>Omvang subsidie</i>
Internationaal innoveren	Innovatie	Samenwerkingsverband van ondernemers, minimaal één buitenlandse partner	Subsidie op de onderzoeks- en ontwikkelingskosten van de Nederlandse deelnemers voor technische innovatie met economisch perspectief. Voor het MKB gelden verhoogde percentages.	Subsidie voor onderzoek is 25 en voor ontwikkeling 35%, met maximum van €500.000 of €750.000 afhankelijk van land van samenwerkingspartner.
Zevende Kaderprogramma voor onderzoek en technische ontwikkeling (KP7)	Innovatie en MVO	Samenwerkingsverband van rechtspersonen, minimaal 3 Europese of geassocieerde landen partners	Subsidie voor onderzoek, technologische ontwikkeling of een demonstratieproject voor een innovatie op het gebied van milieu, vergrijzing, duurzame energie en volksgezondheid. Heeft adviseurs waar de ondernemer om hulp kan vragen EG-Liaison.	Subsidie is 50 tot 75% van de onderzoekskosten, 100% voor training, kennisverspreiding en coördinatie.
LIFE+ [EG nr. 614/2007]	Innovatie, landschapskwaliteit en MVO	Nationale, regionale en lokale autoriteiten, internationale, private en non-gouvernementele organisaties	Subsidie voor ontwikkeling, implementatie, monitoring en evaluatie van en communicatie over het Europese milieu- en natuurbeleid en van de wetgeving op dit gebied, in het bijzonder de uitvoering van het zesde Milieuactieprogramma (MAP). Waarbij het de bedoeling is om innoverende projecten en demonstratiemaatregelen gericht op de Europese milieu doelstellingen te bevorderen.	Subsidiebudget van 2007-2013 voor Nederland bedraagt €6,5mln. per jaar.
INTERREG (Europese Territoriale Samenwerking)	Innovatie, landschapskwaliteit en MVO	Samenwerkingsverbanden van ondernemers	Subsidie voor creatieve en vernieuwende projecten op het gebied van duurzame, ruimtelijke en regionale ontwikkeling door middel van Europese samenwerking.	Subsidie bedraagt 50 tot 75% van de projectkosten.
Joint Technologie Initiatives (JTI's)	Investeren, Innovatie en MVO	Samenwerking tussen publieke en private partijen	Subsidie voor de uitvoering van een onderzoeksagenda, vastgesteld in een European Technologie Platform (ETP). Er zijn nu 5 JTI's opgericht: ARTEMIS, IMI, ENIAC, Clean Sky en FCH.	Subsidie is afhankelijk van de uit te voeren onderzoeksagenda.

Naast de bovenstaande stimuleringsregelingen heeft Europa redelijk wat programma's om onderzoeksprogramma's samen te stellen of op elkaar af te stemmen, kennis te verspreiden en informatie te geven. Voorbeelden zijn: Eranetten (European Research Area), European Technologie Platforms (ETP's), Joint Programming ERA-NET (Onderdeel KP7), EG-Liaison (EGL), Enterprise Europe Network (EEN) en Kenniscentrum Energie Internationaal (KEI).

Bijlage 7: Verslag van het interview met de heer Tap van de RECRON⁶⁵

Gesprek met de heer M.N. Tap, secretaris verenigingszaken bij de RECRON (Vereniging van Recreatieondernemers Nederland) op 10 augustus 2010 te Driebergen.

De RECRON wil ondernemers bij elkaar brengen en doet dat in regiovergaderingen (maar ook via tijdschriften, nieuwsbrieven en projecten) met thema's over nieuwe ontwikkelingen in de sector. Bijeenkomsten zijn vaak op locatie, bij bedrijven die bezig zijn met zulke ontwikkelingen of innovaties. De RECRON geeft ook advies, overlegt met leveranciers en specialisten over ontwikkelingen in de recreatiesector. De RECRON geeft vrijwel geen informatie over de financiering van investeringen en/of innovaties. Dit streven is er wel maar blijkt in de praktijk te moeilijk. Soms kan dat wel, bijvoorbeeld over bepaalde provinciale subsidies.

De RECRON heeft het Innovatiefonds opgericht. Het Innovatiefonds bestudeert en ontwikkelt nieuwe concepten die overgenomen kunnen worden door ondernemers. Dit fonds is voor RECRON een manier om inkomsten te genereren van leveranciers, subsidies en ondernemers. Met dit fonds worden concepten ontwikkeld die ondernemers inspiratie kunnen bieden voor hun innovaties. Het Innovatiefonds heeft een vermogen van zo'n €750.000. Daarnaast heeft de RECRON ongeveer drie jaar geleden het project 'Gastvrij Nederland' opgezet vanuit oogpunt van innovatie voor de verblijfsrecreatieve sector. Het project Gastvrij Nederland komt voort uit het Innovatiefonds. Innovatie niet vanuit het idee 'wat kan ik aan mijn onderneming toevoegen' (gebeurde teveel in de sector), maar omdraaien, dus innoveren vanuit de vraag in plaats van aanbieden. Wie wil je bedienen, en wat wil die groep en wat verwacht die, is de op dit moment de trend. Het advies om in zomaar te investeren en/of te innoveren.

Onroerend goed en afschrijvingen

Er spelen in de recreatiesector andere problemen dan in andere sectoren; doordat er in de recreatiesector veel onroerend goed zit. Ook bezit de gemiddelde recreatieondernemer meer onroerend goed dan een gemiddelde MKB ondernemer. Veel recreatieondernemingen hebben daarom een bedrijfsstructuur waarin de onroerende zaken in een rechtspersoon zitten en de exploitatie in een andere rechtspersoon

Volgens de RECRON is de afschrijvingsproblematiek (afschrijvingsbeperking door de 'bodemwaarde') een probleem voor de recreatiesector. Een probleem dat hiermee samenhangt is de WOZ-waarde. Over het algemeen wordt er één WOZ-beschikking afgegeven voor het gehele terrein, mede gebaseerd op de exploitatiewaarde. Vervolgens moet deze totale WOZ-waarde op een fiscaal verdedigbare manier worden verdeeld over alle onroerende zaken gelegen op dat terrein.

Zwembaden maken vrijwel nooit winst en krijgen altijd een exploitatiebijdrage van de gemeente. Voor dit type ondernemingen geldt de WOZ-problematiek nog sterker. Zij hebben vaak een negatieve exploitatiewaarde, maar het is onduidelijk hoe de WOZ-waarde dan moet worden bepaald. De bouwwaarde is een mogelijkheid.

De verminderde afschrijvingsmogelijkheden hebben echter tot gevolg dat het bedrag dat beschikbaar is voor investeringen in het bedrijf steeds lager wordt.

Recreatie

De RECRON vertegenwoordigt niet alle recreatieondernemingen, wel de kampeer- en bungalowbedrijven, sauna's en thermen, zwembaden, groepsaccommodaties, dagattracties en

⁶⁵ Verslag van dit gesprek is akkoord verklaard door de heer Tap.

buitensport. Van de kampeer- en bungalowbedrijven en groepsaccommodaties is het marktaandeel van de RECRON ongeveer 85%, de overige 15-20% bestaat vooral uit ‘kamperen bij de boer’. Hierbij gaat het om ongeveer 2500 kleine ondernemers die samen een redelijke omzet hebben. Bij de sauna’s en thermen heeft de RECRON een derde marktaandeel; deze sector is erg verdeeld en het blijkt om een gezamenlijke bijeenkomst te organiseren. De geprivatiseerde zwembaden zijn bijna allemaal lid van de RECRON. Met betrekking tot de dagattracties heeft de RECRON een marktaandeel van 50 tot 60 procent; dit zijn vooral veel grotere bedrijven zoals de attractieparken.

Recreatieoord De Panoven in Zevenaar (zie het interview met dit bedrijf) behoort tot de doelgroep van de RECRON en valt in de categorie verblijfsrecreatieve ondernemingen.

Innovatie

Volgens de RECRON is innovatie echt iets nieuws. Vervangen gaat in de recreatiesector vaak gepaard met innovatie. Bij een innovatie en vervanging moet dus iets nieuws toegevoegd worden om de klantperceptie te verbeteren. Met de innovatie moet de klant verrast, verbaasd en geprikkeld worden. De verwachtingen van de klant liggen veel hoger dan vijf of zeven jaar geleden toen die beslissing werd genomen over zaken die nu vervangen moeten worden. Het bedrijf moet zich blijven onderscheiden en de klantperceptie vergroten.

Bij innoveren gaat het dus om twee zaken: 1) innoveren bij een vervanging; 2) (afgezien van die vervangingsbeslissing) iets nieuws toevoegen aan het totaalproduct of concept. Veel investeringen zijn nieuw, maar ook noodzakelijk. Het gaat hier om een zeer competitieve sector en investeren moet. Volgens de RECRON moet je òf de ‘top’ bieden en je kunnen onderscheiden van de concurrenten òf je moet in een *niche* gaan zitten. En uiteraard moet de ondernemer waarmaken wat hij zegt te bieden.

Veel innovaties hebben te maken met verbreding van de bedrijfs- en vrijetijdsactiviteiten, de ondernemer wil een steeds breder concept. Voorbeelden van innovaties zijn uitgebreid WiFi-internet (waaraan een verdienmodel is gekoppeld), steeds meer wellness (gaat het dan om innovatie of om een verbreding van het concept) en buitensportactiviteiten op een recreatiebedrijf. Dit laatste betreft vaak een samenwerking tussen buitensportbedrijven en recreatiebedrijven. Dergelijke innovaties zijn vaak nieuwe of vervangingsinvesteringen, maar die wel noodzakelijk zijn. Sommige bedrijven innoveren in samenwerking met andere bedrijven. Maar er zijn ook ondernemers die ‘op een eiland zitten’, aldus de RECRON. In toenemende mate wordt er echter samengewerkt, zowel binnen als buiten de sector. Waarschijnlijk innoveren bedrijven die niet samenwerken, minder.

De afstand tussen kleine bedrijven die geen aandacht hebben voor innoveren en bedrijven die wel investeren wordt steeds groter, merkt de RECRON. Klanten willen steeds meer en op een gegeven moment kan zo’n onderneming dat niet meer bijwerken. (Kleine recreatiebedrijven hebben minder dan 5 hectare grond.)

Kleinere verblijfsrecreatieve bedrijven zullen steeds meer moeite moeten doen om geen onderbezetting te hebben. (In de bungalow- en kampeerbedrijven is nu een overschot aan overnachtingaccommodaties.) Ook zijn er vaak problemen met de bedrijfsopvolging. Veel van die ondernemers hopen stiekem op een projectontwikkelaar die hen uitkoopt.

Er zijn toch weinig faillissementen in de recreatiesector doordat ze nog een poosje doorgaan en de broekriem aanhalen. De achterstand tussen kleine en grotere bedrijven wordt steeds groter, soms wordt een deel van de grond uitgepand (= verkocht in delen) of vindt er concernvorming plaats, maar op termijn komen de problemen terug. De overheid kan ook meehelpen in het kader van de ‘natuur’-discussie, door grond terug te geven aan de natuur en de ondernemer hiervoor te compenseren. Met als gevolg dat de overcapaciteit in de verblijfsrecreatieve sector misschien ook wordt verminderd.

Veel ondernemers innoveren uit zichzelf en hoeven niet ‘gepusht’ te worden door de RECRON. Innoveren gebeurt steeds vaker in samenwerkingsverbanden. De RECRON heeft niet het idee dat de recreatiesector faalt, juist dankzij de samenwerking. Er is geen sprake van kennis spillovers of bedrijfsdiefstal o.i.d.

Er moet altijd worden gekeken of de ondernemer kan investeren. Het is niet zo dat er geen financieringsproblemen zijn m.b.t. innovatie. De ondernemer moet het besef hebben dat er noodzaak is om te blijven investeren, de kwaliteitsvraag van de klant te honoreren of eigenlijk te overtreffen. Het besef is er, maar de financiën moeten er ook zijn.

Factoren die innovaties bevorderen of belemmeren:

- De financiën geven soms problemen. Het gaat om voldoende cashflow, financiering (de bank eist de helft van de financiering uit eigen bronnen) en het vinden van subsidiemogelijkheden. Dit laatste is moeilijk.
- Ruimte: er moet sprake zijn van ruimte (=grond) om te kunnen innoveren. Dit is een groot probleem in de sector, eigenlijk in heel Nederland en een tegenstelling van belangen. Er is niet veel ruimte beschikbaar en zo ja, dan vormen de procedures een probleem. Er is sprake van ‘last’ van de natuur, maar een recreatieondernemer kan niet zonder natuur. De last zit erin dat de natuur een begrenzing aan de mogelijkheden geeft. Bijvoorbeeld: het bestemmingsplan moet gewijzigd worden en andere procedures die voor zware en langdurige administratieve lasten zorgen.
- Procedures/Administratieve lasten gaan vaak gepaard met problemen rondom ruimte. Er ontstaat veel vertraging door procedures als de wijziging bestemmingsplan, vergunningen, bezwaar- en beroepsprocedures etc. Het kan wel vijf tot zeven jaar duren voordat een ondernemer kan overgaan tot realisatie van een plan en alles rond is. Dit blijkt te lang want de klantvraag ontwikkelt zich verder en tegen de tijd dat de uitvoering kan, zijn de wensen van de klant alweer verouderd en hoeft het plan niet meer uitgevoerd te worden. De overheid heeft het probleem onderkent en de nieuwe Wet Ruimtelijke Ordening kan een verbetering zijn. Wel moeten de gemeenten nog leren werken met de verkorting van procedures
- Tijd. Dit hangt samen met de administratieve lasten. De klant eist veel en een innovatieproject kan niet teveel vertraging oplopen, omdat het dan al weer verouderd kan zijn.

Subsidies

De RECRON geeft mondjesmaat informatie over financiering. Er is wel provinciale informatie over een subsidie die de regiomanagers van de RECRON hebben mee ontwikkeld, maar slechts in een paar provincies. Friesland (STINAF), Groningen (STINAG) en Drenthe (STINAS) en Overijssel hebben net een nieuwe regeling. Zeeland is daarnaast ook een provincie die investeert in de recreatiesector. Deze regelingen waar de RECRON aan heeft meegewerkt, zijn volledig volgetekend door recreatieondernemers in de provincie. Het zijn makkelijke regelingen en je krijgt het geld snel en eenvoudig. Maar de provincie Gelderland vermindert de subsidiemogelijkheden.

Voor de RECRON is het gebrek aan kennis van de vele regelingen ook een nadeel. Het blijkt de ingewikkeld om informatie te geven. Dit betekent dat de RECRON nauwelijks een rol speelt bij informatieverstrekking over subsidies.

De RECRON geeft wel informatie over fiscale aftrekfaciliteiten aan de leden, zoals bijvoorbeeld de Vamil.

De ondernemer kan de weg naar de subsidies bijna niet vinden. Alleen de provinciale regelingen worden nog wel eens gevonden, omdat dit makkelijkere regelingen zijn met eenvoudige aanvragen.

De weg naar nationale subsidies wordt echter niet gevonden. Ook denkt men dat deze zware administratieve lasten hebben, daardoor moeilijk zijn en veel moeite kosten. Er is sprake van 1) onbekendheid; 2) lastig aan te vragen; 3) de verantwoording achteraf is een probleem. Ondernemers weten niet hoe die verantwoording eruit moet zien. De RECRON adviseert om de ondernemer een voorbeeldbrief te verstrekken. Vooral de verantwoording verschilt erg per provincie, waar dat volgens de RECRON vaak niet nodig is. Uiteindelijk ziet de ondernemer vaak van een subsidie af. In de sector zijn wel particuliere adviseurs werkzaam die ondernemers helpen met zo'n aanvraag, maar natuurlijk brengt dit kosten met zich mee. Als ondernemers toch informatie willen, dan kan dat via accountants, subsidieadviseurs of bedrijfsadviseurs die werkzaam zijn in de sector.

Landschapskwaliteit

Landschapskwaliteit voor de RECRON is de kwaliteit die het dichtst bij de meest natuurlijke omgeving komt, de kwaliteit van het land moet geen geweld aangedaan worden. Voor een recreatieondernemer is landschap op het bedrijf zeker van belang. De RECRON beschouwt landschapskwaliteit vooral als een beleving.

De ondernemer weet dat de landschapskwaliteit van belang is voor zijn ondernemer, hij moet hier zuinig op zijn. In toenemende mate zie je ook dat de omgeving van het terrein het bedrijf ophaalt. De belevingskwaliteit van het landschap is van groot belang voor de omzet. Voorzieningen en bungalows gaan op in de natuur, misschien 'aangepraat' door de consument en misschien 'aangeleerd' door de architecten in de sector. Consumenten willen genieten van het landschap en komen daarvoor. Landschapskwaliteit bevorderen is dus vooral voor de klant nuttig.

Wat er buiten die bedrijven gebeurt, is voor de ondernemer ook belangrijk: het landschap rondom de onderneming bepaalt mede de landschapsbeleving van de consument. De recreatieondernemers hebben belang bij het landschap en investeren wel in hun eigen terrein, maar niet in de omgeving rondom hun onderneming. De recreatieondernemer probeert invloed uit te oefenen op de omgeving rondom hun onderneming met rechten, bezwaar of beroep aantekenen. Volgens de RECRON zou de recreatieondernemer niet geacht moeten worden om te investeren in de omgeving rondom hun onderneming.

Toch investeren ondernemers in landschapskwaliteit, zodat zij mee kunnen blijven concurreren in markt. De ondernemers moeten wel investeren, anders kan hun totaalconcept minder gewaardeerd worden. Als er niet in de landschapskwaliteit wordt geïnvesteerd, dan zal de omzet verminderen. Ze moeten zich kunnen onderscheiden. Het is niet zo dat de investering gedaan wordt om meer omzet te genereren, maar om de omzet te behouden. Bij veel overheden heerst de misvatting dat investeren omzet oplevert, maar investeren is juist nodig voor behoud van omzet.

De RECRON weet niet of er subsidies worden aangevraagd voor landschappelijke projecten, die meer kosten dan dat ze opleveren.

Bijlage 8: Verslag van het interview met mevr. Kruitwagen-Hajenius van Recreatieoord De Panoven⁶⁶

Gesprek met mevrouw E.D.E. Kruitwagen-Hajenius, directrice van Recreatieoord De Panoven B.V., op 10 augustus 2010 te Zevenaar.

Recreatieoord De Panoven is ontstaan uit een oude steenfabriek. De fabriek en bijbehorende droogloodsen staan nog steeds op het terrein en kwalificeren als industrieel erfgoed. In 1982 is het ‘vuur’ uitgegaan en werd de steenfabriek gesloten. Daarna heeft het terrein een nieuwe bestemming gekregen, namelijk recreatie/toerisme en museum. In 1992 is Recreatieoord De Panoven opgericht en in 2000 geopend.

De Panoven heeft de aanpalende gronden in het kader van hercultivering helaas moeten afstoten; deze gronden wil De Panoven nu in erfpacht nemen en onderhouden zodat het aanzicht van de onderneming en de recreatiebeleving van de klant wordt vergroot. Door middel van het innovatieproject zijn deze gronden dan ook te onderhouden. De onderneming is proactief met de omringende omgeving bezig, omdat anders de belevingswaarde verloren kan gaan.

De onderneming wil in de tijd overleven, de bedrijfscontinuïteit staat hoog in het vaandel. Over 100 jaar wil De Panoven hun gasten nog steeds eenzelfde, maar verbeterde recreatiebeleving aanbieden. Dit kan alleen door het totale industrieel erfgoed met de aanpalende gronden te onderhouden; zodat de onderneming kan voortbestaan.

Deze onderneming wil het unieke industrieel erfgoed behouden en moet kostbare investeringen doen om het industrieel erfgoed te onderhouden. Het behouden van het industrieel erfgoed behoort tot het maatschappelijk verantwoord ondernemen dat de onderneming wil uitstralen. Maatschappelijk verantwoord ondernemen omvat zowel het inzetten van zorgjongeren in een nieuw zorg-leer-werk-overnachtings-traject waarbij de zorgjongeren op termijn weer gaan deelnemen aan de maatschappij, als hergebruik van materialen en/of alleen materialen gebruiken met lage onderhoudskosten en hoge kwaliteit. En ook het innovatieproject, zorg-leer-werk-overnachtings-traject (de onderneming heeft al vaker leerlingen van leer-werk-trajecten op het terrein gehad), is voor hen ook maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Mevrouw Kruitwagen-Hajenius beschouwt haar onderneming als een maatschappelijk verantwoorde onderneming gericht op overleven in de tijd. Met andere (groot) grondbezitters en ondernemers, die dezelfde ideeën hebben, wil zij een keten vormen. De sector is constant onderhevig aan heffingen en regelgeving, daarnaast is heeft de sector (te) kleine marges; als er niets gebeurt dan verdwijnt het grondbezit.

Recreatiesector

Er is geen (goed) beleid voor recreatieondernemers, maar dat moet er wel komen vindt mevrouw Kruitwagen-Hajenius. Het merendeel van de recreatieondernemingen zijn gebiedsgebonden, dus regelgeving en afdrachten kunnen niet ontlopen worden.

Innoveren en investeren

“Je wilt je bedrijf behouden, dus je moet wel investeren”, zegt mevrouw Kruitwagen-Hajenius. Elke ondernemer wil zijn bedrijf behouden, daarnaast wil de familie Kruitwagen-

⁶⁶ Het verslag van dit gesprek is goedgekeurd worden door mevrouw Kruitwagen-Hajenius.

Hajenius de familietraditie in stand houden. Een ambacht moet zichtbaar en beleefbaar zijn. Daarom is een project geschreven met ondernemers afkomstig uit de buurt. Dit project ‘Dijk van een Delta’ heeft de rivier als vervoerswaarde, de klei als belevingswaarde en de dijk als landschapswaarde. Daardoor komen de mensen op een andere manier bij De Panoven en gaan zij ook ander erfgoed in de buurt bekijken. Mevrouw Kruitwagen vindt dat investeren in een project – een project schrijven en moeite doen dat het landelijk wordt opgepakt – een taak is van een ondernemer.

De Panoven doet er van alles aan om zelf een keten te creëren, waarmee men o.a. kennis deelt. Met de keten achter zich staat een ondernemer sterker. Het nieuwe keten-denken gaat meerwaarde en kracht creëren, zodat een individueel bedrijf goed kan concurreren en overleven in de tijd. Dit resulteert in economische meerwaarde, meer bezoekers, directe lijnen met provincies, waterschappen en gemeenten, die vanuit dit denkkader anders naar het landschap zullen kijken en handelen.

De Panoven innoveert om de onderneming te waarborgen in de tijd. Innoveren op bedrijfsniveau, met scholen en leer-trajecten, en op nationaal niveau, met ‘Dijk van een delta’, om te overleven. Op lokaal niveau gaat men ook innoveren met Buitengoed De Panoven, een projectplan voor De Panoven en het omringende gebied, gekoppeld aan Dijk van een Delta.

Mevrouw Kruithoven: “Je moet je als onderneming bekend maken, anders word je niet gehoord en ben je onzichtbaar. Dat is de andere reden voor innovatie, je innoveert om je bekendheid te vergroten en om de angst om weg gedrukt te worden te verminderen.”

De redenen voor innoveren zijn dus 1) blijven bestaan en 2) zichtbaar worden en blijven.

Subsidies

Jaren geleden was er de PIT-subsidie, deze subsidie bestond uit 25 of 30 procent van de investeringswaarde, die subsidie zorgde net weer voor dat extra zetje. De Panoven heeft het gevoel alsof er voor andere sectoren allerlei regelingen e.d. zijn, maar voor de recreatiesector niet. Een kleine aanjaagsubsidie lijkt mevrouw Kruitwagen-Hajenius een goed idee, zo van ‘wil je dat doen, hier heb je wat geld en ga maar aan de gang’.

Subsidies bieden volgens mevrouw Kruitwagen-Hajenius geen oplossing. De Panoven wordt veel gebeld door organisaties die subsidies kunnen regelen, maar die hulp kost 10 of 20 procent van de subsidie (deze organisaties werken volgens ‘no cure, no pay’). De kosten ter hoogte van 20 procent van de subsidie kan net teveel zijn als je al andere grote leningen hebt. Mevrouw Kruitwagen-Hajenius heeft veel tijd besteed aan overleg met deze organisaties, maar als ze de begroting doorrekende dan lukte het toch niet. Dat komt, volgens mevrouw Kruitwagen-Hajenius omdat een subsidie je verplicht om werk uit te besteden. Hergebruik van materialen is vaak niet mogelijk binnen een subsidie. Terwijl hergebruik juist beloond moet worden, ook vanuit het oogpunt van het milieu, vindt mevrouw Kruitwagen-Hajenius. Bijvoorbeeld hergebruik van oude hard houten kozijnen die opnieuw worden gebruikt, dat wordt bijvoorbeeld niet hergewaardeerd. In eigen beheer dingen oppakken wordt zo niet beloond.

Voor veel subsidieregelingen mag je de activiteiten niet binnen het eigen bedrijf uitvoeren, maar moet je het uitbesteden, waardoor de investering nog duurder wordt. Er is te weinig geld in ondernemingen om werkelijk te kunnen investeren. Naar de mening van mevrouw Kruitwagen-Hajenius schrijven subsidieregelingen te stringente voorwaarden voor over hoe de investeringen gedaan moeten worden. Regelingen springen te kort omdat ze niet flexibel zijn, er is te weinig mogelijkheid voor flexibiliteit wat locatie en specifieke vereisten betreft. Innovatie is ook flexibiliteit.

De Panoven heeft wel rijkssubsidies voor het onderhoud van hun monumenten (bijvoorbeeld de schoorsteen) aangevraagd. Behalve rijkssubsidies voor de onderhoud van monumenten en de *SBIR* zijn er geen subsidies aangevraagd (niet op nationaal en op provinciaal niveau).

Voor ondernemers moet je het heel praktisch houden, vindt mevrouw Kruitwagen-Hajenius. Europese subsidies zijn heel ingewikkeld. Subsidieregelingen moeten heel gemakkelijk gehouden worden. De *Subsidieregeling Innovatievouchers* is helder en concreet. Deze regeling is echter beperkt in omvang, volgens mevrouw Kruitwagen-Hajenius (andere ondernemers zijn het hiermee eens), hierdoor wordt het gebruik van de regeling vermindert. Er is niet nagedacht om een innovatievoucher te gebruiken voor de haalbaarheidsstudie van het zorg-leer-werk-overnachtings-traject, omdat de innovatievoucher te klein was.

Krediet- en garantieregelingen wordt door recreatieondernemers ook weinig gebruikt, volgens mevrouw Kruitwagen-Hajenius.

Andere recreatieondernemers zijn ook 'moe' van de verschillende subsidieregelingen om dezelfde redenen. Als er wel regelingen voor landschapskwaliteit zijn, dan worden deze niet gebruikt doordat ondernemers denken dat ze te weinig van landschapskwaliteit weten of dat de regeling toch voor boeren is.

Daarnaast is er te weinig tijd om alles uit te zoeken. De afgelopen jaren heeft mevrouw Kruitwagen-Hajenius zich wel in subsidieregelingen verdiept, maar het werd vaak geen succes.

In de recreatiesector wordt niet op concept gefinancierd door banken, zoals wel in de ICT-sector gebeurt. Grond en gebouwen als onderpand wordt heel laag gewaardeerd, dus een lening krijg je niet. Dat vindt mevrouw Kruitwagen-Hajenius niet eerlijk, als je vergelijkt met andere sectoren.

Zij stelt voor dat de RECRON dag lezing of workshop biedt met een overzicht of een kansenkaart zodat de ondernemers zich bewust worden van de mogelijkheden voor bijv. innovaties.

Verskil recreatiesector en agrarische sector

De agrarische sector is bewuster bezig met innovaties en subsidies. Die sector is beter georganiseerd, bezoeken elkaar meer en wisselen onderling meer informatie uit. De recreatiesector staat meer tegenover elkaar, dan naast elkaar. Om dat te verbeteren kan het keten-denken een belangrijke rol spelen, doordat de keten zich inzet voor samenwerking en informatie-uitwisseling en de onderneming behouden in de tijd.

Innovatiebeslissing

De Panoven voert over het algemeen geen kosten-batenanalyse uit. Als je zelf baas-eigenaar bent dan kijk je ook hoe alles kan blijven bestaan. Je weet welke richting je op moet en wil werken. Veel is al eens onderzocht geweest, maar de markt verandert en je moet wel om je heen blijven kijken. Waarom doet een ondernemer iets, voor een bepaalde reden of omdat de buurman dat ook heeft. Ook kijken naar je eigen identiteit en van daaruit handelen.

Innovatieproject

De eerste innovatie is de onderneming zelf: 'van niets toch iets maken'. Door middel van hergebruik van materialen en goedkope medewerkers (stagiaires) en in samenwerking met scholen die helpen met vernieuwing en handen die de onderhoudskosten verlagen.

Als de subsidie voor het zorg-leer-werk-overnachtings-traject niet wordt toegekend, dan wordt het project wel uitgevoerd, maar gefaseerd. Er zou dan bezuinigd worden op de omvang en wordt er mogelijk toch gebruik gemaakt van een financieringsregeling.

Eerst is het gedachtegoed voor het innovatieproject ontwikkeld en daarna is ingeschreven op de SBIR.⁶⁷

Het innovatieproject is een maatschappelijk verantwoord ondernemen project met als doel jongeren weer terug in de maatschappij brengen. Deze jongeren zijn drie tot zes maanden op De Panoven als onderdeel van een zorg-leer-werk-overnachtings-traject.

Mevrouw Kruitwagen-Hajenius heeft niet verder gekeken naar andere subsidies die mogelijk waren voor dit project. Ook niet op het gebied van krediet- en garantieregelingen om de financiering rond te krijgen.

Door middel van het innovatieproject kunnen de aanpalende gronden ook onderhouden worden. De onderneming is proactief met de omringende omgeving bezig, omdat anders de belevingswaarde verloren kan gaan.

Landschapskwaliteit

De onderneming maakt deel uit van een groter gebied aan van de rivier de Rijn. Men wil gebruik maken van de klei, die onderdeel is van formaties. De rivier, de dijk en de bedrijvigheid daaromheen is onderdeel van het landschap, het heden-verleden-en-toekomst (incl. hoogwaterbewustzijn). De rivier en dijk zijn de rode draad van de landschapsbeleving van De Panoven, en dan niet alleen m.b.t. de eigen grond maar ook de aanpalende gronden. De Panoven wil de streekbeelden weer in ere herstellen, met het groen wat daarbij hoort, de biotoop die bij een steenfabriek hoort en door streekeigen beplanting (ook om rekening houden met de toekomst/klimaatsverandering). De opstallen die van oudsher op het terrein staan moeten zoveel mogelijk het eigen karakter behouden. Motto is: met nieuwe functies zoveel mogelijk bij de eigen identiteit blijven.

⁶⁷ De Panoven heeft een subsidie verkregen voor fase 2 van de SBIR-regeling.